

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

VUOROVAIKUTUS SOTAVANKIKUULUSTELUSSA: KUULUSTELUTIEDUSTE- LUN PSYKOSOSIAALISTA TAUSTAA

Esiupseerikurssin tutkielma

Kapteeni
Marko Uotinen

Esiupseerikurssi 65
Maasotalinja

Huhtikuu 2013

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi	Linja
Esiupseerikurssi 65	Maasotalinja
Tekijä	
Kapteeni Marko Uotinen	
Tutkielman nimi	
Vuorovaikutus sotavankikuulustelussa: Kuulustelutiedustelun psykososiaalista taustaa	
Oppiaine, johon työ liittyy Sotilaspedagogiikka	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Huhtikuu 2013	Tekstisivuja 47 Liitesivuja 15
TIIVISTELMÄ	
<p>Nykyinen suomalainen sotavankikuulustelun ohjeistus perustuu suurelta osin ulkomaalaisiin ohjeisiin. Ohjesääntöjen kuulustelutekniikoita ja muita parhaita käytänteitä on otettu käyttöön sellaisenaan. Ohjesääntöjen opit perustuvat vahvaan käytännön kokemukseen, mutta niissä ei ole selitetty kuulustelutekniikoiden käyttäytymistieteellistä taustaa. Tätä taustaa ei ole myöskään selvitetty kotimaisessa tutkimuksessa. Aiempi suomalainen sotavankikuulusteluun liittyvä sotatieteellinen tutkimus on keskittynyt sotavankikuulusteluun yleisemmällä tasolla ja selvittänyt lähinnä ohjeistuksen tilaa ja käytännön järjestelyitä.</p> <p>Tutkimusongelmana on selvittää ja selittää käytännössä toimiviksi havaittujen kuulustelutekniikoiden taustalla vallitsevaa käyttäytymis- ja vuorovaikutustieteellistä perustaa. Tutkimuskysymykset ovat: Mihin vuorovaikutusmekanismeihin eri kuulustelutekniikoiden toimivuus perustuu ja miten sotavangin tausta ja sotavankeuden ensiherket vaikuttavat suostutteluun ja muuhun vuorovaikutukseen?</p> <p>Päätutkimusaineisto muodostuu uusimmasta amerikkalaisesta sotavankikuulustelua käsittelevästä kenttäohjesäännöstä sekä suostuttelua ja tietoista vaikuttamista käsittelevästä käyttäytymistieteellisestä kirjallisuudesta. Kenttäohjesäännössä esitettyjä kuulustelutekniikoita verrataan tieteellisesti tunnettuihin suostuttelun ja tietoisin vaikuttamisen menetelmiin. Kyseessä on kartoittava ja selittävä kirjalliseen aineistoon perustuva kvalitatiivinen tutkimus.</p> <p>Keskeisin tutkimuksen havainto on, että pääosa ohjesäännössä esitetyistä kuulustelutekniikoista hyödyntää kattavasti suostuttelun ja tietoisin vaikuttamisen menetelmiä, vaikkakin jotkut kuulustelutyyleistä ovat selkeästi yksipuolisia.</p>	
AVAINSANAT Kuulustelutiedustelu, sotavankikuulustelu, suostuttelu, vuorovaikutus, kuulustelutekniikka, henkilötiedustelu, HUMINT.	

VUOROVAIKUTUS SOTAVANKIKUULUSTELUSSA: KUULUSTELUTIEDUSTELUN PSYKOSOSIAALISTA TAUSTAA

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	SOTAVANKIKUULUSTELUN VUOROVAIKUTUS TUTKIMUSAIHEENA.....	1
1.2	TUTKIMUSONGELMA JA KYSYMYKSENASETTELU	4
1.3	TUTKIMUKSEN RAJAUS, NÄKÖKULMA JA VIITEKEHYS	4
1.4	PERUSKÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY	5
2	TEOREETTINEN LÄHTÖKOHTA JA TUTKIMUSMENETELMÄ.....	11
2.1	TUTKIMUKSESSA KÄYTETTY SOTAVANKIKUULUSTELUA KÄSITTELEVÄ KIRJALLISUUS.....	11
2.1.1	KANSALLINEN OHJEISTUS JA TUTKIMUS	11
2.1.2	KANSAINVÄLINEN OHJEISTUS JA TUTKIMUS	12
2.1.3	MUU KÄYTETTY SOSIAALIPSYKOLOGIAN JA PSYKOLOGIAN KIRJALLISUUS	13
2.1.4	ARVIO KIRJALLISUUSLÄHTEISTÄ.....	14
2.2	TUTKIMUSMENETELMÄ.....	15
3	SOTAVANGIN KUULUSTELU	19
3.1	SOTAVANGIN TAUSTA JA SOTAVANKEUDEN ENSIHETKET	19
3.2	LÄHESTYMISVAIHE JA VUOROVAIKUTUKSEN ALOITTAMINEN.....	21
3.3	SOTAVANGIN SUOSTUTTELU YHTEISTYÖHÖN JA KUULUSTELUTYYLIN VALINTA LÄHESTYMISVAIHEESSA	22
3.4	TIEDUSTELUTIEDON HANKINTA KYSELYVAIHEESSA	25
3.5	VUOROVAIKUTUKSEN PÄÄTTÄMINEN.....	26
4	SOTAVANKIKUULUSTELUN VUOROVAIKUTUKSEN TEORIA	28
4.1	SOTAVANGIN TAUSTAN JA SOTAVANKEUDEN ENSIHETKIEN VAIKUTUS.....	28
4.2	VUOROVAIKUTUKSEN TEORIA LÄHESTYMISVAIHEESSA VUOROVAIKUTUSTA ALOITETTAESSA.....	29
4.3	VUOROVAIKUTUKSEN TEORIA SUOSTUTELTAESSA SOTAVANKIA YHTEISTYÖHÖN	31
4.4	VUOROVAIKUTUKSEN TEORIA TIEDUSTELUTIEDON HANKINNASSA KYSELYVAIHEESSA	37
4.5	VUOROVAIKUTUKSEN TEORIA KUULUSTELUN PÄÄTTÄMISESSÄ	38
4.6	JOHTOPÄÄTÖKSET VUOROVAIKUTUKSEN TEORIASTA.....	40
5	POHDINTA.....	43

LÄHTEET

LIITTEET

VUOROVAIKUTUS SOTAVANKIKUULUSTELUSSA: KUULUSTELUTIEDUSTELUN PSYKOSOSIAALISTA TAUSTAA

"Sotavankien käsittelystä (esim. velvollisuudesta antaa heille sairashoitoa) on olemassa kansainvälisiä määräyksiä, mutta heidän kohtelunsa muodostuu kuitenkin suurelta osin vallitsevien käsitysten, olosuhteiden ja heistä huolehtivien viranomaisten sivistystasosta, asianymmärtämyksestä ja taidoista riippuvaiseksi. ... Suomalaisten sotilaitten tulee jo alunperin suhtautua inhimillisesti saamiinsa sotavankeihin. Tämä on tärkeätä jo senkin vuoksi, että suomalaisten on osoitettava olevansa kulttuurikansaa kaikissa olosuhteissa."

Sotavankien kuulusteluopas 1943, s. 14-15.

1 JOHDANTO

1.1 Sotavankikuulustelun vuorovaikutus tutkimusaiheena

Nykyinen suomalainen käsitys kuulustelutiedustelun toteuttamisesta perustuu suurelta osin kansainvälisiin oppaisiin ja ohjeisiin. Parhaat käytänteet ja erilaiset kuulustelutekniikat on otettu käyttöön sellaisenaan. Syvempi kansallinen pohdinta kuulustelutiedustelussa käytettävien kuulustelutekniikoiden taustalla olevista vaikutusmekanismeista puuttuu. Sotavangin kuulustelutapahtumaa, siinä tapahtuvaa ihmisten välistä vuorovaikutusta ja vuorovaikutuksen taustalla olevaa tieteellistä perustaa ei ole aiemmin käsitelty suomalaisessa sotatieteellisessä tutkimuksessa. Aiempi suomalainen sotatieteellinen tutkimus on keskittynyt sotavankien kuulusteluun yleisellä tasolla pyrkien selvittämään sen yleisjärjestelyjä, vastuita, ohjeistuksen sen hetkistä tilaa sekä tiedustelun tietotarpeisiin nähden tehokasta toteutusta kokonaisuutena.

Sotilastiedustelun näkökulmasta sotavankikuulustelu osana kuulustelutiedustelua on henkilötiedustelun alalaji ja sen tavoitteena on kerätä tiedustelutietoja sotavangeilta ja muilta kiinniotetuilta kuulustelemalla heitä¹. Sotavanki on kiinniotettu henkilö, joka kuuluu selkkauksen osapuolena olevaan vastapuolen joukkoon tai joukkojen toimintaa tukevaan muuhun organi-

¹ Field Manual (FM) 2-22.3, s. 1-4 ja 1-8. Joint Doctrine Manual (JDM) B-GJ-005-110/FP-020, s. 4-1. Huomionarvoista on, että vanhemmassa amerikkalaisessa ohjesäännössä (FM 34-52, s. 1-2) kuulustelun kohteiksi määritettiin lähes kaikki mahdolliset taistelukentän henkilökontaktit. FM 2-22.3:n mukaan nämä kontaktit ovat henkilötiedustelun vastuulla, ja kuulustelu on keino saada tietoa sotilasjou-

saatioon ja täyttää muut Geneven sopimuksen mukaiset vaatimukset². Näin määriteltynä Suomen puolustusvoimissa kansalliseen puolustukseen liittyen sotavankien kuulustelua tehdään poikkeusoloissa.

Sotavangin kuulustelu on aina kahden tai useamman ihmisen välinen vuorovaikutustilanne. Onnistuneen kuulustelutiedustelun ytimessä on onnistunut vuorovaikutus. Käytäntö on osoittanut, että jotkut kuulustelijat onnistuvat tehtävässään paremmin kuin toiset, mutta syitä tälle ei ole kyetty osoittamaan yksiselitteisesti³. Ajan kuluessa ja kokemuksen karttuessa on löydetty sellaisia toimintatapoja, jotka ovat tuottaneet toivotun lopputuloksen⁴. Menestyksen taustalla olevia tekijöitä on kyetty tunnistamaan ja niistä on syntynyt kokoelma hyviä käytänteitä ja nyrkkisääntöjä, jotka on sisällytetty eri ohjeisiin ja ohjesääntöihin. Tällaisen ohjeistuksen tavoitteena on ollut jakaa menestyksen avaimia kaikille asian kanssa toimiville –myös niille, joille menestykseks vuorovaikutus ei tule luonnostaan. Silti hyväkään, kansallinen tai kansainvälinen, ohjeistus ei ole sisältänyt syvällisempää pohdintaa siitä, mihin tieteelliseen perustaan hyväksi havaitut käytänteet nojaavat.

Sotavankien kuulustelulla oli merkittävä rooli tiedustelutiedon lähteenä talvi- ja jatkosodassa. Sotavankien kuulusteluoppaassa vuodelta 1943 todetaan että, ennen talvisotaa Suomen ”*sotailtokselta(mme) puuttui kokemus sotavankien käsittelystä, huollosta ja tiedustelupalvelukselle tärkeästä kuulustelusta*”⁵. Sotavankien kuulustelu osoittautuikin sekä talvi- että jatkosodassa tehokkaaksi menetelmäksi ja oli yksi tärkeimmistä suomalaisten käyttämistä tiedustelulajeista⁶.

Heti sotien jälkeen kuulustelutiedustelun suorituskykyä voidaan pitää varsin hyvänä ja vielä 1950-luvulla kuulustelutiedustelua käsiteltiin ohjesäännöissä, oppaissa ja kursseilla⁷. Ohjesääntökirjallisuuden uudistuessa asian käsittely jäi vähemmälle sitä mukaan, kun aika kului ja uusia päivityksiä tehtiin⁸. Myös kotimainen sotatieteellinen tutkimus jäi varsin vähäiseksi. Vuoteen 1992 mennessä tehtiin kolme tutkimusta tai opinnäytettä⁹. Vuonna 1992 julkaistiin

kon hallussa olevilta henkilöiltä. Esimerkiksi määritelmän mukaan siviileitä tai pakolaisia ei kuulustella, vaan niitä haastatellaan.

² Geneven sopimus sotavankien kohtelusta 12. päivästä elokuuta 1949, Artikla 4.

³ Fein et al. 2009, s. 9.

⁴ Fein et al. 2009, s. 1. Fein et al. 2006, s. 18.

⁵ Sotavankien kuulusteluopas 1943, s. 3.

⁶ Manelius 1993, s. 86 ja 87.

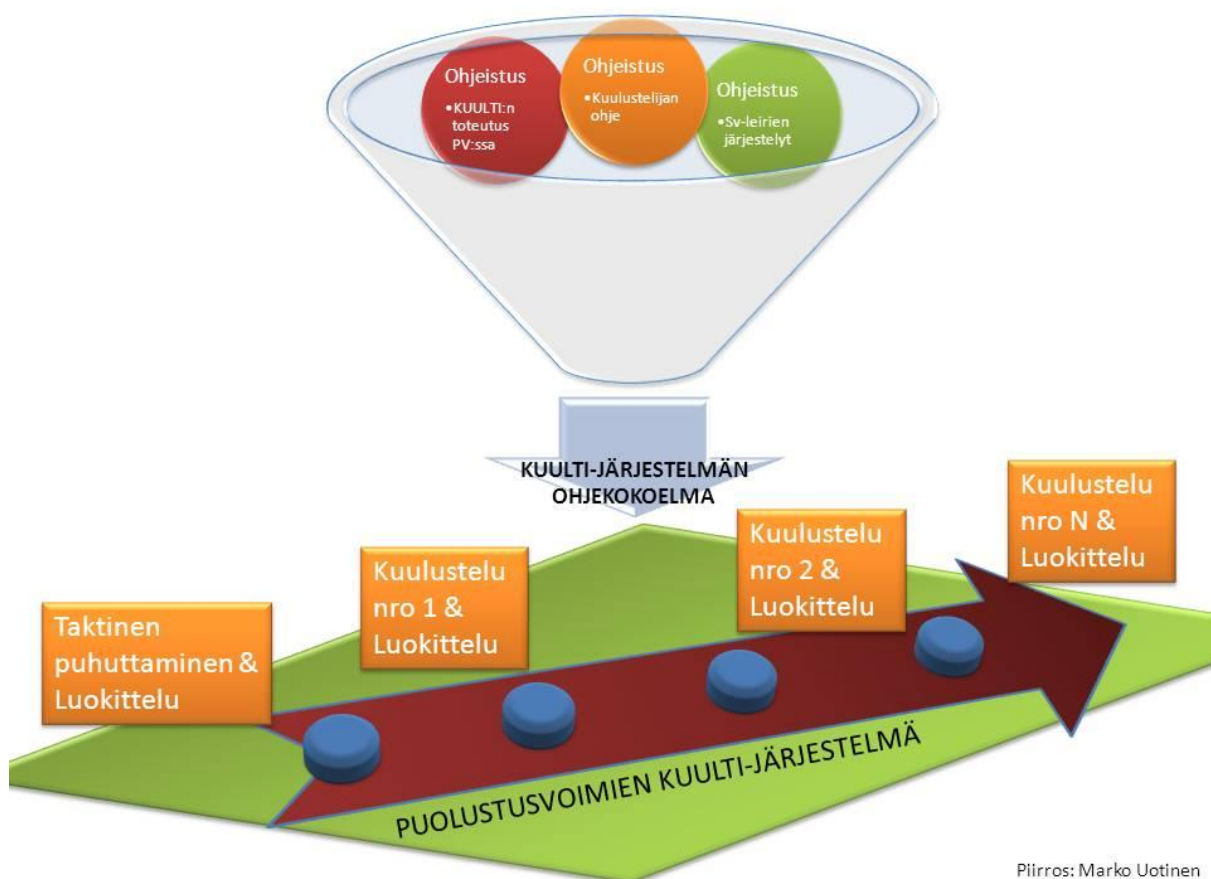
⁷ Karjalainen 1992, s. 8.

⁸ Karjalainen 1992, s. 8-12, 30 ja 31.

⁹ Karjalainen Juha-Pekka 1992: Kuulustelutiedustelu, Niemi Erkki 1981: Kuulustelutiedustelun järjestelyt armeijakunnassa ja sen alajohtoportaisissa ja Hartama Olli 1963: Sotavankien kuulustelun ja sotasaaliin tutkimustiedustelun järjestelyt sodan ajan puolustusvoimissamme (ehdotus).

kuulustelutiedusteluopas, jossa mm. määriteltiin kuulustelutiedustelun yleiset periaatteet ja tavoitteet, päämäärää, sotavankien asemaa sekä kohtelua, toiminnan järjestelyn vastuita ja varsinaista kuulustelun toimeenpanoa kuulustelutekniikoihin¹⁰. Aiheen kotimainen sotatieteellinen tutkimus jatkui vuonna 1993, jonka jälkeen tuli lähes 15 vuoden tauko. Viimeisin sotatieteellinen tutkimus sotavankikuulustelusta on vuodelta 2007¹¹.

Maavoimissa kuulustelutiedustelua kokonaisuutena on viime vuosina kehitetty määrätietoisesti. Suorituskyvyn rakentaminen sekä saavutetun tietämyksen siirtäminen ajassa eteenpäin vaativat järjestelmällistä dokumentointia. Ohjeistusta tarvitaan niin kuulustelutiedustelun yleisjärjestelyistä kuin rajatuista osakokonaisuuksistakin. Tavoitteensa menestyksekkäästi saavuttava ja suorituskykyinen sotavankien kuulustelujärjestelmä onkin sen osajärjestelmiensä suorituskykyjen summa.

Piirros: Marko Uotinen

Kuva 1. Kuulustelutiedustelun kokonaiskenttä.

¹⁰ Kuulustelutiedusteluopas, 1992. Sisältönsä puolesta opas noudattelee hyvin tarkasti oppaan julkaisuhetkellä voimassa ollutta amerikkalaista ohjesääntöä FM 34-52.

¹¹ Westerlund Kim 2007: Kuulustelutiedustelu sotilasalueella.

1.2 Tutkimusongelma ja kysymyksenasettelu

Tutkimusongelmana on selvittää ja selittää parhaiden käytänteiden kautta toimiviksi havaittujen kuulustelutekniikoiden taustalla vallitsevaa käyttäytymis- ja vuorovaikutustieteellistä perustaa.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Mihin vuorovaikutusmekanismeihin eri kuulustelutekniikoiden toimivuus perustuu?
- Miten sotavangin tausta ja sotavankeuden ensiherket vaikuttavat suostutteluun ja muuhun vuorovaikutukseen?

Hypoteesina on, että ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön suostutteluun liittyvät käyttäytymistieteelliset lainalaisuudet pätevät myös sotavankikuulustelussa ja kaikissa sen vaiheissa. Vaikka sotavankeuden ja kuulustelun olosuhteet ovat varsin erikoiset, ja sekä sotavankiin että kuulustelijaan kohdistuu erilaisia normaalista elämästä poikkeavia paineita, säilyvät vuorovaikutusmekanismit verrattain samanlaisina.

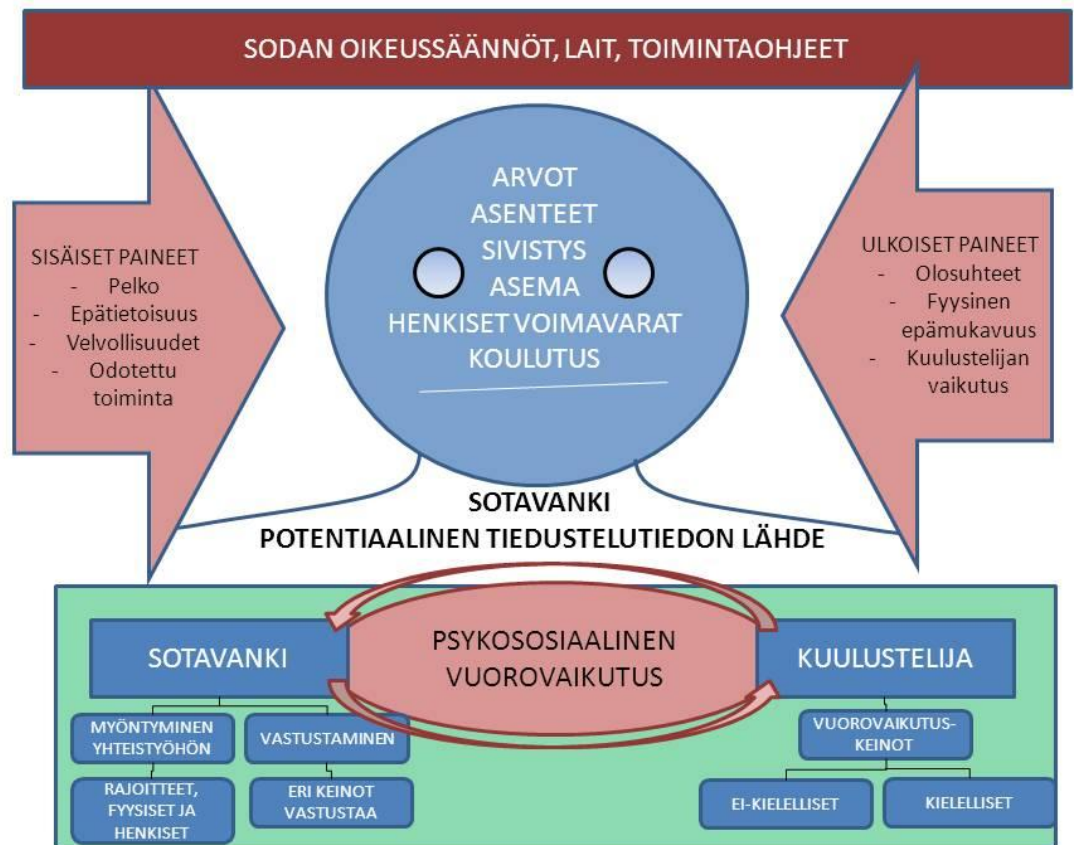
1.3 Tutkimuksen rajaus, näkökulma ja viitekehys

Tutkimus rajataan käsittelemään sotavankikuulustelun käytännön toteutusta sen kaikissa vaiheissa. Tutkimuksen rajaaminen käsittelemään vain tiettyä sotavankikuulustelun vaihetta tai yksittäistä kuulustelutapahtumaa ei ole mielekäs, koska hypoteesin mukaisesti kaikissa sotavankikuulustelun vaiheissa edellytetään hyvin samankaltaista vuorovaikutusta. Kuulustelusta vastaavalle joukolle käsketyt tiedustelukysymykset, käytössä oleva aika ja tilat sekä kuulustelijoiden ammattitaito ovat oleellisia kuulustelun käytännön toteutusta rajoittavia tekijöitä, mutta ne eivät muuta ihmisen käyttäytymiseen liittyviä perusmekanismeja.

Vaikka tutkimuksen kohteena onkin sotavankikuulustelussa tapahtuva vuorovaikutus, rajataan tutkimuksesta pois kuulustelijan taustan sekä sotavangin kuulustelijaan kohdistaman vaikutuksen tarkastelu. Vuorovaikutuksen kaksisuuntaisuudesta huolimatta tarkastelussa keskitytään kuulustelijan vaikutuspyrkimykseen sotavankia kohtaan ja sotavangin taustaan niiltä osin, joilla arvioidaan olevan vaikutusta suostutteluun ja muun tietoisin vaikuttamiseen onnistumiseen.

Sotavangin kuulustelu tulee toteuttaa kaikissa vaiheissa ohjeistusta, lakeja ja inhimillisen kohtelun periaatteita noudattaen. Näitä periaatteita korostetaan nykypäivän ohjesäännöissä erityisellä painotuksella, vaikka periaatteet eivät varsinaisesti ole uusia¹².

Tässä tutkimuksessa sotavankikuulustelussa käytettäviä kuulustelutekniikoita tutkitaan sosiaalipsykologian näkökulmasta. Sosiaalipsykologia tieteenalana tutkii ihmisten välistä vuorovaikutusta. Sosiaalipsykologian sijoittuu sosiologian ja psykologian välimaastoon, jossa yhdistävänä tekijänä ovat ihmiset ja niiden välinen vuorovaikutus.

Piirros: Marko Uotinen

Kuva 2. Sotavankikuulustelun viitekehys.

1.4 Peruskäsitteiden määrittely

Peruskäsitteiden määrittelyn tavoitteena on avata sotavankikuulustelussa käytettävää termistöä. Termistöön tutustumisella on kaksi tavoitetta. Ensinnäkin tutkimuksessa käytetyt keskeisimmät käsitteet ja määritelmät tulee kuvailla mahdollisimman yksiselitteisesti, jotta taustaltaan ja kokemukseltaan erilaiset lukijat saataisiin ymmärtämään ne mahdollisimman samalla tavalla. Näin pyritään välttämään termeistä peräisin olevat virheelliset tulkinnat ja väärinkäsi-

¹² JDM B-GJ-005-110/FP-020, s. 1-2 ja 1B-4. AJP-2.5, s. 7-2 ja E-1. FM 2-22.3, s. 4-16 ja 5-16. Sotavankien kuulusteluopas 1943, s. 14-15.

tykset. Toisaalta käsitteisiin ja määritelmiin perehtymällä päästään alustavasti tutustumaan sotavankikuulustelun toimintaympäristöön. Luettelo on muodostettu kuulustelun toteuttamisen näkökulmasta kronologiseksi.

Sotavanki. Sotavanki on kiinniotettu henkilö, joka kuuluu selkkauksen osapuolena olevaan vastapuolen joukkoon tai joukkojen toimintaa tukevaan muuhun organisaatioon, ja täyttää Geneven sopimuksen mukaiset vaatimukset¹³. Suomen normaaliaikainen lainsäädäntö määrittää vieraan valtion aseistetun tai aseistamattoman sotilaan oikeudet saapua maahan. Sotilaalista tehtävää suorittava, luvatta Suomeen saapuva, vieraan valtion sotilas rikkoo aluevalvontalakia ja joutuu näin rikosoikeudelliseen vastuuseen¹⁴. Asian tutkinnasta on tällöin vastuussa aluevalvontaviranomainen. Poikkeusoloissa tilanne on toinen. Vastustajan lukuun toimiva kiinniotettu henkilö on pääsääntöisesti sotavanki. Sotavanki ei lähtökohtaisesti ole rikoksesta epäilty.

Kuulustelija. Kuulustelija on henkilö, joka suorittaa sotavangin kuulustelun välittömässä vuorovaikutustilanteessa. Kuulustelija voi olla taustaltaan joko sotilas tai siviili. Kuulustelijalta vaaditaan tiettyjä tiedollisia ja taidollisia ominaisuuksia, jotta kuulustelu onnistuu menestyksekkäästi, turvallisesti ja lakeja noudattaen. Tietojen ja taitojen omaksuminen vaatii yleensä ainakin jonkinasteista aiheeseen liittyvää peruskoulutusta ja henkilökohtaista soveltuvuutta kuulustelijan tehtävään. Kuulustelijalta vaadittavia ominaisuuksia on luetteloitu eri ohjesäännöissä, joista esimerkkeinä mainittakoon ihmistuntemus, havaintokyky ja kärsivällisyys¹⁵.

Kuulustelutiedustelu. Kuulustelutiedustelu on yksi henkilötiedustelun osa-alueista. Kuulustelutiedustelun tavoitteena on saada kerättyä henkilölähteestä tietoja, joilla voidaan vastata eritasoisten joukkojen ja johtoportaiden toimintaa tukeviin tiedustelukysymyksiin¹⁶. Rakenteellisesti kuulustelutiedustelu jaetaan kolmeen vaiheeseen: taktiseen puhuttamiseen, luokitteluun ja kuulusteluun.¹⁷ Kuulusteltavina ovat mm. sotavangit tai muut kiinniotetut henkilöt¹⁸.

¹³ Geneven sopimus 1949, Artikla 4.

¹⁴ Aluevalvontalaki 18.8.200/755, 2 ja 4§.

¹⁵ Sotavankien kuulusteluopas 1943, s. 9. FM 2-22.3, s. 1-10 – 1-12.

¹⁶ FM 2-22.3, s. 1-8. Sotavankien kuulusteluopas 1943, s. 8.

¹⁷ FM 2-22.3, s. 1-6 – 1-8. FM 2-22.3 nimittää toimintaa ”kuulusteluoperaatioiksi”, joka on osa henkilötiedustelutietojen keruuta. Nimitys kuulustelutiedustelu periytyy tätä edeltäneestä ohjesäännöstä ”FM 34-52 Intelligence Interrogation”. Sotavankien kuulusteluoppaassa vuodelta 1943 (s. 7-8) ei ole erillistä mainintaa taktisesta puhuttamisesta tai luokittelusta. Ensimmäinen kuulustelutapahtuma oli rintamakuulustelu, joka toteutettiin taistelukentällä mahdollisimman pian kiinnioton jälkeen joko tiedusteluupseereiden tai päämajan tiedusteluosaston kouluttaminen kuulustelijoiden toimesta.

¹⁸ FM 2-22.3, s. 1-8.

Taktinen puhuttaminen. Taktisella puhuttamisella tarkoitetaan kuulusteltavan puhuttamista, jonka tavoitteena on saada selville sellaisia tietoja, joilla on välitöntä taktista arvoa¹⁹. Taktisen puhuttamisen voi suorittaa kuka tahansa sotilas ja tämän tulisi tapahtua lähellä kiinniottopaikkaa²⁰.

Luokittelu. Luokittelun tavoitteena on tunnistaa ja arvioida kuulusteltavan tietojen ja yhteistyön tasoa sekä tulevaisuudessa käytettävien kuulustelutekniikoiden toimivuutta. Luokittelu ei ole yksittäinen tapahtuma vaan prosessi, joka jatkuu kuulustelun eri vaiheiden ajan.²¹

Kuulustelu. Kuulustelu on tapahtuma, jossa kuulustelija esittää kuulusteltavalle suoria tai epäsuoria kysymyksiä käsiteltävästä aiheesta, jotta tiedustelun tietotarpeet saadaan tyydytettyä. Kuulusteltava on kuulustelua suorittavan joukon hallussa ja hän voi olla joko sotavanki tai muuten kiinniotettu henkilö. Kuulustelu eroaa haastattelusta tai jälkipuinnista kuulusteltavan aseman suhteen. Haastattelua ja jälkipuintia tehdään sellaisten henkilöiden kanssa, jotka eivät ole haastattelevan joukon hallussa ja osallistuvat toimintaan vapaaehtoisesti.²²

Kuulusteluolosuhteet. Sotavangin kuulustelu toteutetaan karkeasti ottaen kahdenlaisten olosuhteiden vallitessa. Kenttä- tai rintamakuulustelu toteutetaan taistelukentän olosuhteissa. Etuna on, että kiinniottohetkestä on kulunut verrattain vähän aikaa, jolloin taistelukentän asiat ovat tuoreina mielessä ja kiinniotosta johtuva järkytystila vaikuttaa kuulusteltavaan. Laitos- tai leirikuulustelu toteutetaan sotavankileireillä tai muissa taistelukentän ulkopuolisissa erillisissä tiloissa. Etuna laitoskuulustelussa on, että tilat ja aika mahdollistavat kuulusteluiden pitkäjänteisemmän ja perinpohjaisemman toteutuksen.²³ Poiketen taktisesta puhuttamisesta varsinaisen kuulustelun suorittaa erikoiskoulutettu henkilö²⁴.

Kuulustelutekniikka. Kuulustelutekniikka on kollektiivi-ilmaus kokonaisuudelle, joka muodostuu kuulustelijan käyttäytymisestä ja olemuksesta kuulusteltavaa kohtaan. Kuulustelutekniikka pitää sisällään kaikki ne kielellisen ja ei-kielellisen viestinnän keinot, joilla kuulustelija pyrkii vaikuttamaan kuulusteltavaan, hänen käyttäytymiseen, suhtautumiseen kuulustelijaan ja kuulustelun kulkuun yleensäkin. Eri kuulustelutekniikoiden käyttö palvelee kuulustelun perimmäistä tarkoitusta, eli käyttökelpoisen tiedustelutiedon saamista kuulusteltavalta. Lähes-

¹⁹ FM 2-22.3, s. 1-7.

²⁰ FM 2-91.6, s. 1-4.

²¹ FM 2-22.3, s. 1-7.

²² FM 2-22.3, s. 1-4, 1-5 ja 1-8.

²³ FM 2-22.3, s 5-27 – 5-28. Laitoskuulustelua vastaava termi Sotavankien kuulusteluoppaassa vuodelta 1943 (s. 23) on leirikuulustelu, joka viittaa sotavankileireillä toteutettavaan kuulusteluun.

tymistapa, kuulustelutyyli ja kyselytekniikka ovat osa kuulustelutekniikkaa. Myös kuulustelutilan valinta, kuulustelijan pukeutuminen, elehdintä sekä fyysisen etäisyyden valinta kuulusteltavaan nähden on osa kuulustelutekniikkaa.

Lähestymistapa. Kuulustelun ensimmäistä vaihetta, jossa kuulustelija ja kuulusteltava tapaa-
vat kasvokkain ensimmäisen kerran, kutsutaan lähestymisvaiheeksi²⁵. Tämän vaiheen tavoitteena on luoda kuulustelijan ja kuulusteltavan välille sellainen vuorovaikutussuhde, että kuulusteltava vastaa kuulustelijan esittämiin kysymyksiin tarkasti ja totuudenmukaisesti²⁶. Avainasemassa tällaisen suhteen aikaansaamiseksi ovat kuulustelijan ohjaavan otteen saaminen ja luottamuksen rakentaminen kuulusteltavan ja kuulustelijan välille²⁷. Käytännössä lähestymistapa on käyttäytymismalli tai -tapa, jolla kuulustelija aloittaa suhteen luomisen kuulusteltavaan. Peruslähestymistapoja on kolme: asiallisen neutraali, ystävällisen sympaattinen ja tiukan autoritääri²⁸. Lähestyminen tulisi pääsääntöisesti aloittaa tunnustellen ja tilanteen niin vaatiessa kuulustelijan on kyettävä mukauttamaan toimintaansa ja muuttamaan lähestymistapaansa²⁹. Lähestymistapaa voisi kutsua kuulusteltavan kohtaamiseksi tai yhteyden luomisen aloittamiseksi. Myös luottamuksen rakentaminen on toiminnan tavoitetta hyvin kuvaava termi³⁰.

Kuulustelutyyli. Kuulustelutyylin valinta ja käyttö ovat osa lähestymisvaihetta. Kuulustelutyyli pyritään valitsemaan niin, että kuulusteltava saadaan ryhtymään yhteistyöhön joko suoraan tai suostuttelun kautta. Yhteistyöhön ryhtymisestä seuraa kuulustelijan esittämiin kysymyksiin vastaaminen. Laveasti määritellen kuulustelun perustyyliä ovat suoraan asiaan menno, palkkiolla kannustaminen ja tunnereaktioiden hyväksikäyttäminen. Perustyylien lisäksi on olemassa laaja kokoelma muita erikoisempia tyyliä tavanomaisesta poikkeavien tilanteiden varalle.³¹ Siinä missä perustyylien avulla pyritään suostuttelun kautta saamaa kuulusteltava ryhtymään yhteistyöhön, on muiden tyylien tavoitteena saada kuulusteltava luopumaan vastus-

²⁴ FM 2-91.6, s. 1-4.

²⁵ FM 2-22.3, s. 1-5. Vaiheet aikajärjestyksessä ovat: Suunnittelu- ja valmistautumis-, lähestymis-, kysely-, (kyselyn)lopettamis- ja raportointivaihe.

²⁶ FM 2-22.3, s. 8-2. Ohjesäännössä mainittu ”accurate and reliable information” on käännetty tässä ”tarkaksi ja totuudenmukaiseksi”. Sotavangilta saadun luotettavan tiedon voidaan olettaa olevan totta, tai muuten se ei ole luotettavaa.

²⁷ FM 2-22.3, s. 8-1 ja 8-3.

²⁸ FM 2-22.3, s. 8-5. FM 34-52, s. 3-11.

²⁹ FM 2-22.3, s. 8-5.

³⁰ FM 34-52, s. 3-11. FM 2-22.3, s. 8-4. Ohjesäännöissä käytetään sanaa ”rapport”, joka tarkoittaa hyviä suhteita tai välejä. FM 2-22.3:n tekstissä asiaa avataan hieman ja todetaan, että ”hyvien suhteiden pohja syntyy tietolähteen luottamuksesta HUMINT-tiedon kerääjää kohtaan”.

³¹ FM 2-22.3, s. 8-2 ja 8-6 - 8-19. Myös vanhemmasta ohjesäännöstä (FM 34-52, s. 3-14 - 3-20) on löydettävissä lähes samat tyylit, mutta ne on nähty enemmänkin tasa-arvoisina toisiinsa nähden, eikä yksittäisiä tyyliä ole ymmärretty tiettyjen ylätyylien variaatioiksi.

tuksesta³². Lähestymisvaihe päättyy ja kyselyvaihe alkaa, kun kuulusteltava alkaa vastata kuulustelijan esittämiin varsinaisiin tiedustelutiedon keruuseen liittyviin kysymyksiin³³.

Kyselytekniikka. Kyselytekniikalla tarkoitetaan tapaa esittää tiedustelutietoa tuottavia kysymyksiä. Hyvä kyselytekniikan hallinta mahdollistaa runsaan ja käyttökelpoisen tiedustelutiedon saamisen lyhyessä ajassa. Kyselytekniikoita on käytännössä kaksi: suorien kysymysten esittäminen ja niin sanottu tiedon kalastelu. Suorien, lyhyiden ja yksiselitteisten kysymysten esittäminen on perusmenetelmä, jonka tavoitteena on saada vastauksia tiedustelukysymyksiin. Suorat kysymykset jaetaan pää-, jatko-, asiasta sivussa oleviin, toistettuihin, kontrolli- ja valmisteltuihin kysymyksiin. Tiedon kalastelu tarkoittaa yleistä keskustelua, jonka lomassa yrittää saada selville asioita ilman, että niitä kysytään suoraan tai varsinaisesti paljastetaan kuulustelijan mielenkiinnon todellista kohdetta.³⁴

Kuulustelun vastustaminen. Kuulustelun vastustaminen tarkoittaa kuulusteltavan harkittuja ja tarkoituksellisia toimia estää tai vaikeuttaa kuulustelun toteutumista tai kuulustelusta hankittavan tiedon saamista. Kuulustelun vastustamisen keinoja ovat esimerkiksi täydellinen puhumattomuus tai muu kontaktin täydellinen välttäminen, Geneven sopimuksen edellyttämien perustietojen antamisessa pitäytyminen, täydellisen muistamattomaksi ryhtyminen, valehtelu tai muu väärän tiedon antaminen, kuulustelun ohjaaminen sivuraiteille, kaikenlainen viivyttely tai kuulustelijan henkinen ja fyysinen haastaminen. Kuulusteltavan tosiasiallisesti heikentynyt kyky vastata kysymyksiin tarkasti ja totuudenmukaisesti ei ole vastustamista. Tällainen kyvyttömyys voi aiheutua fyysisistä tai henkisistä syistä, kuten vammautumisesta, voimakkaasta järkytyksestä tai muistin häiriöistä³⁵. Lisäksi univaje tai voimakas väsymys saattavat estää asioiden mieleen palauttamisen tai muuten keskeyttää kuulusteltavan yhteistyön³⁶. Amerikkalaisessa ohjesäännössä esitetyn arvion mukaan noin 90 % kuulusteltavista ryhtyy yhteistyöhön ilman erityistä suostuttelua, ja jäljelle jäävän henkilöstön, joka jollakin tavalla vastustaa kuulustelua, arvellaan saaneen jonkinasteista koulutusta kuulustelun vastustamiseksi³⁷.

Sosiaalinen vaikuttaminen. Suppeasti katsoen sosiaalisella vaikuttamisella tarkoitetaan pyrkimystä muuttaa toisen ihmisen ajattelu-, tuntemis- ja toimintatapoja. Tavoitteena on saada toinen aloittamaan jotakin sellaista, mitä hän ei ole ennen tehnyt tai lopettamaan jokin käyn-

³² Tutkielman LIITE 3.

³³ FM 34-52, s. 3-21.

³⁴ FM 2-22.3, s. 9-1 - 9-3. Sotavankien kuulusteluopas 1943, s. 27.

³⁵ Fein et al. 2009, s. 87.

³⁶ FM 2-22.3, s. 8-20.

nissä oleva toiminta. Sosiaalisen vaikuttamisen keinoja ovat: altistaminen (toivotuille vaikutteille), eristäminen (ei-toivotuista vaikutteista), mallien hyväksikäyttö, suostuttelu, palkinnoilla sekä rangaistuksilla manipulointi ja indoktrinaatio.³⁸

Suostuttelu. Sosiaalipsykologia näkökulmasta suostuttelu on yksi taivuttelun ja tietoisien vaikuttamisen keinoista. Suostuttelu on altistamiseen verrattuna aktiivisempi tapa vaikuttaa ja se sisältää suostuttelijan sekä suostuteltavan välistä vuorovaikutusta³⁹. Kuulustelutiedustelussa suostuttelun liittyy toimintaan, jonka tavoitteena on saada epäroivä tai vastustava kuulusteltava vastaamaan kuulustelijan esittämiin kysymyksiin⁴⁰. Vaikka kävisikin niin, että suostuttelu ei tuottaisi haluttua lopputulosta, voidaan ainakin saada selville yhteistyökyvyttömyyden tai -haluttomuuden syitä. Suostuttelun aikana tapahtuvan vuorovaikutuksen menestyksen voidaan nähdä perustuvan kuuden suostuttelun pääperiaatteen toimivuuteen: miellyttävyys (toisen miellyttäväksi kokeminen tai jonkinasteinen samaistuminen), auktoriteetti, vastavuoroisuus, johdonmukaisuus ja sitoutuminen (henkilön tarve toimia johdonmukaisesti), joukon esimerkin voima (voimistavina tekijöinä toimivat tilanteen epäselvyys ja mallihenkilön samankaltaisuus tarkastelijan kanssa) harvinaisuus (tarjolla olevan hyödykkeen tai edun)⁴¹. On myös havaittu, että ihminen on erityisen altis suostuttelulle ja muulle vaikuttamiselle tietyissä tilanteissa. Tällaisia tilanteita voivat olla järkyttävä kokemus, epätavallinen tapahtuma ja tilanteen hallinnan menettäminen⁴².

Vuorovaikutus. Vuorovaikutuksella tarkoitetaan kuulusteltavan ja kuulustelijan välistä viestinnällistä vuorovaikutusta. Kuulustelutilanteessa tapahtuu sekä kielellistä että ei-kielellistä viestintää. Molemmat kuulustelun osapuolet toimivat viestien lähettäjinä sekä vastaanottajina. Jotta viestintä onnistuu tarkoitetulla tavalla, tulee viestintäteorian yleisten periaatteiden täyttyä⁴³. Viestin lähettäjän onnistumiseen vaikuttaa muun muassa: viestin lähettäjän luotettavuus, yleinen arvonanto, viehättävyys ja pyyteettömyys⁴⁴. Lisäksi tässä yhteydessä vuorovaikutuksella tarkoitetaan sitä, että kuulustelija havainnoi kuulusteltavan käyttäytymistä ja mukauttaa toimintaansa kulloinkin vallitsevan tilanteen mukaisesti niin, että kuulustelun tavoitteet voidaan saavuttaa⁴⁵.

³⁷ FM 2-22.3, s. 8-20. Tällaisia vastustamaan koulutettuja henkilöitä voivat olla tiedustelu- tai SERE-koulutetut sotilaat, terroristit tai aiemmin vankeudessa olleet henkilöt.

³⁸ Lahikainen ja Pirttilä-Backman 1996, s. 58 ja s. 62.

³⁹ Lahikainen ja Pirttilä-Backman 1996, s. 58-60.

⁴⁰ FM 34-52, s. 3-11. FM 2-22.3, s. 8-19.

⁴¹ Cialdini 2007, s. xiii.

⁴² FM 2-22.3, s. 4-18 ja s. 8-2.

⁴³ Lahikainen ja Pirttilä-Backman 1996, s. 59-60.

⁴⁴ Lahikainen ja Pirttilä-Backman 1996, s. 61. Kriteereiden arvostelijana toimii viestin vastaanottaja.

⁴⁵ FM 2-22.3, s. 8-2.

2 TEOREETTINEN LÄHTÖKOHTA JA TUTKIMUSMENETELMÄ

2.1 Tutkimuksessa käytetty sotavankikuulustelua käsittelevä kirjallisuus

2.1.1 Kansallinen ohjeistus ja tutkimus

Päämajan Tiedusteluosaston vuonna 1943 julkaisemalla Sotavankien kuulusteluoppaalla on merkittävä asema eräänlaisena suomalaisena referenssijulkaisuna, vaikka kyseessä ei olekaan varsinainen tutkimus tai tieteellinen julkaisu. Oppaan taustalla on vankka noin kolmen vuoden käytännön sotakokemus sotavankien kuulustelun järjestelyistä. Oppaassa sivutaan kuulustelutekniikkaa ja sotavankiin vaikuttavia painetekijöitä muutamalla lauseella, vaikka oppaaseen ei ole kirjattukaan yksityiskohtaista ohjeistusta kuulustelutekniikoista⁴⁶.

Nykyinen voimassaoleva Suomen puolustusvoimien ohje on Kuulustelutiedusteluopas vuodelta 1992. Opas määrittää sotavankikuulustelun käytännön toteuttamisen eri vaiheissa ja eri tasoilla. Oppaassa on esitetty kokoelma kuulustelutekniikoita. Kuulustelutyylit ja kyselytavat esitellään lyhyesti omina kappaleinaan ja ne noudattavat oppaan julkaisuaikana voimassa olutta amerikkalaista ohjesääntöä⁴⁷. Kuulustelutiedusteluopas määritettiin sen julkaisuhetkellä salassa pidettäväksi asiakirjaksi luokituksella ”ETS – ei tietoa sivullisille”. Oppaassa esitetyt kuulustelutekniikat ja kuulustelijaan kohdistuva ohjeistus on löydettävissä amerikkalaisista julkisista lähteistä⁴⁸.

Sotavankien kuulustelusta on tehty kotimaista sotatieteellistä tutkimusta kolmen tutkimuksen tai tutkielman verran ennen Kuulustelutiedusteluoppaan julkaisua vuonna 1992. Olli Hartama tutki aihetta otsikon ”Sotavankien kuulustelun ja sotasaaliin tutkimustiedustelun järjestelyt sodan ajan puolustusvoimissamme (ehdotus)” alla sotakorkeakoulun diplomityössään vuonna 1963. Erkki Nieminen tutki aihetta ”Kuulustelutiedustelun järjestelyt armeijakunnassa ja sen alajohtoportaisissa” esiupseerikurssin tutkielmassa vuonna 1981. Juha-Pekka Karjalainen tutki aihetta ”Kuulustelutiedustelu” esiupseerikurssin tutkielmassa vuonna 1991. Karjalaisen tutkielman keskeisin tulos oli esitys kansallisesta alan ohjeistuksesta sekä esitys kuulustelu-

⁴⁶ Sotavankien kuulusteluopas 1943, s. 27-28.

⁴⁷ Amerikkalainen FM 34-52 on julkaistu syyskuussa 1992 ja se korvasi edeltävän version vuodelta 1987.

tiedusteluoppaan rakenteesta. Suomalainen sotatieteellinen tutkimus jatkui vuonna 1993 kun Jari Manelius tutki sotakorkeakoulun diplomityössään talvi-, jatko- ja lapinsodassa toteutettua sotavankien kuulustelua otsikolla ”Joukkojen suorittama sotavankien kuulustelu Suomessa ja Neuvostoliitossa toisen maailmansodan aikana”. Työssä on kuvailtu kuulustelun toteutusta ja kokonaisjärjestelyitä molempien maiden näkökulmista. Myös itse kuulustelutapahtumia ja kuulustelutekniikoita kuvataan useassa kohdassa. Viimeisin tutkimus on Kim Westerlundin vuonna 2007 tekemä esipuseerikurssin tutkielma ”Kuulustelutiedustelu sotilasalueella”. Tutkielmassa on oma lukunsa sekä liite kuulustelutekniikoiden vertailulle ja pohdinnalle. Kyseisten osuuksien lähteistö on julkista. Nämä lähteet ovat suurilta osin amerikkalaisia tai muita länsimaalaisia ohjesääntöjä sekä muuta kirjallisuutta.

2.1.2 Kansainvälinen ohjeistus ja tutkimus

Amerikkalaista kuulustelutiedustelua koskevaa ohjesäännöstöä on saatavilla runsaasti. Ohjesäännöissä kuvataan kuulustelun käytännön toteutusta ja niissä annetaan konkreettisia toimintaohjeita kuulustelun menestyksekkääksi suorittamiseksi. Amerikkalaista ohjesäännöstöä on päivitetty tasaisin väliajoin tarpeen mukaan. Tällä hetkellä voimassa oleva kuulustelutiedustelua ohjeistava ohjesääntö on ”FM 2-22.3 Human Intelligence Collector Operations” vuodelta 2006. Se on korvannut aiemman ohjesäännön sekä sen edeltäjät⁴⁹. Ohjesäännössä kuulustelutiedustelu määritellään yhdeksi henkilötiedustelun alalajiksi. Kaikki henkilötiedustelun eri lajeihin liittyvä vuorovaikutus on koottu yhden oppaan alle. Tämä on järkevä ja perusteltu valinta, sillä ohjesäännön mukaan kaikissa henkilötiedustelun alalajeissa pätevät samat toiminnan vaiheet ja vuorovaikutusmekanismit⁵⁰. Eri kuulustelutekniikoiden taustalla vaikuttavia käyttäytymistieteellisiä mekanismeja ei selitetä tarkemmin.

Kuulustelun kohteena olevia henkilöitä kuvailtaessa pyritään eri ihmistyyppien yksinkertaistettuihin kuvauksiin ja näihin soveltuvien lähestymistapojen luettelointiin. Tällainen lähestymistapa korostuu varsinkin vanhemmissa ohjesäännöissä⁵¹. Uusimmassa amerikkalaisessa ohjesäännössä, FM 2-22.3:ssa, lähestymistapa on jo kokonaisvaltaisempi ilman luetteloita, mutta

⁴⁸ FM 34-52, s. 3-14 - 3-20.

⁴⁹ FM 2-22.3, s. i. FM 34-52, s. i. Kuulustelutekniikoihin ja kuulustelun toteutukseen liittyvät osuudet ovat verrattain samanlaiset.

⁵⁰ FM 2-22.3, s. 1-5.

⁵¹ FM 34-52, s. 1-12. HUMAN RESOURCES EXPLOITATION TRAINING MANUAL (HRETM) - 1983, s. G-14 – G-111. Jälkimmäisessä on lueteltuna yhdeksän perustyyppiä, joista yksi vaikuttaa nykymittapuun mukaan normaaliilta tai tavalliselta ihmiseltä. Tämäkin ”keskimääräinen” tyyppi kuvaillaan olevan tasapainoinen yhdistelmä muista kahdeksasta ihmistyyppistä.

tarkempia käyttäytymistieteellisiä perusteita eri tekniikoiden toimivuudelle ei esitetä tässäkään ohjesäännössä.

Yhdysvaltojen kansallisen tiedusteluhallinnon Tiedustelun tiedelautakunnan julkaisu ”Tiedusteluhaastattelu, opetusmateriaaleja ja case-tutkimuksia” vuodelta 2009 pyrkii avaamaan kuulustelutiedustelun vuorovaikutustieteellistä taustaa⁵². Filosofian tohtori Rober A. Feinin johdolla työskennellyt laaja asiantuntijaryhmä kuvaa suostuttelua, valtaa, intressejä, identiteettiä, stressiä, vastustusta ja muistia tiedusteluhaastattelun viitekehyksessä. Kuulustelu -termistä on päätetty luopua, koska se tulkitaan hieman eri tavoin viranomaisesta riippuen ja siihen usein liitetään mielikuva pakottamisesta⁵³. Erityinen merkille pantava seikka on, että kuulusteltava on tässä tarkastelussa korkean tiedusteluarvon omaava kiinniotettu henkilö⁵⁴. Kytkös terrorismin vastaiseen taisteluun ja kuulustelun vastustamiseen on siten vahva. Muista lähteistä selkeästi poiketen raportti antaa hyvin kattavan näkemyksen kuulustelun vuorovaikutuksesta kokonaisuutena ja yhdistää teorian käytäntöön.

2.1.3 Muu käytetty sosiaalipsykologian ja psykologian kirjallisuus

”Sosiaalipsykologian perusteet” on suomalainen oppikirja, joka kuvaa ihmisten välisen kanssakäymisen ja vuorovaikutuksen käyttäytymistieteellistä taustaa. Kirjassa käsitellään muun muassa vuorovaikutusta, valtaa, ihmisten välisen vallankäytön lajeja, ihmisen sosiaalista tarvitsevuutta, viestintää, suostuttelua sekä tietoisien vaikuttamisen keinoja.⁵⁵

”Ego, Johdatus psykologiaan” on suomalainen oppikirja, joka kuvaa ihmisessä vallitsevia psykologisia toimintamekanismeja ja ihmisen käyttäytymistä yleisemminkin. Kirjassa käsitellään oppimista, motiiveja eri tekijöiden vaikutusta käyttäytymiseen.⁵⁶

Robert B. Cialdinin kirja ”Influence: The Psychology of Persuasion” kuvaa vaikuttamisen ja suostuttelun perusmekanismeja markkinoinnin, myynnin, varainkeruun ja massailmiöiden näkökulmasta. Ihmiselle luonteenomaista käytöstä selitetään muun muassa sekä ihmisen kehityshistorian että sosiaalipsykologian perusteorioiden perusteella. Suostuttelun sosiaalipsykologinen perusta on kiteytetty kuuteen pääperiaatteeseen: johdonmukaisuus, vastavuoroisuus, joukon esimerkki, auktoriteetti, miellyttävyys ja harvinaisuus. Cialdinin kirjassa suostuttelun

⁵² Fein et al. 2009.

⁵³ Fein et al. 2009, s. 2.

⁵⁴ Englanninkielinen termi on ”a High-Value Detainee”.

⁵⁵ Lahikainen ja Pirttilä-Backman 1996. Uudistetun laitoksen 1.-2. painos 2001.

teoria sidotaan kaupalliseen toimintaympäristöön. Suostuttelun mekanismit ovat soveltavissa myös muihin toimintaympäristöihin, mistä kertovat useat esimerkit suostuttelun tehosta kaupallisen maailman ulkopuolelta.⁵⁷

Lisäksi sosiaalipsykologian eri klassikoista on löydettävissä vaikutusmekanismeja, joilla kyetään luomaan ”valoa ja ymmärrystä” sotavangin käyttäytymiseen sekä ajattelun kulkuun. Esimerkkeinä mainittakoon Stanley Milgramin auktoriteetin tottelevaisuuskoe vuodelta 1961 ja Leon Festingerin teoria kognitiivisesta dissonanssista ja sen vaikutuksesta mielipiteeseen ja käyttäytymiseen vuodelta 1956. Milgramin alkuperäinen koe auktoriteetin voimasta, sekä tätä seuranneet monet vastaavat kokeet, osoittavat ihmisellä olevan luontainen taipumus suostua auktoriteetin esittämiin vaatimuksiin, vaikka ne olisivatkin ristiriidassa ihmisen ajatusmaailman, toimintatapojen tai terveen järjen kanssa⁵⁸. Leon Festingerin teoria kognitiivisesta dissonanssista kuvaa ihmisen ajatusmaailman kanssa ristiriidassa olevien havaintojen käsittelyä, ja sitä millä tavalla piinaavaksi käyvää ristiriitaa saadaan lievitettyä⁵⁹. Teorian taustalla pätee ihmiselle luonteenomainen piirre, jonka mukaan toiminnan ja ajattelun tulee olla sopusoinnussa keskenään. Epäjohdonmukaisuus ajatusten, arvojen, mielipiteiden ja käytännön toiminnan välillä koetaan epämiellyttäväksi. Ristiriidan lievittäminen on mahdollista muuttamalla joko ajattelua tai toimintaa, hakemalla ristiriitaa lievittävää uutta tietoa tai vähättelemällä ristiriitaa aiheuttavien tekijöiden tärkeyttä⁶⁰. Tätä ihmiselle luontaista suojautumismekanismia voidaan käyttää mm. suostuttelussa mielipiteen muokkauksessa⁶¹.

2.1.4 Arvio kirjallisuuslähteistä

Lähteistö jakautuu teemojen puolesta kahteen eri ryhmään. Kuulustelutiedustelun käytännön toteutus otetaan viimeisimmästä amerikkalaisesta kenttäohjesäännöstä, joka määrittää kuulustelijan toiminnan kuulustelutilanteessa. Tämän ohjesäännön taustalla on pitkä historia ja se pohjautuu ohjesäännön aiempiin versioihin menneiltä vuosilta. Tältä osin ohjesääntö edustaa amerikkalaista sotavankikuulustelun traditiota, jonka perustana ovat kansalliset ja kansainvä-

⁵⁶ Niemelä et al. 2002.

⁵⁷ Cialdini 2007.

⁵⁸ Milgram 1974, s. 189. Milgramin koetta on aikojen saatossa seurannut lukuisat vastaavanlaiset kokeet. Kokeista saatujen tulosten pohjalta on tehty mm. elokuvia, televisioviihdettä ja dokumentteja, kuten elokuva ”Das Experiment” (Saksa, 2001), dokumentti ”The Experiment” (Englanti, 2002) ja viihdesarja ”Le Jeu de la Mort” (Ranska, 2010).

⁵⁹ Festinger 1956, s. 260. Kognitiivinen dissonanssi, eli ristiriita, syntyy, kun henkilön kognitiot muodostuvat ristiriitaisiksi toisiinsa nähden. Kognitio voi olla henkilön tietoisuuteen tullut tieto, ymmärrys oikeasta ja väärästä, muisto, aistihavainto tai käytännön teko.

⁶⁰ Festinger 1956, s. 264.

⁶¹ Festinger 1956, s. 97 ja 122.

liset lait sekä kuulusteltavan inhimillisen kohtelun periaate. Suomalaisen ohjesäännön ottaminen vertailukohdaksi olisi luonnollisesti ollut kaikkein hedelmällisintä. Näin ei ole voitu kuitenkaan tehdä, koska vastaavassa laajuudessa laadittua kotimaista ohjesääntöä ei ole käytettävissä.

Käyttäytymistieteellisen teoriaperustan rakentamisessa käytetään sosiaalipsykologian ja psykologian oppikirjoja, tieteellisiä julkaisuja ja tutkimusraportteja. Cialdinin kirja ei varsinaisesti ole kytköksissä kuulustelutiedusteluun, vaikka kirjassa esitetään muutamia asiaan liittyviä esimerkkejä. Itse tutkimus on luonteeltaan muita lähteitä kokoava. Lisäksi Cialdini perustaa teoriansa runsaaseen empiiriseen aineistoon, jota tuetaan käyttäytymistieteellisillä tutkimustuloksilla. Kirja on vakiinnuttanut asemaansa sitten sen ensipainoksen ilmestymisen vuonna 1984 ja siitä on otettu uusia painoksia noin kymmenen vuoden välein.

Yhdysvaltojen kansallisen tiedusteluhallinnon Tiedustelun tiedelautakunnan vuosina 2006 ja 2009 julkaistujen raporttien tavoitteena on ollut vahvistaa kuulustelussa käytettävien vuorovaikutustapojen ja kuulustelutekniikoiden tieteellistä perustaa. Selvitysten tekemiseen on osallistunut suuri määrä eri aloilla toimivia kuulustelun asiantuntijoita ja käyttäytymistieteilijöitä. Jälkimmäisessä raportissa käsitelty suostuttelun teoria tukeutuu Cialdinin kirjaan, mikä osaltaan osoittaa tukea Cialdinin tuloksille.

Primäärilähteitä ovat Stanley Milgramin tutkimus auktoriteetin tottelemisesta ja Leon Festingerin teoria kognitiivisesta dissonanssista, jotka molemmat ovat tunnustettuja sosiaalipsykologian perusteoksia. Näiden tutkimusten löydöksiä on testattu vuosien saatossa useissa eri yhteyksissä ja niiden on todettu olevan päteviä.

Käytetyt lähteet edustavat tutkittavaa ilmiötä riittävän kattavasti. Sotavankikuulustelun parhaiden käytänteiden näkökulmasta lähteistön syvyyttä olisi ollut mahdollista lisätä sisällyttämällä tarkasteluun yhden tai kahden muun valtion käyttämät kuulusteluohjesäännöt. Primäärilähteiden määrän lisääminen olisi kasvattanut lähteistön painoarvoa, mutta se olisi samalla kasvattanut tutkijan omien tulkintojen osuutta tutkimustulosten soveltuvuudesta tutkimuksen viitekehykseen.

2.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus pyrkii selittämään käytännön kokemusten kautta muodostettujen kuulustelutekniikoiden toimivuutta ihmisen käyttäytymisestä tiedetyn käyttäytymistieteellisen teorian kautta. Tavoitteena on tunnistaa kuulustelutekniikoissa hyväksikäytetyt, ihmisen käyttäytymiselle luonteenomaiset, yhteistyöhön suostuttelun mekanismit. Näin ollen kyseessä on kartoittava ja selittävä kirjalliseen aineistoon perustuva kvalitatiivinen tutkimus, joka pyrkii kuvaamaan kuulustelutiedustelussa tapahtuvan vuorovaikutuksen ja suostuttelun ilmiökenttää.

Tutkimusta tehtäessä kartoitettiin ensin kuulustelussa tapahtuva ohjesäännön mukainen vuorovaikutus, jotta käytännön toteutuksen ja teorian vertaaminen olisi mahdollista. Voimassa-oleva amerikkalainen ohjesääntö sotavankien kuulustelusta otettiin tutkimuksen taustamateriaaliksi, jonka ohjeistamiin kuulustelutekniikoihin ja muihin käytänteisiin käyttäytymistieteellisiä lainalaisuuksia verrattiin. Ohjesäännöissä esitetyt kuulustelutekniikat on havaittu ajan saatossa toimiviksi ja näin ne ovat näin valikoituneet osaksi yleistä ohjeistusta⁶². Käyttäytymistieteellinen teoriaperusta rakennettiin sosiaalipsykologian ja psykologian perusoppikirjojen, tieteellisten julkaisujen ja tutkimusten pohjalta.

Jotta käytännön toteutuksen ja teorian vertaaminen saatiin mahdolliseksi, käännettiin englanninkielisen ohjesäännön kuulustelutiedustelua käsittelevät osat ensin suomeksi. Käännöksessä pyrittiin kuulustelun toiminnallisuuden kannalta erityiseen huolellisuuteen, jotta asioiden merkitykset välittyisivät oikein myös suomenkielisinä. Pelkkä suora käännös sanasta sanaan ei aina riitä, sillä toiminnan tavoite ja merkitys voivat tällöin muuntua hyvin voimakkaasti⁶³. Käännöstyön lopputuloksena syntynyt teksti on raportoitu tämän tutkimuksen kolmannessa pääluvussa. Kolmas pääluku on siten kronologinen kuvaus siitä, kuinka ohjesäännön mukaan kuulustelu tulisi suorittaa. Näin syntynyttä kuulustelun vaiheittaista kuvausta käytettiin aineistona, jota seuraavassa vaiheessa analysoitiin käyttäytymistieteellisten lainalaisuuksien valossa.

Varsinainen analyysi sotavankikuulustelussa tapahtuvasta vuorovaikutuksesta tehtiin tyypittelemällä ja teemoittelemalla kuulustelutekniikat sekä suostuttelun ja vuorovaikutuksen menetelmät. Tämän jälkeen taulukoitiin ohjesäännön kuvaamat kuulustelutekniikat ja kuulustelutapahtumassa vallitsevat keskeiset käyttäytymistieteelliset lainalaisuudet. Vertaamalla ristiin vuorovaikutuksen käytäntöä ja teoriaa pyrittiin tunnistamaan ohjesäännössä hyväksikäytettyjä suostuttelun ja muun vaikuttamisen mekanismeja kuulustelun eri vaiheiden aikana. Taulu-

⁶² Viimeisin voimassa oleva amerikkalainen ohjesääntö on FM 2-22.3 Human Intelligence Collector Operations vuodelta 2006. Tämä korvaa aiemman ohjesäännön FM 34-52 Intelligence Interrogation vuodelta 1992.

kointivaiheessa eri suostuttelun ja vuorovaikutuksen menetelmille tehtiin yksinkertainen esiintymistiheyden laskenta, jotta eri menetelmien esiintyvyys kuulustelun eri vaiheissa saatiin havainnollistettua selkeästi.

Taulukoinnin ja sen sisällön analysoinnin jälkeen ohjesäännön pohjalta luotu perusaineisto oli mahdollista kirjoittaa auki kuulustelun vaiheisiin sitoen. Näin pureuduttiin varsinaiseen tutkimusongelmaan ja päästiin selittämään sotavankikuulustelun käytännön toteutusta vuorovaikutuksen ja suostuttelun teorian kautta. Tämän vaiheen tulokset on raportoitu neljännessä pääluvussa. Tämän prosessin lopputuloksena on saatu luotua kuvaus siitä *miten* kuulustelu tulisi toteuttaa sekä selitys siitä *miksi* se tulisi toteuttaa juuri niin.

Työn rajoitetun laajuuden vuoksi on tarkasteluun sisällytetty vain yksi ohjesääntö⁶⁴. Kaikkien saatavilla olevan kansainvälisen aineiston määrä on valtava, eikä sen käsittely tässä tutkimuksessa olisi ollut mahdollista. Lisäksi valittu rajaus on mielekäs myös siksi, että nykyinen suomalainen ohjeistus lähteistönsä puolesta perustuu lähinnä amerikkalaiseen tai sen kanssa läheisesti kytköksissä olevaan aineistoon⁶⁵.

Aihetta käsitellään kronologisesti ja kuulustelun eteneminen kuvataan vaiheittain siinä järjestyksessä, kun se tyypillisesti toteutuu. Varsinainen vuorovaikutus kuulustelijan ja sotavangin välillä alkaa siitä hetkestä, kun he tapaavat ensimmäisen kerran. Kuitenkin ennen tätä ensitapaamista on ollut tapahtumia, jotka vaikuttavat vuorovaikutukseen ja suostuttelun kulkuun. Jotta taustalla vaikuttavat tapahtumat saadaan kuvattua, pohjustetaan tilannetta kuvaamalla kolmannen pääluvun aluksi sellaisia kuulustelua edeltäviä tapahtumia, joilla kirjallisuuden perusteella arvioidaan olevan vaikutusta kuulusteluun. Kaikki sotavangin aiempi kokemus ja hänen kohtelunsa sotavankina kasaantuvat toistensa päälle tai sulautuvat yhdeksi kokonaisuudeksi, jolla on merkitystä tulevan vuorovaikutuksen kannalta. Tältä osin kokonaisuuden hahmottaminen on oleellista.

Kronologinen käsittelytapa tuo selkeyttä monisäikeiseen ilmiöön ja tapahtumista muodostuu yhtenäinen kokonaisuus juonen muodossa. Kolmannessa pääluvussa kuvataan kuinka kuulustelun eri vaiheet tulisi toteuttaa kuulustelusta annetun ohjeistuksen mukaisesti. Tämän jälkeen neljännessä pääluvussa liitetään vuorovaikutuksen teoria näihin vaiheisiin. Neljännen päälu-

⁶³ Esimerkkinä käsite "breaking point". Tällä ei tarkoiteta ihmisen henkistä tai fyysistä murtumispistettä, vaan toiminnallista käännekohtaa.

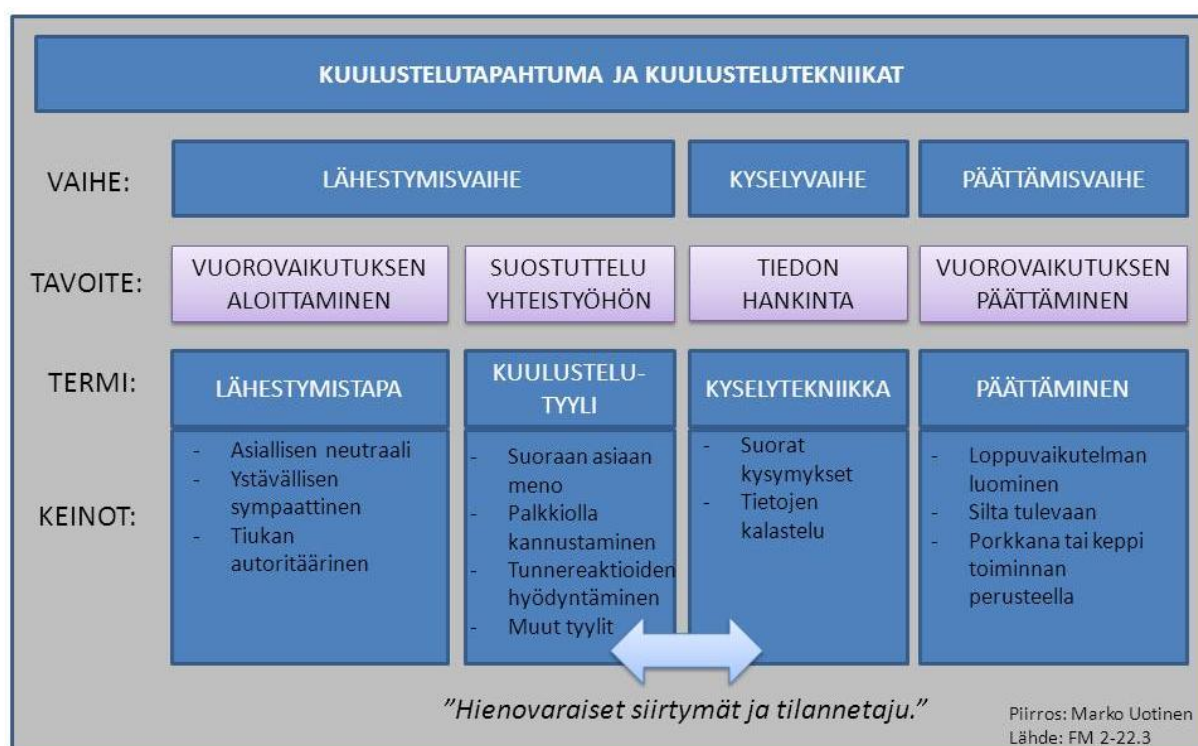
⁶⁴ Amerikkalainen kenttäohjesääntö FM 2-22.3.

⁶⁵ Kuulustelutiedusteluopas, 1992.

vun tausta-aineistona on aiemmin kuvatulla tavalla luotu taulukko, joka yhdistää ohjesäännön kuulustelutekniikat vuorovaikutuksen, suostuttelun ja tietoisin vaikuttamisen menetelmiin. Vastaukset eri kuulustelutyötylien käyttäytymistieteellistä taustaa koskeviin kysymyksiin on pyritty löytämään tämän taulukon avulla. Johtopäätökset esitetään neljänneä pääluvun lopussa.

3 SOTAVANGIN KUULUSTELU

Ohjesäännöissä kuvaillaan kuulustelutiedustelua tiedustelujärjestelmän osana. Taustoittavan tiedon ja prosessin kokonaiskuvauksen lisäksi ohjeistetaan kuinka itse kuulustelu tulee toteuttaa. Kuulustelutapahtuma koostuu eri vaiheista, joissa tapahtuu vuorovaikutusta kuulustelijan ja kuulusteltavan välillä. Uusin amerikkalainen ohjesääntö määrittää varsinaisen kuulustelutapahtuman vaiheittain seuraavalla tavalla: lähestymisvaihe, kyselyvaihe ja päättämisvaihe. Varsinaista kuulustelua edeltää kuulustelun suunnittelu ja valmistelu. Kuulustelun jälkeen raportoidaan saadut tiedot. Kuulustelutiedustelu tiedonkeruumenetelmänä on siten viisivaiheinen.⁶⁶

Kuva 3. Kuulustelutapahtuma ja siinä käytetyt kuulustelutekniikat vaiheittain⁶⁷.

3.1 Sotavangin tausta ja sotavankeuden ensiherket

Sotavanki ei saavu ensimmäiseen kuulusteluun täydestä tyhjyydestä. Sotavanki kantaa mukanaan kiinniottotapahtuman taakkaa ja muistoja muista aiemmin kokemista asioista. Kuten kaikilla ihmisillä yleensäkin, on jokaisella sotavangilla omanlaisensa identiteetti, persoona, arvot sekä muut tiedolliset ja taidolliset ominaisuudet⁶⁸. Kuulusteltavien ihmisten erilaisuus

⁶⁶ FM 2-22.3, s. 1-5 - 1-6.

⁶⁷ FM 2-22.3:n lukujen 8 ja 9 mukaan laadittu koonnos.

⁶⁸ Fein et al. 2009, s. 55. Sotavankien kuulusteluopas 1943, s. 25-27.

on tunnistettu eri ohjesäännöissä kaikkina aikoina, vaikka tyypittely onkin muuttunut aikojen saatossa⁶⁹. Aiemmat käsitykset sotavankeudesta, koulutus kiinnijäämisen varalta, sotavangiksi jäämisen taustalla olevat tapahtumat ja sotavankeuden ensimmäiset hetket ovat tekijöitä, joilla on vaikutusta kuulustelun aikana tapahtuvaan vuorovaikutukseen.

Kiinnijäämisen varalta saadun koulutuksen näkökulmasta sotavangit voidaan karkeasti jakaa kahteen ryhmään: sotavangiksi joutumisen varalta koulutusta saaneisiin ja koulutusta saamattomiin sotilaisiin. Vaikka sotavangi ei olisi saanut mitään koulutusta, on hänellä todennäköisesti jonkinlainen käsitys siitä, mitä sotavankeus tarkoittaa ja millaisen kohtelun kohteeksi sotavangi saattaa joutua. Käsitys on voinut syntyä taistelutovereiden kertomusten tai kaupallisen viihteen perusteella. Näillä perusteilla syntynyt mielikuva on usein voimakkaasti väritty tai jopa vääristynyt, ja sotavankien epäinhimillinen kohtelu voi olla korostuneessa osassa. Joissain tilanteissa asevoimien johto voi kokea tarpeelliseksi synnyttää joukolleen mielikuvan vastustajasta, joka kohtelee saamiaan sotavankeja huonosti, jotta sotilaat pyrkisivät välttämään kiinnijäämistä⁷⁰. Ennakkokäsitykset tulevasta toiminnasta ja ymmärrys omasta osuudesta siinä muodostavat toimintaodotuksen, jonka mukaan henkilö pyrkii tilanteessa toimimaan⁷¹.

Taistelija voi joutua sotavangiksi eri tilanteissa ja eri syistä johtuen. Kokonainen joukko tai sen osia voi joutua antautumaan epäonnistuneen taistelun seurauksena ja jäädä näin vangiksi. Vangin sieppaamiseksi tähtäävä ylläkkö tai väijytys on yksi mahdollisuus ja niitä tehtiin mm. jatkosodan aikana molempien osapuolisen toimesta⁷². Luopuminen taistelusta vapaaehtoisesti ja sotavangiksi antautuminen on myös yksi vaihtoehto. Osa vapaaehtoisesti antautuvista sotilaisista saattaa olla käsketty antautumaan sotavangiksi, jotta viholliselle voidaan syöttää virheellistä tietoa kuulusteluiden kautta⁷³. Vangiksi joutumisen syyllä on vaikutusta sotavangin motivaatioon ryhtyä yhteistyöhön. Vapaaehtoisesti antautunut on todennäköisesti jo lähtökohtaisesti yhteistyöhalukkaampi kuin vastoin tahtoaan sotavangiksi jäänyt⁷⁴. Usein taistelussa vangiksi jäämiseen liittyy tunne epäonnistumisesta ja voimakas tunnelataus, joka saattaa vaikuttaa sotavangin toimintaan⁷⁵.

⁶⁹ Sotavankien kuulusteluopas 1943, s. 25-27. CIA HRETM 1983, kohdat G-14 – 111. FM 34-52, s. 1-12. FM 2-22.3, s. 1-8. Amerikkalainen tyypittely on ajan mittaan muuttunut kokonaisvaltaisemmaksi eikä CIA:n vuoden 1983 koulutusohjeen kaltaista luetteloa erilaisista karikatyyreistä enää esitetä. FM 2-22.3:ssa todetaan, että kuulusteltavat vaihtelevat täysin yhteistyökykyisen ja vihamielisen välillä.

⁷⁰ Manelius 1993, s. 46.

⁷¹ Lahikainen, Pirttilä-Backman 2001, s. 163. Fein et al. 2009, s. 21.

⁷² Manelius 1993, s. 17 ja 64.

⁷³ Manelius 1993, s. 83.

⁷⁴ Tämä ei kuitenkaan ole mikään kaikkialla päteväksi todistettu sääntö. Ei ole sellaisia viitteitä, että yhteistyöhalukkuus olisi ehdottomasti sidottu sotavangiksi joutumistapaan tai johonkin muuhun yksittäiseen tilanteeseen tai tapahtumaan.

Sotavanki on mahdollista kahlita ja huputtaa kiinniottohetkellä turvallisuussyistä⁷⁶. Kuulon suojaaminen voi olla perusteltua, jos esimerkiksi alueella vielä taistellaan tai operaatioturvallisuus vaatii sen. Vajavaiset aistimukset vaikeuttavat ympäristön havainnointia, mikä voi entisestään lisätä tilanteen epäselvyyttä. Tällaisessa tilanteessa tuntemuksilla ja ennakkoon muodostuneilla mielikuvilla on tapana vahvistua. Sotavangin mielen, asenteiden ja yhteistyöhalukkuuden muokkautuminen alkaa jo sotavankeuden ensihetkiltä alkaen. Sotavankien käsitteilyohjeistuksessa painotetaan hiljaisuuden ylläpitoa sekä sotavankien kesken että vangitsijoiden suunnalta⁷⁷. Sotavankeuden alkuvaiheiden tulisi olla sellaiset, että niiden aikana ei pilata tulevia vuorovaikutusmahdollisuuksia ja että ne tukevat kuulusteluiden menestyksestä aloitusta.

Kuulustelijan ja sotavangin välinen vuorovaikutus ei voi tehdä tyhjäksi tai muuttaa sotavangin taustaa tai sotavankeuden ensihetkiä. Sotavangin historian vaikutus tulevaan vuorovaikutukseen on kuitenkin ilmeinen. Kuulustelussa tapahtuvan vuorovaikutuksen näkökulmasta sotavangin tausta ja menneet tapahtumat ovat oleellisia ja niiden vaikutus tulee tiedostaa sekä niistä tulisi kyetä hyödyntämään vuorovaikutuksen tavoitteiden edistämiseksi.

3.2 Lähestymisvaihe ja vuorovaikutuksen aloittaminen

Ensivaikutelma muodostetaan heti ensimmäisessä tapaamisessa. Tällöin rakennettu yhteistyö ja ansaittu luottamus tuottavat menestystä koko sotavankikuulustelun ajan aina ensitapaamisesta viimeisimpiin kuulusteluihin asti. Lähestymisvaiheen alussa kuulustelijan tavoitteena on luoda yhteys kuulusteltavaan ja saada aikaan sellainen vuorovaikutussuhde, että kuulusteltava vastaa jatkossa esitettyihin tiedustelu- tai muihin kysymyksiin totuudenmukaisesti. Kuulustelija valitsee käyttäytymistyyliinsä eli ”lähestymistapansa” kuulusteltavaa kohtaan kulloisenkin tilanteen edellyttämällä tavalla. Kuulustelijan tulee olla tilanteen tasalla ja tarkkailla vuorovaikutusta, jotta hän voi tarvittaessa muuttaa tai muuntaa tyyliään.⁷⁸

Kuulustelijan käyttäytymisellä ja ulkoasulla on merkitystä aloitettaessa kanssakäyminen kuulusteltavan kanssa. Kuulustelijan käytöksen tulee olla luottamusta herättävää, uskottavaa ja

⁷⁵ Sotavankien kuulusteluopas 1943, s. 28. FM 2-22.3, s. 8-2 ja 8-21.

⁷⁶ FM 2-22.3, s. 5-24. Kahlitsemisella tarkoitetaan esimerkiksi käsien sitomista yhteen niin, että pakeneminen tai muiden vahingoittaminen ei onnistu. Huputtamisella tarkoitetaan näkemisen estävän hupun tai liinan asettamista sotavangin päähän. Huppu ei saa estää tai merkittävästi vaikeuttaa hengittämistä.

⁷⁷ FM 2-22.3, s. 8-2 ja D-3. Hiljaisuuden ylläpidolla estetään sotavankien kommunikointi keskenään, jotta kuulustelun vastustus, valheellisen juonien punonta tai järkyttävän tapahtuman puiminen ei pääsisi käynnistymään.

⁷⁸ FM 2-22.3, s. 8-1 ja 8-2.

johdonmukaista. Ammattimaisella ja järjestelmällisellä olemuksella on myönteinen vaikutus. Kuulusteltavan yhteistyöhalukkuus saattaa parantua, kun kuulustelijan käytös viestii reiluutta, jämäkkyyttä ja tehokkuutta.⁷⁹

Ensitapaamisella lähestymistyyli on pääsääntöisesti asiallisen neutraali⁸⁰. Asiallisen neutraalilla käyttäytymisellä voidaan edetä tunnustellen eikä suljeta pois muita vaihtoehtoja. Yhteisyyden käynnistyessä toivotulla tavalla tyyliä muutetaan ystävällisempään suuntaan. Vuorovaikutus voidaan myös aloittaa ystävällisellä tai tiukalla tyyllillä, jos kuulustelun suunnittelussa tähän on päädytty. Tyyliä muutetaan sen mukaan, miten tilanne kehittyy ja mikä parhaiten palvelee tiedonhankintaa.⁸¹

Ystävällisen sympaattisen tyylin tavoitteena on saada kuulusteltava rentoutumaan. Häntä puhutellaan ystävällisesti ja hänelle voidaan tarjota mukavampaa istuinta, tupakkaa tai jotakin muuta saatavilla olevaa pientä mukavuutta.⁸²

Tiukan autoritäärisen tyylin tavoitteena on pitää kuulusteltava varuillaan ja korostaa kuulusteltavan alisteista asemaa tai tilanteen hallinnan puutetta. Vaatimalla muodollista puhuttelua ja käyttäytymistä korostetaan asetelman hierarkkisuutta ja sotavangin alisteista asemaa. On huomattava, että jotkin ihmiset ovat tottuneet tämäntyyliin kohteluun, eikä sen seurauksena ole kasvanut yhteistyöhalukkuus.⁸³

Viestintä on kuulustelun kaikissa vaiheissa kokonaisvaltaista sisältäen muutakin kuin kielellistä viestintää. Ei-kielellisen viestinnän tulee olla sopusoinnussa kielellisen viestinnän kanssa ja viestinnän eri keinojen tulee tukea toisiaan. Epäjohdonmukaisuudet nakertavat uskottavuutta ja heikentävät luottamuksen syntymistä.⁸⁴

3.3 Sotavangin suostuttelu yhteistyöhön ja kuulustelutyylin valinta lähestymisvaiheessa

⁷⁹ FM 2-22.3, s. 1-11 – 1-12.

⁸⁰ Asiallisen neutraali tyyli valitaan, ellei mikään perusteltava järkisyy muuta osoita. Mikäli kuulustelua edeltävät tapahtumat tai kuulusteltavan käytös ovat antaneet vihjeitä muiden lähestymistapojen tarpeellisuudesta, voidaan niitä käyttää heti ensitapaamisella. Ensitapaamisen aikaista suhtautumista kuulusteltavaan kuvataan FM 2-22.3:n sivuilla 8-2 ja 8-5 termillä ”businesslike relationship/manner”. Ammattimainen suhtautuminen kuvaa tätä parhaiten.

⁸¹ FM 2-22.3, s. 8-5.

⁸² FM 34-52, s. 3-11. FM 2-22.3, s. 8-5.

⁸³ FM 34-52, s. 3-11. FM 2-22.3, s. 8-5.

Aiempien kuulusteltavasta saatujen tietojen ja ensikontaktin perusteella voidaan arvioida kuinka paljon suostuttelua kuulusteltavan yhteistyöhön ryhtyminen vaatii. Jotkut sotavangit vastaavat kuulustelijan esittämiin kysymyksiin empimättä ja täysin rehellisesti ilman merkittävää suostuttelua, kun taas toiset saattavat vaatia pitkällistäkin suostuttelua⁸⁵. Kuulusteltavalle voidaan tarjota pienimuotoisia kannustimia hyvän yhteistyöilmapiirin luomiseksi⁸⁶.

Yhteistyökykyiseksi arvioidulle kuulusteltavalle aletaan esittää kysymyksiä, jotka voivat aluksi olla taustoittavia, hallinnollisia tai varsinaiseen asiaan suoranaisesti liittymättömiä. Näiden jälkeen aletaan esittää kysymyksiä, jotka liittyvät suoraan käsiteltävään asiaan. On hyvä tiedostaa, että kuulusteltava saattaa olla yhteistyökykyinen tiettyihin käsiteltäviin asioihin liittyen, mutta silti kieltäytyä vastaamasta joihinkin toisiin aiheisiin liittyviin kysymyksiin. Halukkuus keskustella jostakin aiheesta selviää tekemällä suora kysymys siihen liittyen.⁸⁷

Vaadittavan suostuttelun määrästä ja laadusta riippuen kuulusteltavat voidaan jakaa kahteen ryhmään: jonkinasteista suostuttelua vaativat ja kuulustelua selkeästi vastustavat. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat voivat vaatia pitkäkestoista ja monipuolista suostuttelua. Kaikissa tapauksissa suostuttelu käynnistyy heti lähestymistavan alkaessa. Kuten aiemmin on mainittu, pukeutumisella ja käyttäytymisellä on oma merkityksensä yhteyden luomisessa ja luottamuksen rakentamisessa kuulusteltavan kanssa. Ihmisellä on luontainen taipumus totella auktoriteettia sekä tarve puhua mieltä järkyttäneistä tapahtumista. Taustakysymyksillä kiinniottoon, sitä edeltäneisiin tapahtumiin tai siviilielämään liittyen on kahtalainen merkitys. Niillä voidaan saada selville kuulustelun jatkon kannalta merkityksellisiä tietoja, mutta ne samalla palvelevat yhteyden muodostumista kuulustelijan ja kuulusteltavan välille. Myös pienten mukavuuksien tarjoaminen, tunne samankaltaisuudesta kuulustelijan kanssa ja myötätunnon sekä ymmärryksen osoittaminen stressaavassa tilanteessa palvelevat tätä tavoitetta.⁸⁸

⁸⁴ FM 2-22.3, s. 8-5.

⁸⁵ FM 2-22.3, s. 8-19. Ohjesäännön mukaan ”*jokainen lähde ryhtyy yhteistyöhön ennen pitkään ja alkaa vastata kysymyksiin*”. Vanhemmasta ohjesäännöstä (FM 34-52) poiketen tässä yhteydessä ei enää käytetä termiä ”breaking point”, murtumispiste. Edistystä voidaan pitää merkittävänä, koska murtumispisteellä on selkeä yhteys kuulusteltavan ”murtamiseen”, joka helposti mielletään pakottamiseksi.

⁸⁶ FM 34-52, s. 3-12. FM 2-22.3, s. 8-6. Tällaisia kannustimia voivat olla esimerkiksi tupakka, kahvi, makeiset tai muut pienet mukavuudet.

⁸⁷ FM 2-22.3, s. 8-6 ja 8-20.

⁸⁸ FM 2-22.3, s. 8-2 ja 8-19. FM 34-52, s. 3-12.

Kun huomataan, että suoraan asiaan menevä kuulustelutyylä ei tuotakaan haluttua lopputulosta, täytyy suostuttelua jatkaa tai muuttaa kuulustelutyylä. Merkinä tästä voi olla, että kuulusteltava lakkaa vastaamasta kysymyksiin tai selvästi yrittää johtaa harhaan valehtelemalla.⁸⁹

Palkkioilla kannustaminen ja tunnereaktioiden hyödyntäminen ovat kuulustelutyylejä, joilla suostuttelua voidaan jatkaa vastustuksen voittamiseksi. Pelkistetysti kuvattuna palkkioita tai toiminnallisia kannustimia vaihdetaan tietoihin. Tunnereaktioiden hyödyntämisen keinoja on kuvattu tarkemmin seitsemällä eri tavalla. Hyödynnettäviä tunteita ovat rakkaus, viha, pelko, ylpeys ja turhuuden tunne.⁹⁰

Tunnereaktioiden hyväksikäyttöön perustuvassa kuulustelutyylissä ensin kohdistetaan painetta kuulusteltavassa vallitsevaan, hyväksikäytettävään, tunteeseen. Painetta nostamalla voimistetaan itse tunnetta tai tarvetta purkaa sitä. Varsinaisena tavoitteena on suostutella kuulusteltava yhteistyöhön, jotta hän alkaa vastata varsinaisiin kysymyksiin tai paljastaa epähuomiossa muun puheen ohessa tietoja kuulustelijaa kiinnostavia tietoja. Jotta tavoitteeseen päästään, kuulusteltavan toiminta aktivoidaan tunteen toteutuksen kautta. Mahdollisuus toteuttaa tunteenmukainen toiminta kytketään yhteistyöhön ryhtymisen ehtoon. Tähän voidaan lisätä vielä jokin kuulusteltavan tavoittelema palkkio tai toiminnallinen lopputulos, joka seuraa oikeasta toiminnasta.⁹¹

Edellä mainittujen lisäksi ohjesäännössä on lueteltu kymmenen muuta kuulustelutyylä, joiden päämääränä on voittaa kuulustelun vastustus muun muassa horjuttamalla vastustuksen suunnitelmallisuutta, aktivoimalla kuulusteltava puhumaan ja lopulta saamaan kuulusteltava ryhtymään yhteistyöhön. Pääsääntöisesti näiden kuulustelutyyläien käyttäminen vaatii muita enemmän valmistautumista, osaamista, soveltuvia tiloja ja eritoten aikaa.⁹²

Kuulusteltavan alkaessa vastata kuulustelijan esittämiin varsinaisiin tiedustelukysymyksiin siirrytään kyselyvaiheeseen. Yhteistyöhön suostuttelua jatketaan tarvittaessa kyselyvaiheen ai-

⁸⁹ FM 2-22.3, s. 8-20. FM 34-52, s. 3-13. Molemmissa ohjesäännöissä on erikoinen piirre. Kummassakaan ei kuvailla selkeästi siirtymää suorasta kuulustelutyylästä toisiin tyyleihin. Eri tyylit ovat luettelona. Hienovaraisia siirtymiä tyylästä toiseen korostetaan molemmissa ohjesäännöissä.

⁹⁰ FM 2-22.3, s. 8-7 – 8-14.

⁹¹ FM 2-22.3, s. 8-7 – 8-14. Esimerkkejä palkkioista: omien taistelutovereiden olojen parantuminen tai yhteydenottomahdollisuus perheeseen/läheisiin.

⁹² FM 2-22.3, s. 8-14 – 8-19.

kana, kun kuulustelija havaitsee muutoksia kuulusteltavan yhteistyössä⁹³. Siirtymät eri tyylien ja vaiheiden välillä tulee pitää hienovaraisina ja uskottavina eri tilanteet huomioiden⁹⁴.

3.4 Tiedustelutiedon hankinta kyselyvaiheessa

Kyselyvaiheessa kuulusteltavalle esitetään kysymyksiä, joilla saadaan kerättyä vastauksia kasettyihin tiedustelukysymyksiin. Samalla arvioidaan vastausten totuudenmukaisuutta. Hyvä kyselytekniikan hallinta mahdollistaa tarkan ja asiaan liittyvän tiedon keräämisen mahdollisimman lyhyessä ajassa. Kyselyvaiheen eteneminen ja selvittävät asiakokonaisuudet valmistellaan kuulustelun valmisteluvaiheessa laadittavassa kuulustelusuunnitelmassa. Kyselyvaihe etenee järjestelmällisesti aihealueittain. Seuraavaan aiheeseen siirrytään, kun edellinen on saatu käsiteltyä. Suunnitelmasta voidaan poiketa, mikäli selvittävään asiaan liittyviä johtolankoja ilmenee kyselyn aikana. Kyselyvaiheen onnistumisen varmistamiseksi kuulustelijan tulee varoa juuttumasta asiaan liittymättömiin keskusteluihin tai väittelyihin. Kuulustelijan ei myöskään tule osoittaa tuntemuksiaan kuulusteltavan esittämiä tietoja kohtaan, ellei tätä ole suunniteltu osaksi suostuttelua. Kuulustelija käyttää kysymyksissään sellaista kieltä ja sanastoa, jonka kuulusteltava ymmärtää ja joka on muutenkin selkeää ja yksiselitteistä. Ilman selkeätä ja järjestelmällistä kyselytekniikkaa kaikkein yhteistyökykyisimmästäkin lähteestä voidaan saada vain vähän käyttökelpoista tietoa.⁹⁵

Kuulustelussa esitetyt kysymykset ovat useimmiten suoria, jotka liittyvät suoraan selvittävään asiaan. Tiedon kalastelu on myös mahdollista, jos jostakin perustellusta syystä halutaan salata käytävän keskustelun luonne tai syy. Suorat kysymykset jaetaan alustaviin, jatko-, asiaan liittymättömiin, toistettuihin, tarkastus- ja valmisteltuihin kysymyksiin. Erityyppisten kysymysten käyttämisellä varmistutaan, että saadut tiedot ovat paikkansapitäviä ja viedään asian käsittelyä eteenpäin. Lisäksi sopivasti valituilla erityyppisillä kysymyksillä pyritään paljastamaan valehtelu sekä vaikeuttamaan peitetarinoiden ja muiden seipitteiden käyttöä. Johdattelevat, kielteiset, yhdistetyt ja epämääräiset kysymykset ovat huonoja ja niitä tulee välttää. Kielteiset ja johdattelevat kysymykset saattavat johtaa harjaan ja hämmentää kuulusteltavaa. Johdattelevat ja yhdistetyt kysymykset tarjoavat mahdollisuuden antaa virheellistä tietoa ja jättää oleellisia asioita kertomatta.⁹⁶

⁹³ FM 2-22.3, s. 8-4 ja 8-6.

⁹⁴ FM 2-22.3, s. 8-6 ja 8-19.

⁹⁵ FM 2-22.3, s. 9-1.

⁹⁶ FM 2-22.3, s. 9-3 - 9-5.

Kyselyvaiheessa sotavanki saattaa pyrkiä vastustamaan kuulustelua antamalla väärää tietoa, johdattelamalla keskustelua sivu-urille tai vastaamalla vain osittain esitettyihin kysymyksiin. Vilpistä ja valehtelusta voidaan saada viitteitä sotavangin käyttäytymisestä ja vastausten sisällöstä. Epäjohdonmukaisuudet sotavangilta saadun tiedon sisällössä, sen esittämisessä tai yksityiskohtaisuudessa sekä sotavangin poikkeava käyttäytyminen antavat syyn epäillä tiedon paikkansapitävyyttä. Muun muassa toistetuilla ja kontrollikysymyksillä saadaan selvitettyä vastausten epäjohdonmukaisuudet tai sisällölliset puutteet, jonka jälkeen niihin voidaan puuttua esimerkiksi pyytämällä sotavankia selittämään epäjohdonmukaisuuden syitä. Vilppiin tai harhaanjohtamiseen viittaavia merkkejä ei saa jättää huomioimatta ja kuulustelijan tulee jatkaa suostuttelua, jotta sotavanki saadaan luopumaan vastustuksesta.⁹⁷

Kyselyä jatketaan niin pitkään kuin kuulustelija katsoo tarpeelliseksi. Kuulustelun keskeyttämiselle on useita syitä, joista yleisimpiä ovat: kuulustelun aikana on saatu riittävä määrä tietoa, kuulustelulle varattu aika loppuu tai kuulusteltava lakkaa syystä tai toisesta vastaamasta kysymyksiin⁹⁸. Kuulustelu lopetetaan suunnitelmallisesti ja hallitusti päättämisvaiheessa.

3.5 Vuorovaikutuksen päättäminen

Päättämisvaiheessa kuulustelija viimeistelee kuulustelun ja luo suotuisat olosuhteet seuraavalle kuulustelulle. On oleellista muistaa, että päätettävä kuulustelu ei jää kyseisen sotavangin viimeiseksi, vaan kuulusteluja jatketaan myöhemmin joko kyseisen tai jonkin toisen kuulustelijan toimesta.⁹⁹

Kuulustelun päättämiseksi on useita syitä: kuulusteltavaa ei saada suostuteltua yhteistyöhön, tietotarpeita ei saada tyydytettyä yhden kuulustelun aikana, kuulusteltavan yhteistyökyky alenee haittaavasti tai tilanteenhallinta muuten menetetään, kuulusteltava tai kuulustelija ei fyysisistä tai psyykkisistä syistä ole enää kykenevä jatkamaan, kuulusteltavan tietotaso edellyttää välitöntä siirtoa ylempiin kuulusteluorganisaatioihin, kuulustelijaa tarvitaan toisaalla, aika loppuu tai asetetut tietotarpeet saadaan tyydytettyä.¹⁰⁰

Kuulustelun päättämisessä tulee ottaa huomioon tiettyjä seikkoja, jotta seuraaville kuulusteluille saadaan luotua suotuisat olosuhteet. Aiemmin luvatut palkkiot tulee toimittaa. Suostutte-

⁹⁷ FM 2-22.3, s. 9-6 - 9-8.

⁹⁸ FM 2-22.3, s. 8-23.

⁹⁹ FM 2-22.3, s. 1-6.

¹⁰⁰ FM 2-22.3, s. 8-23.

lussa toimiviksi todettuja tekniikoita pyritään vilpittömästi ja vakuuttavasti vahvistamaan. Kuulusteltavalle kerrotaan, että hänen antamat tiedot tullaan tarkastamaan ja niiden totuudenmukaisuus selvitetään. Samalla tarkkaillaan kuulusteltavan reaktioita. Asia tulee tuoda esille siinä määrin hienovaraisesti, että kuulusteltava ei esimerkiksi loukkaannu ja lopeta siitä syytä yhteistyötä. Lopuksi vielä kerrotaan, että joko kyseinen kuulustelija itse tai jokin toinen henkilö saattaa kuulla häntä uudelleen.¹⁰¹

Toimimalla ohjeistuksen mukaisesti kuulustelu saadaan päätettyä hallitusti ja seuraavalle kuulustelulle on tehty mahdollisimman hyvä pohjatyö. Päättämisvaiheen yksi oleellisimmista tavoitteista on luoda suotuisat olosuhteet vuorovaikutuksen jatkamiseksi seuraavien kuulusteluiden aikana.

¹⁰¹ FM 2-22.3, s. 8-24.

4 SOTAVANKIKUULUSTELUN VUOROVAIKUTUKSEN TEORIA

4.1 Sotavangin taustan ja sotavankeuden ensiherkien vaikutus

Sotavangiksi joutuneen henkilön persoona ja identiteetti ovat muodostuneet pitkällä aikavälillä henkilökohtaisten ominaisuuksien ja ulkoisten vaikutteiden kautta. Jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja toimii eri tilanteissa hänelle tyypillisellä tavallaan¹⁰². Sotavangiksi joutuneen henkilön saama koulutus sotavangiksi joutumisen varalta tai hänelle syntynyt mielikuva odotetusta toiminnasta tulee helposti osaksi hänen sotavangin roolia¹⁰³. Tapa reagoida ärsykkeisiin ja toimia stressaavissa tilanteissa pohjautuvat henkilön persoonaan ja opittuihin toimintatapoihin¹⁰⁴. Persoonasta, identiteetistä ja sotavankeuden olosuhteista kumpuavat intressit ja toimintamekanismit ovat oleellisia tunnistaa, jotta niitä voidaan hyödyntää kuulustelun aikana tapahtuvassa suostuttelussa ja sosiaalisessa vaikuttamisessa.

Sosiaaliset identiteetit on tunnistettu ihmisen luonteen perusrakennuspalikoiksi. Sosiaaliset identiteetit määrittävät, miten henkilö kokee itsensä yksityisesti omissa oloissaan, eri rooleissa muiden ollessa läsnä ja kuinka hän ajattelee muiden ihmisten kokevan hänet. Identiteetit kytkeytyvät monipuolisesti kaikkiin toimintaympäristöihin. Intressit periytyvät henkilön identiteetistä. Intressit ovat niitä todellisia syitä, joiden mukaan ihminen toimii tietyllä tavalla. Intressit ovat toiveita, tarpeita, pelkoja, huolenaiheita, haluja ja arvoja.¹⁰⁵

Sotavankeuden viitekehyksessä intressit voidaan nähdä olevan löyhästi liitettävissä Abraham Maslowin motiiviluokitukseen¹⁰⁶. Hengissä selviytymiseen liittyvät tarpeet pyritään tyydyttämään ensisijaisesti. Selviytymisen näkökulmasta pelot, huolet ja halut liittyvät aluksi fysiologisiin ja turvallisuustarpeisiin. Näiden tarpeiden ollessa riittävällä tasolla tyydytetyjä liittyvät intressit ylempiin tarpeisiin: joukkoon kuulumiseen, arvontoon, älylliseen toimintaan ja itsensä toteuttamiseen¹⁰⁷. Tässä teoria on tarkoituksenmukaista nähdä periaatteellisena kuvauksena, koska intressien taustalla vallitsee monimutkainen ihmisen persoonaan liittyvä kokonaisuus. Suostuttelun näkökulmasta ihmisen ydinintressejä on pyritty löytämään ja esimerkiksi seuraavat viisi on tunnistettu: arvostus, kuuluminen tiettyyn joukkoon, itsemäärääminen, ase-

¹⁰² Vilkkö-Riihelä, Laine 2007, s. 24.

¹⁰³ FM 2-22.3, s. 8-20. Lahikainen, Pirttilä-Backman 2001, s. 163. Fein et al. 2009, s. 21.

¹⁰⁴ Fein et al. 2009, s. 55. Sotavankien kuulusteluopas 1943, s. 25-27.

¹⁰⁵ Fein et al. 2009, s. 51 ja 55. Niemelä et al. 2002, s. 60. Intressit voitaisiin korvata sanalla motiivit.

¹⁰⁶ Niemelä et al. 2002, s. 119.

¹⁰⁷ Niemelä et al. 2002, s. 119.

ma ja rooli¹⁰⁸. Yhtymäkohdat Maslowin motiiviluokituksen ylempiin tasoihin on löydettävissä.

Myös rooliin liittyvä toimintaodotus ohjaa käyttäytymistä. Henkilöltä odotetaan erilaisia asioita riippuen siitä, missä asemassa hän on kulloisessakin tilanteessa¹⁰⁹. Tietyissä tilanteissa käytettäväksi omaksuttu rooli ei aina ole vuorovaikutuksen kannalta edullisin. Stereotyyppiset, viihdeteollisuuden suosimat, kuulusteltavan ja kuulustelijan roolit eivät edistä yhteistoiminnallista vuorovaikutusta¹¹⁰. Yhteistoiminnallisen vuorovaikutuksen edistämiseksi yhteistyökykyisiä rooleja tulisi voimistaa samalla, kun yhteistyötä haittaavan roolin osuutta pitäisi pyrkiä vähentämään¹¹¹.

Sotavankeuden ensimmäiset hetket ovat kiistatta sekavia, stressaavia ja voimakkaita tunteita herättäviä. Kiinniottossa sotavanki menettää vapautensa toimia tai puolustaa itseään. Sotavanki jää kiinniottajien armoille ja tilanteen kaikenlainen hallinta siirtyy kiinniottavalle joukolle. Turvallisuuksyistä sotavanki voidaan huputtaa ja kahlita, milloin tilannetietoisuus ja toimintavapaus heikkenevät entisestään. Sotavanki saattaa tilanteen epäselvyyden vuoksi kokea henkensä uhatuksi, vaikka mitään konkreettista uhkaa ei olisikaan. Epäselvien olosuhteiden vallitessa ja samankaltaisten ihmisten seurassa ihminen on altis toimimaan kuten useimmat tilanteeseen liittyvät ihmiset toimivat ja ovat muutenkin alttiimpia kaikenlaiselle vaikuttamiselle¹¹².

4.2 Vuorovaikutuksen teoria lähestymisvaiheessa vuorovaikutusta aloitettaessa

Ihmisten kohdatessa toisensa välittömässä vuorovaikutustilanteessa ei-kielellinen viestintä alkaa heti, kun henkilöt alkavat tehdä havaintoja toisistaan. Liikehdintä, eleet, ilmeet, katse, henkilöiden välinen etäisyys, toisen tuoksu, pukeutuminen ja kampauss ovat osa ei-kielellistä viestintää¹¹³. Sanaton vuorovaikutus tapahtuu automaattisesti ja sen vaikutuksilta ei voi välttyä eikä niitä voi täysin hallita¹¹⁴.

¹⁰⁸ Fein et al. 2009, s. 19. Psykologi ja neuvotteluekspertti Daniel Shapiro ja neuvotteluekspertti Roger Fisher ovat päätyneet tähän luetteloon. Englanniksi ”core concerns” ovat: ”appreciation”, ”affiliation”, ”autonomy”, ”status” ja ”role”.

¹⁰⁹ Festinger 1956, s. 274. Lahikainen, Pirttilä-Backman 2001, s. 163.

¹¹⁰ Fein et al. 2006, s. viii – ix.

¹¹¹ Festinger 1956, s. 272. Fein et al. 2009, s. 21-22. Esimerkkinä mainittiin uskontoistelijan rooli, johon kuuluu äärimielipiteet ja yhteistoiminnan vastustaminen. Tämä rooli tulisi pyrkiä vaihtamaan opettajan tai isällisen hahmon rooliin vuorovaikutuksen parantamiseksi.

¹¹² Cialdini 2007, s. 129. Fein et al. 2009, s. 27.

¹¹³ Lahikainen, Pirttilä-Backman 2001, s. 13 ja 21.

¹¹⁴ Lahikainen, Pirttilä-Backman 2001, s. 21.

Henkilön asemaa ja erityisesti auktoriteettia voidaan viestittää kolmella päämenetelmällä, jotka ovat titteli, vaatteet ja symbolit tai lisäkkeet¹¹⁵. Titteli voi käydä ilmi joko kielellisen tai ei-kielellisen viestinnän keinoin. Esimerkiksi sotilasarvon voi nähdä arvomerkestä tai sen voi kertoa suullisesti esittäytymisen yhteydessä. Vaatteet ja lisäkkeet, kuten korut, parta, poikkeava asepuke tai luentokansio, välittävät ei-kielellisiä viestejä.

Amerikkalaisen ohjesäännön mukainen kuulustelijan ryhdikäs ja ammattimainen käyttäytyminen sekä muut ulkoiset viestit kertovat samaa tarinaa: ”Olen auktoriteetti ja minulla on valtaa”. Vallan eri lajien näkökulmasta edellä mainitut ulkoasuun liittyvät seikat pyrkivät aikaansaamaan kuulustelijalle mallin- ja asiantuntijavaltaa¹¹⁶. Näiden lisäksi sotavanki-kuulustelija -asetelman mukaisesti palkitsemis- ja rankaisuvallan koetaan ainakin aluksi olevan yksinomaan kuulustelijan hallussa, vaikka sitä ei millään tavalla korostettaisikaan. Viides vallan laji on laillisuusvalta¹¹⁷. Tämäkin on osa perusasetelmaa ja sitä voidaan vielä korostaa toteamalla sotavangin ja kuulustelijan asemat suullisesti. Auktoriteettiaseman saavuttaminen voidaan nähdä keskeiseksi siksi, että ihmisellä on luonnollinen taipumus totella aidoksi ja lailliseksi koettua auktoriteettia ja tottelemattomuus vaatii erityistä ponnistelua¹¹⁸. Oleellista on huomata, että auktoriteettiaseman saavuttamiseksi ei tähän mennessä ole käytetty pakottavia keinoja kuulustelijan toimesta.

Yhteyden muodostamisen ja suostuttelun kannalta on edullista, jos sotavanki saadaan pitäämään kuulustelijasta, tai ainakin olosuhteet huomioiden kokemaan hänet jossakin määrin miellyttäväksi. Ihmisellä on tapana myöntyä helpommin sellaisten ihmisten vaatimuksille, joista he pitävät¹¹⁹. Viehättävä ulkonäkö ja samankaltaisuus koetaan miellyttäväksi piirteiksi ja tällaisilla ihmisillä koetaan olevan muitakin toivottuja ja arvostettuja piirteitä, vaikka todellisuudessa tilanne ei näin olisikaan¹²⁰. Kuulustelijan reilu ja luottamusta herättävä käytös sekä kaikinpuolinen asiallinen ja avoin suhtautuminen kuulusteltavaa kohtaan edistävät miellyttävyyden periaatteen vaikutusta.

¹¹⁵ Cialdini 2007, s. 221. Lisäkkeillä, ”trappings”, tarkoitetaan henkilön statuksesta kertovia asusteita (korut, tietyn tyyppiset vaatteet), näkyvät ammattiin tai asemaan liittyvät välineet (lääkäriin stetoskooppi, papin liperit, bisnesmiehen salkku). Henkilön statukseen kuuluva oikeanlainen kulkuväline, näkyvä toimintaa tukeva ”palkollisten joukko” tai turvamiehet voivat toimia lisäkkeinä. Lisäke voi myös olla myös olosuhteisiin nähden hankalasti saatavilla oleva mukavuus kuten tupakka, makeiset tai kahvi. Lisäkkeitä voitaisiin kutsua myös artefakteiksi.

¹¹⁶ Lahikainen, Pirttilä-Backman 1996, s. 114. Vallan lajit ovat: palkitsemis-, rankaisemis-, mallin-, asiantuntija- ja laillisuusvalta.

¹¹⁷ Lahikainen, Pirttilä-Backman 1996, s. 114.

¹¹⁸ Cialdini 2007, s. 216 ja 219.

¹¹⁹ Fein et al. 2009, s. 15.

¹²⁰ Cialdini 2007, s. 171 – 174.

Ihminen tuntee lähes vastustamatonta tarvetta vastata palvelukseen vastapalveluksella. Tätä kutsutaan vastavuoroisuuden periaatteeksi. Palvelus voi olla lahja, kutsu, ystävällinen teko tai vastaava. Mikäli vastapalvelusta ei päästä antamaan, jää ihminen velan tunteeseen. Vastavuoroisuuden periaate pätee sekä pienissä että suuremmissa teoissa ja on tutkimusten mukaan kulttuurista riippumaton.¹²¹ Ystävällisestä kohtelusta, vedestä, tupakasta tai muusta pienestä mukavuudesta kieltäytyminen vaativat erityistä ponnistelua varsinkin, jos ne tarjoavat edes vähäistä helpotusta tukaliin oloihin. Sotavanki voi vastata ystävällisyyteen ystävällisyydellä, mutta muihin mukavuuksiin hänellä ei ole tarjota vastineeksi muuta kuin yhteistyötä ja vastauksia kuulustelijan kysymyksiin.

Yhteenvetona lähestymisvaiheesta voidaan sanoa, että ohjesäännön mukaan vuorovaikutus aloitetaan neutraalilla tyylillä, josta on mahdollisuus muovata tyyliä joko ystävälliseksi tai tiukaksi. Ystävällinen lähestymistyyli perustuu edellä mainittuihin vuorovaikutusmekanismeihin: auktoriteettiin ilman pakottavia toimia, miellyttävyyteen ja vastavuoroisuuteen. Tiukka lähestymistyyli korostaa kuulustelijan auktoriteettia, joka todennäköisesti tapahtuu miellyttävyyden kustannuksella, ainakin kun se viedään äärimmilleen. Auktoriteetin ja vallan korostaminen on kaksiteräinen miekka, jonka kääntöpuolena on sotavangin vastustuksen herättäminen ja kasvattaminen.

Vuorovaikutusta aloitettaessa kuulustelija pyrkii kokonaisvaltaisesti viestimään tilanteen kaikenlaista hallintaa, rauhallisuutta, ammattimaisuutta, jämäkkyyttä ja reilua suhtautumista sotavankia kohtaan. Käytös antaa myös epäsuoria viitteitä tulevasta toiminnasta. Johdonmukaisesti toimiva ihminen käyttäytyy todennäköisesti näin myös jatkossa.¹²² Kuulustelun tulevien vaiheiden kannalta on tärkeätä saada luoduksi hyvä yhteys ja luottamus sotavangin ja kuulustelijan välille. Onnistuminen ensivaikutelman ja yhteistyön ilmapiirin luomisessa tasoittaa tietä seuraaville kuulustelun vaiheille.

4.3 Vuorovaikutuksen teoria suostuteltaessa sotavankia yhteistyöhön

Vuorovaikutuksen näkökulmasta suostuttelun tavoitteena on saada kohde aloittamaan jotain sellaista, mitä hän ei halua tehdä tai lopettamaan jokin käynnissä oleva toiminta¹²³. Sotavankia kuulusteltaessa suostuttelun tavoitteena on saada sotavanki vastaamaan kuulustelijan esittä-

¹²¹ Cialdini 2007, s. 18.

¹²² Tutkielman LIITE 1.

¹²³ Lahikainen, Pirttilä-Backman 2001, s. 63-64.

miin kysymyksiin ja luopumaan kuulustelun vastustuksesta. Sotavangin suostuttelu yhteistyöhön vaatii edellisessä alaluvussa käsiteltyjen, enimmäkseen ei-kielellisten, vuorovaikutusmenetelmien lisäksi kielellistä vuorovaikutusta. Sotavankiin vaikuttaminen ja suostuttelu yhteistyöhön ryhtymiseksi on aloitettu jo vuorovaikutuksen ensihetkistä alkaen. Joustavalla ja monipuolisella vaikutusmenetelmien käytöllä pyritään kokonaisvaltaiseen vaikutukseen. Suostutteluun käytettävä aika ja menetelmät riippuvat sotavangin arvioidusta tiedusteluarvosta, käytävissä olevasta ajasta ja kuulustelijan taidoista.

Suostuttelussa sanoman perillemeno ja sen oikea tulkinta ovat oleellisia. Sanoman perillemenoon vaikuttaa kolme tekijää, jotka ovat viestin lähettäjä, itse viesti ja viestin vastaanottaja. Viestin lähettäjän luotettavuus, yleinen arvonanto, viehättävyys ja pyyteettömyys edistävät perillemenoa. Viestin esittämisjärjestys, sen vaikeus, yksi- tai monipuolisuus ja pelottelun määrä vaikuttavat viestin sisällön tulkintaan. Vastaanottajan älykkyys, itsetunto, persoonallisuus, lähtökanta viestin sisältöön, motivaatio ja vireystila vaikuttavat siihen, miten vastaanottaja tulkitsee viestin. Viestin perillemeno on kuvattu viidellä kynnyksellä, jotka ovat tarkkaavaisuus, sisällön oikea tulkinta, viestin hyväksyntä, viestin mielessä säilyttäminen ja soveltaminen käytäntöön. Jotta viesti saavuttaa viidennen kynnyksen, täytyy sen ensin käydä neljän ensimmäisen kynnyksen yli.¹²⁴

Sanoman perillemenoon vaikuttavista tekijöistä kahta ensimmäistä, viestin lähettäjä ja itse viestiä, on kuulustelijan mahdollista muokata helposti. Kolmanteen tekijään, viestin vastaanottajaan, voidaan vaikuttaa rajoitetummin, mutta taustatiedot hänestä ovat oleellisia onnistumisen kannalta. Sotavangin persoona, identiteetti, intressit ja motivaatiot vaikuttavat henkilön taustalla ja heijastuvat käytännön toimintana kuulustelutilanteessa. On havaittu, että suostuttelu onnistuu todennäköisemmin, kun sekä viestin lähettäjä että viestin sisältö vetoavat vastaanottajaan¹²⁵.

Yhteistyökykyinen sotavanki, joka ei aktiivisesti vastusta kuulustelua, ei lähtökohtaisesti vaadi vähäistä merkittävämpää suostuttelua. Vastustavan sotavangin kohdalla on suostuttelun onnistumiseksi oleellista kyetä tunnistamaan, millä menetelmillä sotavanki pyrkii vastustamaan kuulustelua ja mihin todellisiin motiiveihin vastustus perustuu¹²⁶. Vastustuksen motiivina voi olla esimerkiksi pelko yhteistyöhön ryhtymisestä aiheutuvista taistelutovereiden kostotoimista, lojaalius omaa joukkoa tai maata kohtaan, kuulustelunvastustamiskoulutus tai käsitys sota-

¹²⁴ Lahikainen, Pirttilä-Backman 2001, s. 65-67.

¹²⁵ Fein et al. 2009, s. 24 ja 27.

¹²⁶ Fein et al. 2009, s. 51.

vangin roolista¹²⁷. Suostuttelun vastustamisen päämenetelmiä on kyetty tunnistamaan kolme: suostuttelijan haastaminen luopumaan suostuttelusta, suostuttelijan ehdotusten tai tarjousten torjuminen järkisyihin vedoten sekä suostuttelun kulun haittaaminen viivyttämällä, vuorovaikutuksen välttämällä tai sisällöttömillä vastauksilla¹²⁸.

Ohjesäännössä esitettyjen kuulustelutyöliien kuvauksia tarkasteltaessa havaitaan niiden koostuvan yleispätevistä suostuttelun onnistumisen kannalta keskeisistä periaatteista, vaikka painotus eri kuulustelutyöliien välillä poikkeaa huomattavasti¹²⁹. Sotavangin näkökulmaa tai suhtautumista suostuttelua kohtaan pyritään muokkaamaan vertaamalla vaihtoehtoja keskenään tai esittämällä asioiden mittasuhteita suostuttelun tavoitteen kannalta edullisella tavalla¹³⁰. Näiden lisäksi koko vuorovaikutuksen ajan, kun sotavangi antautuu yhteistyöhön edes vähäisessäkin määrässä, sotavangin ajattelu pyrkii muokkautumaan toiminnanmukaiseksi kognitiivinen dissonanssin lievittämiseksi¹³¹. Vastavuoroisuuden periaatteen mukaisesti kuulustelijan ystävällisyyteen ja pieniin palkkioihin tulisi tarjota vastapalveluksia¹³². Oman ystävällisen käyttäytymisen lisäksi sotavangilla on käytännössä vain yksi vaihtoehto, yhteistyöhön ryhtyminen¹³³.

Suora kuulustelutyölii nojaa lähestymisvaiheessa tapahtuneeseen yhteyden luomiseen ja suostutteluun edellisessä luvussa kuvattujen vuorovaikutusmekanismien kautta¹³⁴. Sotavangi saatetaan ryhtyä yhteistyöhön jo tämän vuorovaikutuksen perusteella. Jos suostuttelu ei vielä tuota haluttua lopputulosta, jatketaan suostuttelua keskustelemalla esimerkiksi jostakin hänelle merkittävästä asiasta tai vastustuksen järkevyydestä. Tekemällä näin pyritään vaikuttamaan sotavangin päätöksentekoon johdonmukaisuuden periaatteen kautta.

Kun suora kuulustelutyölii ei tuota haluttua lopputulosta, yritetään vaikuttaa sotavangin päätöksentekoon suostuttelun kautta. Vertaamalla sotavangin nykyisiä oloja vaihtoehtoihin oloihin

¹²⁷ Fein et al. 2009, s. 45, 74, 185 ja 189.

¹²⁸ Fein et al. 2009, s. 75. Luettelosta puuttuu keskustelun johtaminen sivupoluille ja valehtelu seipitettyjä faktoja kertomalla. Nämä keinot palvelevat sekä viivyttelyä, että harhaanjohtavan tiedon tarjoamista faktana.

¹²⁹ Tutkielman LIITE 2.

¹³⁰ Cialdini 2007, s. 12-16. Vertailuharhautuksessa suostuteltavan kannalta epämieluisa lopputulos esitetään yhtenä vaihtoehtona muille lopputuloksille, jotka ovat epämieluisaa vaihtoehtoa huomattavasti epäedullisempia. Vaihtoehdot esitetään epämieluisimmasta alkaen ja vähiten epämieluisesta tulee muihin nähden mieluisin. Mittakaavaharhautuksessa epämieluisuuden valinta liitetään sellaiseen asiayhteyteen, että valinnan epämieluisuus tai merkittävyys näyttäytyy hyvin vähäpätöisenä.

¹³¹ Festinger 1956, s. 97 ja 122.

¹³² Cialdini 2007, s. 17.

¹³³ On huomattava, että sotavangilla on sittenkin kädensija valtaan. Sotavangilla on jotakin, mitä kuulustelija haluaa saada: tietoa. Riippuu sotavangista, osaako tai haluaako hän oma-aloitteisesti käyttää tätä hyväkseen ja alkaa neuvotella sopimusta yhteistyöhön ryhtymisestä.

¹³⁴ Tutkielman LIITE 2.

jatkossa viestitetään, että sotavangin valinnoilla on vaikutusta hänen tulevaisuutensa. Sotavanki voi itse tehdä valintansa tämän asian sekä oman tulevaisuutensa suhteen. Hän voi valita, että nykyiset epämieluisia olot vaihtuvat kovin askeettisiin oloihin, jonne kaikki muutkin sotavangit sijoitetaan, tai hänet voidaan sijoittaa vain hieman askeettisiin oloihin, jonne vain harvat yhteistyökykyiset sotavangit pääsevät. Vertailuharha kurjista tai todella kurjista oloista, tunne omasta mahdollisuudesta päättää ja saavutettavissa olevan edun harvinaisuus ovat vaikutusmekanismeja, jotka kaikki ajavat järkevästi ja johdonmukaisesti toimivaa ihmistä kohti päätöstä suostua yhteistyöhön¹³⁵. Suostuttelu voidaan toteuttaa myös muilla eduilla, jotka sotavanki kokee tärkeiksi. Tällöin kuulustelutyylä voidaan muuntaa palkkioilla kannustamisen tai tunnereaktioiden hyödyntämisen tyyliin.

Palkkioilla kannustamisen kuulustelutyylin vaikuttavuuden valmistelu on alkanut jo lähestymisvaiheessa. Ihmiselle luonteenomainen tarve toimia ja ajatella johdonmukaisesti on tunnistettu keskeiseksi käyttäytymistä ohjaavaksi tekijäksi¹³⁶. Johdonmukaisuuden periaatteen hyödyntäminen aloitetaan pienten mukavuuksien tarjoamisella. Vuorovaikutuksen edetessä pienten mukavuuksien tarjoamista jatketaan ja siirrytään hiljalleen kohti houkuttelevampia vaihtoehtoja. Keskustelun ylläpito ja merkityksettömiltä tuntuvien taustoittavien tai hallinnollisten kysymysten esittäminen tasoittavat nekin tietä johdonmukaisuuden periaatteelle. On johdonmukaista jatkaa mukavuuksien vastaanottoa ja keskustelua kuulustelijan kanssa, vaikka se tuntuisikin hieman epämukavalta. Toisaalta on epäjohdonmukaista keskeyttää aiempi toiminta yllättäen ja kieltäytyä yhteistyöstä ilman järkevää syytä. Tässä kuulustelutyylissä suostuttelu saavuttaa tavoitteensa, kun sotavanki ryhtyy yhteistyöhön joko aineellista tai aineetonta palkkiota vastaan. Vastavuoroisesti sotavanki tarjoaa palkkion vastineeksi tietoja ja oman yhteistyöpanoksensa. Palkkioiden harvinaisuus, tai oikeammin niiden harvinaiseksi kokeminen, lisäävät niiden houkuttelevuutta¹³⁷.

Tunnereaktioita hyödyntävä kuulustelutyyli voidaan valita, jos sotavangin vallitsevaksi intressiksi kyetään tunnistamaan vaikkapa pelko omasta turvallisuudesta tai huoli hänen omasta perheestä. Yhteistyöhön ryhtymisestä seuraa aineellinen tai aineeton palkkio, jolla voimakasta ja patoutunutta tunnetta päästään lievittämään. Tarjotun kannustimen haluttavuus ja harvinais-

¹³⁵ Cialdini 2007, s. 12, 93, 244 ja 245. Fein et al. 2009, s. 20.

¹³⁶ Cialdini 2007, s. 59. Cialdini kuvaa sivulla 70 kuinka koreansodan aikana kiinalaiset kuulustelijat saivat houkutelua amerikkalaisia sotavankeja yhteistoimintaan heidän kanssaan. Tämä onnistui väkivallattomasti johdonmukaisuuden ja sitouttamisen periaatetta noudattamalla. Toiminta aloitettiin pienimuotoisesti ja ajan mittaan siirryttiin kohti monipuolisempaa toimintaa.

¹³⁷ Cialdini 2007, s. 238.

suus vaikuttavat päätöksentekoon, kuten edellä on kuvattu. Jälleen vastapalveluksena sotavangilta odotetaan yhteistyöhön ryhtymistä.

Muut kuulustelutyylit on tarkoitettu käytettäväksi tilanteissa, joissa sotavanki vastustaa kuulustelua¹³⁸. Näiden kuulustelutyyliden toimivuus perustuu onnistuneeseen arvioon sotavangin vastustuksen motiiveista ja persoonasta¹³⁹. Kuulustelutyyleissä käytettyjä, vastustuksen voittamiseksi tarkoitettuja, keinoja ovat muun muassa keskittymisen horjuttaminen, hämmentävän tilanteen aiheuttaminen, johdonmukaisuuteen ja uskottavuuteen vetoaminen sekä henkisten voimien uuvuttaminen¹⁴⁰. Keinoista puuttuu ainakin yhteistyöhön suostuttelun jatkaminen vastustusyritykset sivuuttaen¹⁴¹.

Yhteistyöllä on vaikutusta siihen osallistuvien henkilöiden välisiin suhteisiin, vaikka se toteutuisi hyvin vähäpätöisesti tai pelkästään käytännön toiminnan tasolla. Tutkimusten mukaan yhteistoiminta ja yhteiseen päämäärään pyrkiminen vähentävät henkilöiden ja ryhmien välistä vihamielisyyttä ja kilpailua¹⁴². Yhteistyön ja yhteisten tavoitteiden kautta toisensa vastustajiksi kokeneet henkilöt alkoivat nähdä toisensa liittolaisiksi ja joukkuetovereiksi¹⁴³. Tämän tiedon perusteella olisi edullista saada luotua edes jonkinasteinen yhteistoimintasuhde sotavangin ja kuulustelijan välille.

Aineellisten ja aineettomien palkintojen suuruuteen liittyy erityinen huomioonotettava seikka. Jotta kognitiivisen dissonanssin periaatteen mukainen mielipiteen aito muokkautuminen saadaan käynnistettyä, saa palkkio olla korkeintaan niin suuri, että suostuteltava juuri ja juuri myöntyy. Mikäli palkinto on liian suuri, ei riittävää dissonanssia ja tästä seuraavaa mielipiteen muokkautumista tapahdu. Suuresta palkinnosta muodostuu syntipukki, jolla henkilö perustelee itselleen epämieluisan toiminnan.¹⁴⁴

¹³⁸ Tutkielman LIITE 2.

¹³⁹ Fein et al. 2009, s. 81.

¹⁴⁰ Tutkielman LIITE 2 ja 3.

¹⁴¹ Fein et al. 2009, s. 77-79. Lisäksi lähteessä mainitaan vastustuksen voiman kääntäminen itseään vastaan. Esimerkissä kuvataan, miten kuulusteltavan uteliaisuutta käytetään hyväksi, jotta dialogi saadaan käynnistettyä. Toiminnan tavoitteeksi voidaan arvioida minkä tahansa toiminnan käyntiin saaminen, jotta aktivoitua toimintaa voidaan ohjata kuulustelun kannalta toivottuun suuntaan, vaikka se ei kuvauksessa täysin tyhjentävästi välitykään: ” *Using the resistance – Just as some forms of martial arts use an attacker’s momentum against him, an intelligence interviewing professional might use the force of a detainee’s resistance to introduce a proposed discussion. For example, an intelligence interviewing professional might introduce a proposal by saying: “I might have something that could help you, but I’m not sure you’re ready to hear it.”* ”

¹⁴² Cialdini 2007, s. 179-180.

¹⁴³ Cialdini 2007, s. 181 ja 185.

¹⁴⁴ Festinger 1956, s. 120. Cialdini 2007, s. 93.

Palkkioita käytettäessä ristiriita syntyy palkkion vastaanotosta seuraavan yhteistyöhön ryhtymisen ja sotavangin itsensä päättämän tai häneltä odotetun toiminnan, eli kuulustelun vastustamisen, välille. Syntynyt ristiriitaa voidaan palauttaa sopusoinnuksi eri tavoin: henkilö muuttaa suhtautumistaan yhteistyöhön, etsii lisää yhteistyöhön ryhtymistä puoltavia seikkoja tai vähentää ristiriitaisten havaintojen merkitsevyyttä niin, että ristiriitaa ei synny¹⁴⁵. Lopputulos on kuitenkin sama, eli ristiriita vähenee vaikka epämieluisaksi alun perin koettu toiminta jatkuu. Kuulustelussa sotavangille epämieluisaa toimintaa pyritään ylläpitämään edes vähäisessäkin määrässä, jolloin muutosta alkaa tapahtua sotavangin ajattelussa ja mielipiteessä kuulustelun kannalta suotuisampaan suuntaan.

Siinä missä muuttunut käytös pyrkii muovaamaan ajattelua käytöksenmukaiseen suuntaan, toimii kognitiivisen dissonanssin lievittämismekanismi myös toiseen suuntaan. Muuttunut ajattelu ohjaa toimintaa ajatuksenmukaiseen suuntaan¹⁴⁶. Esimerkiksi muuttamalla vastakainasettelun ilmapiiri yhteistoiminnalliseksi, asettamalla sotavanki täysin odotusten vastaisesti hyvin ystävälliseen toimintaympäristöön tai asettamalla hänet sellaisen rooliin, joka poikkeaa täysin sotavangin roolista, voidaan saada aikaan muutoksia myös sotavangin käyttäytymisessä¹⁴⁷.

Yhteenvetona lähestymisvaiheen ajalta on löydettävissä vuorovaikutustekijöitä, jotka edistävät sotavangin yhteistyöhön suostuttelua. Kuulustelijan arvostettavuus, luotettavuus, pyyteettömyys ja miellyttävyys edistävät uskottavuutta sekä kielellisten viestien perillemeno¹⁴⁸. Sotavangin intressien ja motivaatioiden kannalta oikein esitetyt viestit koetaan vetoaviksi, mikä edistää niiden perillemeno¹⁴⁹. Myös suostutteluun liittyvien argumenttien esittäminen oikeassa valossa tai oikeasta näkökulmasta vaikuttavat niiden vetoavuuteen ja hyväksyttävyyteen. Näiden lisäksi pyritään hyödyntämään johdonmukaisuutta, vastavuoroisuutta, sotavangin sitouttamista omien valintojen kautta, yhteistoiminnallisuutta ja palkkioiden harvinaisuutta, jotta sotavanki saadaan suostuteltua yhteistyöhön.

Joukon esimerkin ja harvinaisuuden hyödyntäminen näyttävät jäävän kaikkein vähimmälle huomiolle¹⁴⁹. Nämäkin keinot ovat hyödynnettävissä. Kertomalla, että sotavangiksi jääneet arvostetut esimiehet tai taistelutoverit ovat ryhtyneet harkintansa mukaan yhteistyöhön, saa-

¹⁴⁵ Festinger 1956, s. 122 ja 264.

¹⁴⁶ Festinger 1956, s. 276.

¹⁴⁷ Fein et al. 2009, s. 21. Festinger 1956, s. 274.

¹⁴⁸ Tutkielman LIITTEET 1 ja 2. Varsinaisilla kuulustelutyyleillä näitä piirteitä ei pyritä vahvistamaan, vaan vuorovaikutus perustuu lähestymisvaiheen aloitukseen.

¹⁴⁹ Tutkielman LIITE 2.

daan viestitettyä vastustavalle sotavangille, että muutkin tekevät niin¹⁵⁰. Joukon esimerkki osoittaa, että mitään varsinaista syytä vastustaa ei enää ole. Harvinaisuuden periaatetta on mahdollista hyödyntää esittämällä tarjolla olevat toimintavaihtoehdot, sotavangin vaihtoehtoiset olosuhteet ja sotavangille tarjotut palkkiot oikeassa valossa.

Erilaisia vuorovaikutus- ja muun tietoisien vaikuttamisen menetelmiä on pyritty käyttämään mahdollisimman laaja-alaisesti koko suostutteluprosessin ajan. Toiset kuulustelutyylit hyödyntävät kattavasti elementtejä kaikista menetelmistä, kun taas jotkut nojaavat yhden yksittäisen kikan varaan¹⁵¹. Menetelmien hyödynnettävyys ja tehokkuus vaihtelevat luonnollisesti sotavangin persoonan mukaan. Yhdessä tilanteessa erinomaisesti toimiva keino saattaaakin toisessa tilanteessa saada aikaan voimakasta vastustusta. Tilannetaju ja hienovaraiset siirtymät menetelmästä toiseen auttavat löytämään parhaan keinon.

4.4 Vuorovaikutuksen teoria tiedustelutiedon hankinnassa kyselyvaiheessa

Varsinainen tiedonhankinta tapahtuu kyselyvaiheessa. Kuulustelija esittää sotavangille kysymyksiä, joihin sotavangi vastaa. Kysymykset valitaan niin, että vastauksista saadaan kerättyä riittävästi tiedustelutietoa tietotarpeiden tyydyttämiseksi. Kyselyn aikana vaadittavan suostuttelun määrä saattaa olla melko vähäinen, jos kuulustelun aiempien vaiheiden suostuttelu on onnistunut ja sotavangi on saatu ryhtymään sekä sitoutumaan yhteistyöhön.

Kyselyn ohessa kuulustelija tarkkailee sotavangin yhteistyön tasoa, kannustaa tai muuten sopivasti palkitsee häntä joillakin pienillä mukavuuksilla ja jatkaa suostuttelua tarpeen mukaan. Suostuttelun jatkaminen on tarpeellista, jos sotavangi kieltäytyy vastaamasta, alkaa viivyttellä, valehtelee, jättää tietoisesti kertomatta oleellisia seikkoja tai muuten ryhtyy vastustamaan kuulustelua. Vastustukseen puuttuminen ja siitä ylipääsy on oleellista, jotta kuulustelun tiedonhankintaa voidaan jatkaa. Koska kyselyvaiheen päätavoitteena on saada käyttökelpoista ja luotettavaa tiedustelutietoa, korostuu sotavangin antamien tietotojen luotettavuuden arviointi. Vihiä vilpillisestä toiminnasta voidaan saada kielellisestä ja ei-kielellisestä viestinnästä¹⁵².

Selkeästi ilmi tulleeeseen valehteluun tai muuhun vastustukseen puuttuminen ja sen ääneen mainitseminen viestittää sotavangille, että hänen yrityksensä on paljastunut. Sotavangille vilpin paljastuminen, tai sen uhka, voi käydä ilmi myös epäsuorasti, kun kuulustelija alkaa tehdä

¹⁵⁰ Cialdini 2007, s. 116.

¹⁵¹ Tutkielman LIITE 2.

¹⁵² FM 2-22.3, s. 9-6 – 9-8.

tarkentavia kysymyksiä tai keskittyy normaalia enemmän tiettyyn aiheeseen. Sotavangille esitetty pyyntö alkaa selittää havaitun epäjohtonmukaisuuden tai valheeksi tunnetun tiedon syitä joko vie hänet syvemmälle valheeseen tai saa hänet todistamaan antamiaan tietoja vastaan. Molemmat valitut reitit ovat epäjohtonmukaisia, jos sotavangille on tehty selväksi, että kuulustelija tietää hänen valehtelevan. Sotavangille esitetty vaatimus alkaa selittää omia epäjohtonmukaisia sanomisiaan vastaan nojaa johtonmukaisuuden periaatteeseen¹⁵³.

Kyselyvaiheessa vuorovaikutus keskittyy kannustavan ja yhteistoiminnallisen ilmapiirin ylläpitämiseen. Käynnistynyttä yhteistoimintaa pyritään ylläpitämään kannustavassa hengessä¹⁵⁴. Kuulustelijan tulee palata hienovaraisesti suostuttelun pariin, mikäli ilmenee tarvetta suostuttelulle esimerkiksi vastustuksen voittamiseksi. Vaihtoehtoina on käyttää aiemmin toimivaksi todettua menetelmää tai tarpeen mukaan pyrkiä löytämään jokin toinen keino, jolla vastustuksesta voidaan päästä yli. Tältä osin kyselyvaiheen vuorovaikutus ei ole erillinen kokonaisuus vaan kiinteä osa edeltävien vaiheiden vuorovaikutusta. Siirtymät suostuttelun ja tiedonhankinnan välillä tulee pitää sulavina.

4.5 Vuorovaikutuksen teoria kuulustelun päättämisessä

Yksittäisen sotavangin kuulustelua jatketaan niin pitkään kuin sen arvioidaan edistävän tiedonhankintaa tai vuorovaikutuksellisia tavoitteita. Joidenkin sotavankien kohdalla yhteistyö alkaa vasta useiden suostuttelukertojen jälkeen. Arvio sotavangilta saatavien tietojen laajuudesta ja tärkeydestä sekä erityisesti kuulustelua varten käytössä oleva aika rajoittavat kuulustelun käytännön toteutusta. Juuri aikaan liittyvät rajoitteet voivat johtaa tilanteeseen, jossa vasta käynnistymässä oleva yhteistyö joudutaan keskeyttämään ja jatkamaan kuulustelua joskus myöhemmin.

Tavoitellun toiminnan sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta kuulustelun päättämisvaiheeseen voidaan päätyä ainakin seuraavien tapahtumien johdosta: hyvin käynnistynyt yhteistyö on pakko keskeyttää toistaiseksi esimerkiksi ajanpuutteen vuoksi, sotavangin yhteistyö lakkaa jonkin ylipääsemättömän esteen vuoksi, sotavangin suostuttelu alkaa hiljalleen kantaa hedel-

¹⁵³ Ristiriita kumpuaa useasta lähteestä. Ensinnäkin sotavangille on käynyt selväksi, että valhe on paljastunut, eikä sitä ole järkeä enää jatkaa. Toisekseen sotavanki asetetaan tilanteeseen, jossa hänen tulee perustella järjen, logiikan tai muun syyn pohjalta valheellista tarinaansa, jonka hän tietää jo paljastuneen molemmille osapuolille.

¹⁵⁴ Tutkielman LIITE 1. Sotavangin puhetta ja kysymyksiin vastaamista pyritään pitämään yllä johtonmukaisuuden ja sitoutumisen periaatetta hyödyntäen. Suostuteltaessa epäroivää sotavankia palamaan vastaamisen pariin vaikutusta voidaan pyrkiä vahvistamaan joko ystävällisyyden tai auktoriteetin kautta, hieman kuulustelutylistä riippuen.

mää yhteistyön varsinaisesti käynnistymättä tai suostuttelu osoittautuu toistaiseksi täysin hedelmättömäksi ilman minkäänlaista merkkiä yhteistyöstä. Päättämisen taustalla vallitsevista syistä huolimatta päättämisen vaiheen tavoitteena on luoda mahdollisimman hedelmällinen lähtökohtatilanne seuraavalle kuulustelulle.

Ennen kuulustelun päättymistä sotavangille kerrotaan, että kaikki hänen antamansa tiedot tarkastetaan ja niiden totuudenmukaisuus selvitetään. Näin sotavangille viestitetään, että pelkkä puhuminen ei riitä, vaan myös hänen antamiensa tietojen tulee olla todenmukaisia. Kun sotavankia pyydetään korjaamaan hänen mahdollisesti virheellisesti kertomansa tiedot, siirretään vastuuta sotavangille ja sitoutetaan hänet tietojen paikkansapitävyyteen. Suostuttelun yhteydessä luvattujen palkkioiden saaminen sekä muut tulevaisuuden vaihtoehdot riippuvat sotavangin rehellisyydestä annettujen tietojen suhteen. Sotavangille viestitetään, että mahdolliset väärinymmärrykset voidaan korjata vielä tässä vaiheessa täysin ongelmitta. Näin pitkälle päässeeseen sotavangin ei kannata pilata hyvää yhteistyötä ja toimia omia etujaan vastaan sortumalla typeryyksiin aivan viime metreillä. Johdonmukaisuuden, sitoutumisen ja vastavuoroisuuden periaatteiden voidaan nähdä vaikuttavan tässä tilanteessa. Myös kuulustelijan auktoriteetti, pääsy runsaisiin tietovaroihin sekä valta palkita ja rangaista vaikuttavat taustalla, vaikka niitä ei erikseen korostettaisikaan.

Yhteistyöhön ryhtymisestä luvatut palkkiot toimitetaan välittömästi tai sopivalla hetkellä kuulustelun jälkeen, jos ne ovat luonteeltaan sellaisia, että ne liittyvät johonkin tiettyyn tilanteeseen tai päiväohjelman hetkeen. Tietojen tarkastamisen jälkeen myös kuulustelija lunastaa johdonmukaisesti lupauksensa palkkioista ja vastavuoroisuuden periaate toteutuu. Kuulustelijan uskottavuus, luotettavuus ja mahdollisesti myös miellyttävyys vahvistuvat hyvin päättyneen yhteistyön seurauksena.

Kuulustelun tulisi aina päättyä tulevaisuuteen tähtäävässä yhteistyön ilmapiirissä, mikä todennäköisesti syntyy helpommin, kun kuulustelu on sujunut tavoitteiden kannalta hyvin. Näin tulisi tapahtua myös silloin, kun päättämisen syy on täysin ilmiselvä kuulustelun vastustaminen. Kaikissa tilanteissa sotavangille viestitetään, että kuulustelua tullaan jatkamaan joko kyseisen kuulustelijan tai jonkin toisen toimesta. Toiminnasta tulee näin jatkuvaa ja nykyhetkellä on vaikutusta tulevaisuuteen. Kanssakäyminen ja yhteistoiminta tulevat joka tapauksessa jatkumaan, oli sen nykyinen taso millainen tahansa. Myös vastustavalle sotavangille viestitetään, että kanssakäymistä hänen kanssaan tullaan jatkamaan vastustuksesta huolimatta.

Vuorovaikutuksen näkökulmasta päättämisvaihe rakentuu aiemmissa vaiheissa tapahtuneen vuorovaikutuksen luomalle perustalle. Vuorovaikutusmekanismien painotus on kuitenkin hieman erilainen. Aiempien vaiheiden pohjatyön johdosta enää ei niinkään nojata kuulustelijan persoonaan ja hänen suostuttelijan taitoihinsa. Vuorovaikutuksen pääpaino on päätettävän kuulustelun arvioinnissa ja sen vaikutuksissa sotavangin tulevaisuuteen. Sotavanki pyritään ensinnäkin sitouttamaan aloittamaansa yhteistyöhön oman päätöksenteon, johdonmukaisuuden ja vastavuoroisuuden kautta. Toiseksi nykyinen ja tuleva toiminta pyritään esittämään positiivisessa ja kaikkia osapuolia hyödyttävässä valossa, millä pyritään korostamaan yhteistyön merkitystä. Selkeänä lisänä muihin vaiheisiin verrattuna on toivotunlaisen toiminnan, eli yhteistoiminnan, avoin vahvistaminen. Tässä vaiheessa sotavangin yhteistyön ja palkkioiden välille syntyy ilmiselvä yhteys. Palkkioiden harvinaisuutta ja niiden liittämistä juuri toteutuneeseen yhteistyöhön voidaan korostaa¹⁵⁵. Palkkioiden tulee edelleenkin olla riittävän houkuttelevia, mutta ei liian suuria, jotta mielipiteen muokkautuminen käynnistyy.¹⁵⁶

4.6 Johtopäätökset vuorovaikutuksen teoriasta

Kuulustelun eri vaiheiden tavoitteita, merkityksiä ja niissä ilmenevää vuorovaikutusta selvitetäessä kävi ilmi amerikkalaisen ohjesäännön pintapuolisuus tältä osin. Vuorovaikutukselle ja kuulustelutyöliien käytölle ei ole ilmaistu selkeätä tavoitetta tai punaista lankaa, eikä vuorovaikutuksen tavoitteita tai suostuttelun ja muun vaikuttamisen mekanismeja ole selkeästi kuvattu. Sen sijaan, että kerrottaisiin mitä tulisi saada aikaan, esitellään valikoima työkaluja ja kerrotaan, miten niitä tulisi käyttää. Ohjesäännön termistö on hyvin kirjavaa ja eri vaiheiden sisältöä käsitellään hieman sirpaleisesti¹⁵⁷. Tältä osin ohjesääntö jatkaa aiempien amerikkalaisten ohjesääntöjen traditiota.

Sotavangin kuulustelu on tapahtumana aina poikkeava. Sotavangin ja kuulustelijan välillä ei asetelmasta johtuen vallitse tasa-arvoa eikä vuorovaikutus ole tavanomaista, vaikka sen taustalla vaikuttaisikin tavanomaisen vuorovaikutuksen periaatteet. Vieraskielisen ohjesäännön kääntäminen ei ole täysin ongelmaton. Ohjesäännöissä esitettyjen asioiden merkityksen virheellinen tulkinta voi johtaa täysin vääränlaiseen tai jopa laittomaan käytännön toimintaan. Tämän vuoksi pelkkä käännös ei aina riitä, vaan vieraskielisten materiaalien sisältö tulee aina

¹⁵⁵ Harvinaisuuden periaatteen hyödyntämistä ei ohjesäännössä mainita. FM 2-22.3, s. 8-23 – 8-24.

¹⁵⁶ Tutkimuksen LIITE 1. Johdonmukaisuuden periaate, palvelus-vastapalvelus ja tulevien palkkioiden harvinaisuuden mielikuvat ovat tämän vaiheen merkittävimmät vaikutusmenetelmät.

¹⁵⁷ Pelkästään sanaa "approach" käytetään ainakin kuuden eri merkityksen yhteydessä, joista yksi tarkoittaa kuulustelutyöliä.

analysoida asioiden todellisten merkitysten löytämiseksi. Käännöksissä asiat tulee ilmaista suomeksi niin, että lukija ymmärtää niiden merkityksen oikein.

Suostuttelun, tietoisien vaikuttamisen ja muun vuorovaikutuksen havaittiin painottuvan eri tavoin kuulustelun eri vaiheissa. Vuorovaikutuksen aloituksessa, yhteistyöhön suostuttelussa, tiedustelutiedon hankinnassa ja vuorovaikutuksen lopettamisessa korostuvat hieman eri menetelmät. Oleellista on ymmärtää, että tulevien vaiheiden vuorovaikutus rakentuu edellisten vaiheiden vuorovaikutuksen pohjalle.

Vuorovaikutuksen aloituksessa pyritään vaikuttamaan sotavankiin joko kuulustelijan miellyttävyyden tai auktoriteetin kautta. Molemmat seikat vaikuttavat väistämättä kaikissa tilanteissa, mutta kyse onkin toisen ominaisuuden korostamisesta. Johdonmukaisuuden ja sitouttamisen hyödyntäminen käynnistetään samalla muun toiminnan ohessa. Kun yhteistyöhön suostuttelun aikana käytetään eri kuulustelutyyplejä, johdonmukaisuuden ja sitoutumisen periaate on keskimäärin kaikkein hyödynnetyin. Tällä tavalla tarkasteltu keskimääräinen käyttöaste antaa asiasta yleiskuvan, mutta ei kerro koko totuutta.

Kuulustelutyyplit jakautuvat tavoitteidensa kannalta kolmeen ryhmään: suostuttelun kautta yhteistyöhön tähtääviin, vähäisen vastustuksen voittamiseen tähtääviin ja vastustuksen voittamiseen tähtääviin. Jokaisessa suostuttelevassa kuulustelutyyliissä hyödynnetään yli puolta kaikista vaikuttamismenetelmistä. Neljässä tyyliissä kuudesta olisi mahdollista hyödyntää kaikkia. Suostuttelevat tyyplit tähtäävät kattavaan ja kokonaisvaltaiseen vaikuttamiseen. Vähäisen vastustuksen voittamiseksi käytettävät tyyplit ovat nekin vaikutuksen näkökulmasta melko kattavia ja noin puolet keinoista on käytössä.

Vastustuksen voittamiseen tähtäävät tyyplit ovat selkeästi kapea-alaisempia. Kolmessa tyyliissä kahdeksasta käytetään vaikutusmenetelmiä kattavasti tai melko kattavasti. Loput nojaavat yhden tai kahden vaikutusmenetelmän varaan. Näin ollen useimmat vastustuksen voittamiseen tähtäävät tyyplit eivät ole kovin kokonaisvaltaisia, ja lisäksi kolmen tyylin toimivuuden perusta vaikuttaa hataralta¹⁵⁸. Tästä yksipuolisuudesta huolimatta ne voivat silti tietyissä tilanteissa osoittautua toimiviksi. Yksikään ohjesäännön kuvaama kuulustelutyyli ei jäänyt vuorovaikutuksen tai suostuttelun osalta selittämättömäksi.

¹⁵⁸ Tutkielman LIITE 2. Kuulustelutyyplit "Toistaminen", "Sarjatuli" ja "Hiljaisuus" toimivat vain niissä tilanteissa, joissa sotavanki joko tylsistyy yli sietokykynsä tai hämääntyy kuulustelijan toiminnan seurauksena. Mikäli sotavangilla on hyvät hermot, eivät kuulustelutyyplit toimi.

Kyselyvaiheessa vaikuttamismenetelmiä ja suostuttelua käytetään aktiivisesti vasta silloin, kun aloitettu yhteistyö uhkaa päättyä. Tällöin palataan edelliseen vaiheeseen ja jatketaan suostuttelua. Yhteistyön sujuessa kangertelematta johdonmukaisuuden ja sitoutumisen periaate vaikuttavat voimakkaimmin. Kysymyksiin vastaaminen ja sotavangin yhteistyö muodostuvat osaksi kuulustelutilanteessa odotettua normaalia vuorovaikutusta. Ystävällinen ja yhteistyöhön tähtäävä ilmapiiri edistää vuorovaikutusta.

Vuorovaikutuksen päättämisen vaiheessa luodaan edellytykset tuleville kuulusteluille. Käytetyt menetelmät vaihtelevat hieman kuulustelun päättämisen syistä johtuen. Johdonmukaisuuden ja sitoutumisen periaate on tässäkin vaiheessa merkittävin. Hyvin käynnistynyttä yhteistyötä kannattaa jatkaa tulevaisuudessakin, koska siitä seuraa positiivisia asioita ja se on kaikin puolin järkevää. Huonosti käynnistyneen yhteistyön tapauksessa ei myöskään luovuteta, vaan toimintaa tullaan jatkamaan johdonmukaisesti. Yhteistyöstä seuraavia etuja ja niiden harvinaisuutta voidaan tässä vaiheessa korostaa ja saada näin laaja-alaisempaa tukea muille vaikutusmenetelmille.

Yhteistä kuulustelun kaikille vaiheille on johdonmukaisuuden ja sitoutumisen periaatteen aktiivinen hyödyntäminen. Täydentävinä menetelminä käytetään auktoriteettia ja vastavuoroisuutta. Miellyttävyyttä pyritään hyödyntämään vuorovaikutuksen aloituksessa, mutta kuulustelutyyleissä se on selkeästi jätetty vähemmälle huomiolle. Kaikissa vaiheissa jätetään silmiinpistävästi hyödyntämättä harvinaisuuden periaatetta, vaikka se olisi monessa kohdassa täysin mahdollista.

Tutkimuksessa käytetystä näkökulmasta tarkastellen ohjesäännön tapa toteuttaa sotavankikuulustelu jättää paljon parantamisen varaa. Johdonmukaisuutta ja sitoutumista lukuun ottamatta on muissa vaikutusmenetelmissä runsaasti hyödynnettävää potentiaalia. Myös kuulustelijan ja sotavangin välisen käytännön vuorovaikutuksen kuvaus on jäänyt hieman vajaaksi. Ehkäpä voimakas yksinkertaistaminen on ollut tarkoituksellista, kun huomioidaan ohjesäännön julkisuusaste ja yleisyys muutenkin. Kaikkea saatavilla olevaa tietoa on mahdotonta sisällyttää yhteen ohjesääntöön. Kuulustelijan ja sotavangin yhteistoiminnallisen vuorovaikutuksen sekä eri vuorovaikutusmenetelmien suunnitelmallisen ja kokonaisvaltaisen käytön lisäämisen kautta voitaisiin päästä paremmin toivottuihin tuloksiin.

5 POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää ja selittää sotavankikuulustelun toteutusta ohjeistavan ohjesäännön mukaisen vuorovaikutuksen ja kuulustelutekniikoiden taustalla vallitsevia käyttäytymistieteellisiä lainalaisuuksia. Ensin analysoitiin ohjesäännössä esitettyjen kuulustelutekniikoiden kuvauksia ja pyrittiin selvittämään niiden tavoitteet sekä niiden sisältämät vaikutusmenetelmät. Tekniikoita verrattiin tietoisien sosiaalisen vaikuttamisen ja suostuttelun keinoihin. Taulukoimalla tiedot ja vertaamalla niitä ristiin saatiin muodostettua kokonaiskuva kuulustelutekniikoissa sekä yksittäisissä kuulustelutekniikoissa hyödynnetyistä vaikutusmenetelmistä.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tavoitteena oli selvittää mihin eri kuulustelutekniikoiden toimivuus perustuu. Tutkimuksessa saatiin selville, että kuulustelun eri vaiheissa käytetty vuorovaikutus perustuu suurelta osin vertailussa käytettyihin yleisiin suostuttelun ja vaikuttamisen menetelmiin, joskin jotkut kuulustelutyylit osoittautuivat yksipuolisiksi. Myös hypoteesi sotavankikuulustelussa käytettyjen menetelmien verrattavuudesta yleisiin tietoisien sosiaalisen vaikuttamisen ja suostuttelun periaatteisiin tuli osoitettua oikeaksi tutkimuksessa käytetyn näkökulman puitteissa.

Toisen tutkimuskysymyksen tavoitteena oli selvittää sotavangin taustan ja sotavankeuden ensihetkien vaikutuksia suostutteluun ja muuhun vuorovaikutukseen. Sotavangin taustoissa ja sotavankeuden ensihetkissä vaikuttavia tekijöitä kyettiin tunnistamaan. Tutkimuksessa saatiin selvitettyä, että tietyillä tekijöillä on selkeä vaikutus sotavangin käyttäytymiseen tai alttiuteen tulla vaikutetuksi, mutta niiden syvemmät toimintamekanismit jäivät osittain pimentoon. Näin ollen toiseen tutkimuskysymykseen kyettiin saamaan vastaus vain pintapuolisesti.

Menetelmän puolesta tutkimus rajoittui vertaamaan amerikkalaisen sotavankikuulustelun perinteen mukaisia kuulustelutekniikoita tietoisien sosiaalisen vaikuttamisen ja suostuttelun menetelmiin. Tarkastelusta olisi tullut kokonaisvaltaisempi, jos vertailukohdiksi olisi otettu myös muiden valtioiden asevoimien tai sotilasliittojen käyttämiä ohjesääntöjä. Tietoisien sosiaalisen vaikuttamisen ja suostuttelun mallia rakennettiin useisiin lähteisiin tukeutuen. Vuorovaikutuksen teorian päälähteeksi muodostui Cialdinin kirja, joka kokoaa useita lähteitä ja tiivistää menetelmät yhdeksi kokonaisuudeksi. Tutkittavaan asiaan ja tutkimuksen tavoitteisiin nähden lähteistä kokonaisuutena kyettiin muodostamaan riittävän kattava käyttäytymistieteen teoreettinen pohja.

Yhdysvaltojen tiedustelu- ja tiedeyhteisö havahtui kuulustelutekniikoiden tieteellisen taustan hataruuteen 2000-luvun alkupuolella. Tämä poiki selvitystöitä senhetkisen asiantilan selvittämiseksi sekä kuulustelutoiminnan tieteellisen pohjan vahvistamiseksi. Työn edetessä tutkimusten ja selvitysten näkökulmaksi on muodostunut kuulustelua vastustavan ja korkean tiedusteluarvon omaavan terroristiepäillyn kuulustelu. Näkökulma kumpuaa terrorismin vastaisen taistelun tarpeista. Tehdyt tutkimukset ja selvitystyöt ovat kiistatta ansiokkaita ja ne ovat syventäneet huomattavasti ymmärtämystä kuulustelua vastustavan henkilön suostuttelusta yhteistyöhön. Näissä töissä on viitattu myös tässä tutkimuksessa tarkasteltuun ohjesääntöön ja sen tiettyjä heikkouksia on kyetty osoittamaan. Analyysia ja tarkempaa pohdintaa niin sanottujen tavallisten sotavankien kuulustelussa käytetyistä tekniikoista ja muista menetelmistä ei kuitenkaan ole tehty, vaan painopiste on ollut ”arvokkaiden vankien” kuulustelussa. Tältä osin tämä tutkimus on tarjonnut alalle uutta tietoa.

Tutkimuksessa testattiin hieman tavanomaisesta poiketen tunnettujen periaatteiden soveltuvuutta ja paikkansapitävyyttä tietyssä tilanteessa tai olosuhteissa. Sen sijaan, että tilanteessa tehdyistä havainnoista olisi pyritty johtamaan yleispäteviä periaatteita, oli tämän tutkimuksen tavoitteena osoittaa yleispätevien periaatteiden pätevyys tarkastellussa tilanteessa. Saadut tulokset vahvistavat tunnettujen teorioiden yleispätevyyttä, koska ne tämän tutkimuksen perusteella näyttävät vaikuttavan myös sotavankikuulustelun aikana.

Tutkimuksessa käytetty vertailumenetelmä tarjoaa yhden työkalun eri kuulustelutekniikoiden hyödynnettävyyden arvioinnin tueksi. Tutkimuksessa käytettyä vertailutapaa hyödyntämällä on mahdollista analysoida ja havainnollistaa tarkasteltavassa kuulustelutekniikassa käytettyjä suostuttelu- ja vaikutusmenetelmiä. Menetelmän monipuolisuutta ja laaja-alaisuutta on mahdollista arvioida esimerkiksi vertaamalla sen sisältöä liitteessä 3 esitettyyn vaikutuspuuhun.

Tutkimuksen aikana kävi selkeästi ilmi, että vieraskielisen kirjallisuuden tarkka lukeminen ja sisällön merkityksen oikea tulkinta on oleellista. Huono käännös tai väärä tulkinta johtaa usein vääriin toimintatapoihin. Suora kääntäminen tai alkuperäisen tekstin nimeämislogiikan orjallinen noudattaminen ei välttämättä tuota selkeätä lopputulosta. Usein käännöstä tehtäessä ei uskalleta käyttää alkuperäisestä voimakkaasti poikkeavaa termiä, vaikka sen merkitys olisikin tarkoitetun toiminnan kannalta täysin oikea. Hyvänä esimerkkinä toimii kuvassa 3 esitetty taukko kuulustelun eri vaiheista ja niissä käytetyistä kuulustelutekniikoista. Lähestymisvaihe on ohjesäännön suora käännös termistä ”approach phase”. Suomenkielinen nimitys voisi aivan

yhtä hyvin olla aloitusvaihe, koska tällöin kuulustelu aloitetaan ja pyritään luomaan edellytykset tiedustelukysymysten esittämiselle.

Jatkossa olisi hyvä tutkia sotavankikuulustelussa käytettäviä vuorovaikutusmenetelmiä tarvelähtöisesti. Kuten nykyisin käytössä oleva rinnakkainen suunnitteluprosessi ohjeistaa, halutun vaikutuksen tai toiminnalle asetetun tavoitteen tulisi määrittää käytettävät suostuttelu- ja vuorovaikutusmenetelmät. Selvittämällä ja arvioimalla sotavangin tarpeita, tavoitteita ja käyttäytymistä voitaisiin määritellä kuhunkin tilanteeseen sopivin tapa olla vuorovaikutuksessa sotavangin kanssa. Jatkossa olisi hedelmällistä pohtia, mitä keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi vaaditaan sen sijaan, että pohditaan mitä tarjolla olevilla keinoilla voisi saada aikaan. Toinen mielenkiintoinen selvitettävä asia on sotavangin vaikutus kuulustelijaan. Kuulustelijan ja sotavangin vuorovaikutuksen kehittämiseksi olisi hyvä tietää millaisia keinoja sotavanki voi käyttää omien tavoitteidensa ajamiseksi. Jatkotutkimuksissa myös kuulustelijan tietojen, taitojen, arvojen ja intressien vaikutusta olisi oleellista selvittää sotavankikuulustelun suorituskyvyn kehittämiseksi.

Sotavankien kuulusteluopas vuodelta 1943 oli ohje, joka syntyi suomalaisista lähtökohdista suomalaiseen tarpeeseen. Ohjesäännön opit eivät syntyneet yhden yön ihmeenä, ja kaikki talvi- ja jatkosodan aikana saatu käytännön kokemus pyrittiin hyödyntämään. Ohjeen yleisluonteisuudesta huolimatta sillä tultiin toimeen, ja tehtävät saatiin suoritettua tehokkaammin kuin ilman ohjetta. Yhtenä menestyksen tekijänä on todennäköisesti ollut kuulustelijoiden vankka käytännön kokemus. Suomalaisessa osaamisessa on varmasti nykypäivänäkin sellaista potentiaalia, joka voidaan kansainvälisten oppien ohella valjastaa hyötykäyttöön tulevia ohjeita laadittaessa.

LÄHTEET

ALLIEN JOINT PUBLICATIONS 2.5 (AJP-2.5), HANDLING OF CAPTURED PERSONNEL, EQUIPMENT AND DOCUMENTS. NATO Standardization Agency, NATO HQ. Brussels 2001.

ALUEVALVONTALAKI 18.8.2000/755.

Cialdini Robert B.: INFLUENCE, THE PSYCHOLOGY OF PERSUASION. First Collins Business Essentials edition, New York 2007.

Fein Rober A. (toim.): EDUCING INFORMATION. INTERROGATION: SCIENCE AND ART, FOUNDATIONS FOR THE FUTURE. Intelligence Science Board, National Defence Intelligence College, Washington DC, December 2006.

Fein Rober A. (toim.): INTELLIGENCE INTERVIEWING TEACHING PAPERS AND CASE STUDIES. A REPOR FROM THE STUDY ON EDUCING INFORMATION. Intelligence Science Board, National Defence Intelligence College, Washington DC, April 2009.

Festinger Leon: A THEORY OF COGNITIVE DISSONANCE. Stanford University Press, Stanford California 1957.

F[IELD] M[ANUAL] 34–52, INTELLIGENCE INTERROGATION. Headquarters Departments of the Army. Washington 1992.

F[IELD] M[ANUAL] 2–22.3, HUMAN INTELLIGENCE COLLECOT OPERATIONS. Headquarters Departments of the Army. Washington 2006.

F[IELD] M[ANUAL] 2–91.6, SOLDIER SURVEILLANCE AND RECONNAISSANCE: FUNDAMENTALS OF TACTICAL INFORMATION COLLECTION. Headquarters Departments of the Army. Washington 2007.

Geneven sopimussotavankien kohtelusta 12. päivästä elokuuta 1949
http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1955/19550008/19550008_4
 (tallennettu 12.10.2012)

HUMAN RESOURCES EXPLOITATION TRAINING MANUAL - 1983. CIA. (Vuoden 1988 korjattu ja uudistettu versio.)

JOINT DOCTRINE MANUAL B-GJ-005-110/FP-020, PRISONER OF WAR HANDLING DETAINEES AND INTERROGATION & TACTIAL QUESTIONING IN INTERNATIONAL OPERATIONS. J7 Defence Staff, Canadian Forces. Canada 2004.

Karjalainen Juha-Pekka: KUULUSTELUTIEDUSTELU. Esiupseerikurssin tutkielma vuodelta 1992, EUK45. E2418 (ETS).

KUULUSTELUTIEDUSTELUOPAS (KUULTIEDOPAS) 1992. Helsinki 1993 (ETS).

Lahikainen Anja Riitta ja Pirttilä-Backman Anna-Maija: SOSIAALIPSYKOLOGIAN PERUSTEET. Otava, Helsinki 1996. Uudistetun laitoksen 1.-2. painos, Otava, Keuruu 2001.

Manelius Jari: JOUKKOJEN SUORITTAMA SOTAVANKIEN KUULUSTELU SUOMESSA JA NEUVOSTOLIITTOSSA TOISEN MAAILMANSODAN AIKANA. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1993, Maasotalinja 42. Y1843.

Milgram Stanley: OBEDIENCE TO AUTHORITY, AN EXPERIMENTAL VIEW. Tavistock Publications 1974. 2010 painos: Pinter & Martin Ltd.

Niemelä Raimo, Suokko Eija, Tuovinen Riitta, Tuunala Eliisa, Vuorinen Risto: EGO, JOHDATUS PSYKOLOGIAAN. Otava, Keuruu 2002.

SOTAVANKIEN KUULUSTELUOPAS, PÄÄMAJAN TIEDUSTELUOSASTON JULKAISU. Mikkeli 1943.

Vilkko-Riihelä Anneli ja Laine Vesa: MIELEN MAAILMA 5. WSOY 2007.

Westerlund Kim: KUULUSTELUTIEDUSTELU SOTILASALUEELLA. Esiupseerikurssin tutkielma vuodelta 2007, EUK59. E3799 (LUOT).

LIITELUETTELO

LIITE 1: Kuulustelun vaiheet ja vaikuttamismenetelmät = 3 sivua

LIITE 2: Kuulustelutyylit ja vaikuttamismenetelmät = 6 sivua

LIITE 3: Kuulustelutyylit ja vastustuksen voittamisen keinot = 4 sivua

LIITE 4: Vaikutuspuu = 1 sivu

LIITE 5: Sotavankien kuulusteluopas 1943, kansilehti = 1 sivu

KUULUSTELUN VAIHEET JA VAIKUTTAMISMENETELMÄT

KUULUSTELUN VAIHE				VAIKUTTAMISMENETELMÄT Chadlin 2007							
Vaiheen nimi/tyyppi	Alkuperäinen nimi/tyyppi FM 2:22.3:ssa	Toiminta-ajatus	Vaiheen tavoite	Yleisiä periaatteita	Vastavuoroisuus	Johdonmukaisuus ja sitoutuminen	Mielivirtaus	Autoriteetti	Joukon esimerkki	Harvinaisuus	Huomioitavaa
				a) Syy toiminnalle b) Odotusro c) Verkkolainat d) Mittakaava e) Mittakaava	a) Puhutus- vastaus b) Vastauksen määritys	a) Johtamiskäytännön b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	
Lähestymisvaihe	Approach Phase	Moroavakutuksen perustan luominen, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun	Moroavakutuksen perustan luominen, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun	a) Lyhyt b) Lyhyt c) Lyhyt d) Lyhyt	a) Puhutus- vastaus b) Vastauksen määritys	a) Johtamiskäytännön b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	
Lähestymisvaihe	Approach Phase	Moroavakutuksen perustan luominen, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun	Moroavakutuksen perustan luominen, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun	a) Lyhyt b) Lyhyt c) Lyhyt d) Lyhyt	a) Puhutus- vastaus b) Vastauksen määritys	a) Johtamiskäytännön b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	
Lähestymisvaihe	Approach Phase	Moroavakutuksen perustan luominen, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun	Moroavakutuksen perustan luominen, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun	a) Lyhyt b) Lyhyt c) Lyhyt d) Lyhyt	a) Puhutus- vastaus b) Vastauksen määritys	a) Johtamiskäytännön b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	
Kyselyvaihe	Questioning Phase	Moroavakutuksen perustan luominen, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun	Moroavakutuksen perustan luominen, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun	a) Lyhyt b) Lyhyt c) Lyhyt d) Lyhyt	a) Puhutus- vastaus b) Vastauksen määritys	a) Johtamiskäytännön b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	
Päättämisen vaihe	Termination Phase	Moroavakutuksen perustan luominen, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun	Moroavakutuksen perustan luominen, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun, kuultavien kuunteluun	a) Lyhyt b) Lyhyt c) Lyhyt d) Lyhyt	a) Puhutus- vastaus b) Vastauksen määritys	a) Johtamiskäytännön b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	a) Puhutus- vastaus b) Tiedon c) Johtamiskäytännön d) Vastauksen määritys	

Taulukko 1. Analyysia vaikutusmenetelmistä kuulustelun eri vaiheisiin sitoen.

Tässä koontitaulukossa (Taulukko 1) on esitetty kuulustelun aikana tapahtuva vuorovaikutus ja suostuttelu eri vaiheisiin sitoen. Kuulustelun vaiheet on erotettu toisistaan väreillä. Lähestymisvaihe on vaaleansininen, kyselyvaihe on sininen ja päättämisen vaihe on tummansininen.

Vasemmassa reunassa pystyakselilla on esitetty kuulustelun eri vaiheet. Keskiosassa on rinnakkain vaikuttamisen mekanismit (yhteensä 7 kpl) jaettuna alalajeittain (2-5 kpl). Kuhunkin kuulustelun vaiheeseen liittyvään, vaaka-akselilla olevaan, soluun on kirjattu havainnot FM 2-22.3:ssa sovelletusta vaikuttamismenetelmästä.

Esimerkki: On havaittu, että "Kyselyvaiheeseen" liittyen on tunnistettu rooliin liittyvän toimintaodotuksen mukainen käyttäytyminen, jolloin "Yleiset periaatteet" -soluun on merkitty "a, b)" osoittamaan "Syy toiminnalle" ja "Odotusarvo" -periaatteiden vaikutusta kyseisessä vaiheessa.

Lisäksi valintoja on täsmennetty tekstillä "Asetelmaan kuuluu, että kuulustelijan tulee kysellä ja sotavangin tulee vasta."

Yhteistyöhön suostutteluun liittyvät 17 kuulustelutyylä on analysoitu tarkemmin omassa taulukossaan liitteessä 2. Merkintä "10/17" sarakkeessa "Vastavuoroisuus" tarkoittaa, että jotakin vastavuoroisuuden periaatteita on käytetty kymmenessä kuulustelutyylissä.

	VUOROVAIKUTUKSEN ESIINTYMINEN KUULUSTELUN ERI VAIHEISSA							
	Yleisiä periaatteita	Vastavuoroisuus	Johdonmukaisuus ja sitoutuminen	Miellyttävyyys	Auktoriteetti	Joukon esimerkki	Harvinaisuus	
	a) Syy toiminnalle b) Odotusarvo c) Vertailuharha d) Mittakaavaharha	a) Palvelus-vastapalvelus b) Vastavuoroinen myönnyty	a) Johdonmukainen toiminta b) Teoista aatteisiin c) Julkilausuma/kirjoitus d) Vaivannäkö e) Oma valinta	a) Fyysinen viehättävyys b) Samankaltaisuus c) Kohteliaisuudet d) Yhteistoiminta e) Samaistuminen	a) Vallan lajit b) Titteli c) Vaatteet d) Lisäkkeet	a) Tilanteen epäselvyys voimistaa vaikutusta b) Samankaltaisten valinnat voimistavat vaikutusta	a) Vastareaktio (harvinainen = haluttava) b) Viimeinen jäljellä c) Näyte/kokeilu d) Kova kysyntä	Kaksi korostuneinta keinoa kussakin vaiheessa:
Vuorovaikutuksen aloittaminen (ei-kielellinen ja kielellinen vuorovaikutus)	a, b -> 2/4	a -> 1/2	a, b, e -> 3/5	a, b, d, e -> 4/5	a, b, c, d -> 4/4	a -> 1/2	-	AUKTORITEETTI, MIELLYTTÄVYYS
Suostuttelu yhteistyöhön	11/17	10/17	17/17	4/17	12/17	1/17	1/17 (**6/17)	JOHDONMUKAISUUS JA SITOUTUMINEN, AUKTORITEETTI
Tiedonhankinta	a, b -> 2/4	a -> 1/2	a, b, c -> 3/5	c, d -> 2/5	a -> 1/4	-	-	JOHDONMUKAISUUS JA SITOUTUMINEN, YLEISET PERIAATTEET
Vuorovaikutuksen päättäminen	a -> 1/4	a -> 1/2	a, b, c, d, e -> 5/5	d -> 1/5	a -> 1/4	- (***b -> 1/2)	- (***a, b, c, d -> 4/4)	JOHDONMUKAISUUS JA SITOUTUMINEN
Kuinka suuri osa eri keinoista on käytössä koko kuulustelun aikana:	47 %	52 %	80 %	41 %	55 %	14 %	1 %	
	KESKIMÄÄRÄISESTI HYÖDYNNETTY	KESKIMÄÄRÄISESTI HYÖDYNNETTY	LAAJASTI HYÖDYNNETTY	KESKIMÄÄRÄISTÄ VÄHEMMÄN HYÖDYNNETTY	KESKIMÄÄRÄISESTI HYÖDYNNETTY	KESKIMÄÄRÄISTÄ VÄHEMMÄN HYÖDYNNETTY	HEIKOSTI HYÖDYNNETTY	

*** Harvinaisuuden periaatteen hyödyntämistä kuulustelun eri vaiheissa ei mainita FM 2-22.3:ssa. Tässä menetelmässä on selkeästi hyödyntämätöntä potentiaalia. Tarkempi pohdinta kuulustelutyyleihin liittyen on liitteessä 2.

**** Joukon esimerkin periaatteen hyödyntämistä kuulustelun päättämisvaiheessa ei mainita FM 2-22.3:ssa.

Taulukko 2. Analyysia vuorovaikutuksen esiintymisestä kuulustelun eri vaiheissa.

Tähän taulukkoon (Taulukko 2) on siirretty yllä olevasta koontitaulukosta kuulustelun eri vaiheissa esiintyneet vaikutusmenetelmät numeerisina arvoina.

Esimerkki: Vaiheessa "Vuorovaikutuksen aloittaminen (ei-kielellinen ja kielellinen vuorovaikutus)" on sovellettu "Miellyttävyyden" -periaatteen kohtia a, b, d, ja e. Tästä seuraa, että "Miellyttävyyden" valikoimassa olevasta viidestä niin sanotusta työkalusta on tässä vaiheessa käytetty neljää.

Jotta on saatu selvitettyä ja havainnollistettua kunkin vaikutusmenetelmän kattavuutta kuulustelun eri vaiheiden aikana yhteensä, on laskettu taulukon alariville kunkin vaikutusmenetelmän keskiarvo kaikista kuulustelun vaiheista.

Esimerkki: "Johdonmukaisuus ja sitoutuminen" -menetelmää on sovellettu "Vuorovaikutuksen aloittamisessa" 3/5, "Suostuttelussa yhteistyöhön" 17/17, "Tiedonhankinnassa" 3/5 ja "Vuorovaikutuksen päättämisessä" 5/5. Keskiarvoksi näistä saadaan 80% (pyöristettynä täyteen prosenttiyksikköön).

Taulukon oikeaan sarakkeeseen on korostettu kaksi eniten hyödynnettyä vaikutusmenetelmää per kuulusteluvaihe havainnollistamaan vaiheiden välisiä ominaispiirteitä.

Esimerkki: "Miellyttävyyden" periaatetta pyritään hyödyntämään kattavasti "Vuorovaikutuksen aloittaminen" -vaiheessa, mutta muissa vaiheissa se jää selkeästi vähemmälle.

KUULUSTELUTYYYLIT JA VAIKUTTAMISMENETELMÄT

KUULUSTELUTYYLIT				VAIKUTTAMISMENETELMÄT								
				Cialdini 2007.								
Tyylin nimitys	Nimitys FM 2-22.3:ssa	Työlin käytön tavoite (Johdettu FM 2-22.3:n kuvauksen perusteella)	Toiminta-ajatus	Yleisiä periaatteita	Vastavuorisuus	Johdonmukaisuus ja sitoutuminen	Miellyttävyys	Auktoriteetti	Joukon esimerkki	Harvinaisuus	Huomioitavaa	Kuulustelutyylin kokonaisvaikutus
				a) Syy toiminnalle b) Odotusarvo c) Vertailuharha d) Mittakaavaharha	a) Palvelus-vastapalvelus b) Vastavuoroinen myönnytyk	a) Johdonmukainen toiminta b) Teoista aatteisiin c) Julkilausuma/kirjoitus d) Vaivannäkö e) Oma valinta	a) Fyysinen viehättävyys b) Samankaltaisuus c) Kohteliaisuudet d) Yhteistoiminta e) Samaistuminen	a) Vallan lajit b) Titteli c) Vaatteet d) Lisäkkeet	a) Tilanteen epäselvyys voimistaa vaikutusta b) Samankaltaisten valinnat voimistavat vaikutusta	a) Vastareaktio (harvinaisuus = haluttava) b) Viimeinen jäljellä c) Näyte/kokeilu d) Kova kysyntä		Luku kertoo montaako vaikuttamismenetelmää käytetään. Sulleissa on luku, jossa on huomioitu käytettävien mahdollisuus tai aiemmin käytettyjen menetelmien vaikutus.
Suora asiaan meno	Direct	Aloitettun yhteistyön jatkaminen menemällä suoraan asiaan (kyselyvaiheeseen).	Kyselyn aloittaminen aiempien vaiheiden suostuteluun pohjautuen	b) Ajatus, että sotavangin kuuluu ryhtyä yhteistyöhön.	a) Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.	a) Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.				
Palkkiolla kannustaminen	Incentive	Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen tarjoamalla aineellisia tai aineettomia palkkiota tai etuja.	Suostutellaan vaihtamalla pieniä palkkiota yhteistyöhön.	c) Eri vaihtoehtojen esittäminen niin, että tarjottu palkkio nähdään vetoavana. d) Epäluuloisuutta palkkiota kohtaan voidaan vähentää esittämällä palkkio tai yhteistyö hyvin vähäpätöisessä valossa kokonaisuutena nähdén.	a) Palkkion tai edun vaihtaminen yhteistyöhön.	a) Aiempien pienten palkkioiden vastaanottaminen. b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin. e) Tarjotuista vaihtoehdoista sotavanki valitsee itse jonkin.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.	a) Palkitsemisen valta ja rankausvalta.	b) "Voidaan viestittää että taistelutoverit ovat vastaanottaneet saman palkkio.	a, b, c, d) "Voidaan esittää palkkio tai etu tarjouksena, joka on harvinaisuus, henkilökohtainen ja aikakriittinen. Tarjotaan esimakua antava näyte, joka otetaan pois.	Edellyttää intressien tunnistamista.	4 (7)
Rakkauten tunne	Emotional Love	Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen rakkauden tai kiintymyksen tunteen toteuttamisen kautta (esim. rakkaus tai kiintymys tärkeitä ihmisiä tai isänmaata kohtaan).	Suostutellaan vaihtamalla sotavangin motiivien mukaisen toiminnan toteuttamismahdollisuus yhteistyöhön.	a) Yhteistyön synnä voimakkaan tunteellian lievitäminen tai tunteen toteuttamisen tarve.	a) Tarpeen toteuttamismahdollisuuden vaihtaminen yhteistyöhön.	b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin. e) Sotavanki valitsee itse yhteistyöhön ryhtymisen.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.	a) Palkitsemisen valta.	b) "Voidaan viestittää, että taistelutoverit ovat tehneet samoin.	a) "Voidaan viestittää, että tarjottu mahdollisuus ei ole normaalisti saatavilla, on henkilökohtainen ja ainutkertainen.	Edellyttää intressien ja primariiryhmän tunnistamista.	4 (7)
Vihan tunne	Emotional Hate	Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen vihan tunteen tai koston toteuttamisen kautta (esim. vihan väärinkäytöitä tai häntä sortaneita kohtaan).	Suostutellaan vaihtamalla sotavangin motiivien mukaisen toiminnan toteuttamismahdollisuus yhteistyöhön.	a) Yhteistyön synnä voimakkaan tunteellian lievitäminen tai tunteen toteuttamisen tarve.	a) Tarpeen toteuttamismahdollisuuden vaihtaminen yhteistyöhön.	b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin. e) Sotavanki valitsee itse yhteistyöhön ryhtymisen.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.	a) Palkitsemisen valta.	b) "Voidaan viestittää, että taistelutoverit ovat tehneet samoin.	a) "Voidaan viestittää, että tarjottu mahdollisuus ei ole normaalisti saatavilla, on henkilökohtainen ja ainutkertainen.	Edellyttää intressien ja primariiryhmän tunnistamista.	5 (7)
Pelon tunteen voimistaminen	Emotional Fear-Up	Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen voimistetun pelontunteen lievitämisestä mahdollisuuden kautta.	Suostutellaan vaihtamalla voimistetun pelontunteen vähentämisen mahdollisuus yhteistyöhön.	a) Yhteistyön synnä voimakkaan tunteellian lievitäminen. c) Olemassa oleva tai keksitty pelon aiheuttaja esitetään todellista voimakkaampana.	a) Pelon tunteen lievitäminen tai uhan vähentämisen ehtona on yhteistyöhön ryhtyminen.	b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin. e) Sotavanki valitsee itse yhteistyöhön ryhtymisen.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.	a) Palkitsemisen valta.				4 (5)
Pelon tunteen vähentäminen	Emotional Fear-Down	Sotavanki ryhtyy yhteistyöhön, kun hänen voimakasta pelontunnetta lievitetään tai tarjotaan mahdollisuus siihen.	Suostutellaan rauhoittamalla sotavankia ja voittamalla tämän luottamus tai vaihtamalla pelontunteen vähentämisen mahdollisuus yhteistyöhön.	a) Yhteistyön synnä voimakkaan tunteellian lievitäminen.	a) Ystävällisyyteen ja rauhoitteluun vastaaminen yhteistyöllä (järkevyyt sotavanki). b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin. e) Sotavanki valitsee itse yhteistyöhön ryhtymisen (muu pelko).	b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin. e) Sotavanki valitsee itse yhteistyöhön ryhtymisen.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen. a, b, c, d, e) Pyritään kokonaisuutena viestinnällä voittamaan järkytynneen sotavangin luottamus, jotta pelko lievitäisi ja yhteistoiminta alkaisi.	a) Palkitsemisen valta.	b) "Yleisen pelon aiheuttajan tilanteessa (esim. kotimaan viranomaisen rankaisutoimet) voidaan viestittää, että taistelutoverit ovat tehneet samoin.	a, b, d) "Yleisen pelon aiheuttajan tilanteessa (esim. kotimaan viranomaisen rankaisutoimet) voidaan viestittää, että esitetty tarjous on harvinaisuus.	Eroittava lähes toimintakyvyttö mäksi järkytynneen sotavangin ja muusta syystä pelokkaan sotavangin tapaukset.	5 (7)
Egon ja ylpeyden tunteen voimistaminen	Emotional Pride and Ego Up	Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen hänen itsensä ja ylpeyden pönkittämisen kautta.	Suostutellaan yhteistyöhön pönkittämällä sotavangin itsesurtoa ja ylpeyttä.	a) Kohteliaisuuksien vastaanotto johon vastataan kohteliaisuuksilla tai yhteistyöllä.	b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin.		Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.	a) Asiantuntijavaltta osoitetaan ymmärtämällä sotavankia ja hänen erityistä osaamistaan.			Eroittava kaksi erilaista tapaus: hyvällä ja huonolla tsetunolla tai voimakkaalla ja heikolla egolla varustettu sotavanki.	4

Taulukko 3. Suostuttelevat kuulustelutyylit ja vaikuttamismenetelmät.

KUULUSTELUTYYLIT				VAIKUTTAMISEN MENETELMÄT Ciakini 2007.								
Tyylin nimitys	Nimitys FM 2-22.3:ssa	Tyylin käytön tavoite (Johdettu FM 2-22.3:n kuvausten perusteella)	Toiminta-ajatus	Yleisiä periaatteita	Vastavuoraisuus	Johdonmukaisuus ja sitoutuminen	Miellyttävyy	Auktoriteetti	Joukon esimerkki	Harvinaisuus	Huomioitavaa	Kuulustelutyylin kokonaisvaltaisuus
				a) Syy toiminnalle b) Odotusarvo c) Vertailuharha d) Mittakaavaharha	a) Palvelus- vastapalvelus b) Vastavuoroinen myönnitys	a) Johdonmukainen toiminta b) Teoista aatteisiin c) Julkilausuma/kirjoitus d) Vaivannäkö e) Oma valinta	a) Fyysinen viihättävyys b) Samankaltaisuus c) Kohteliaisuudet d) Yhteistoiminta e) Samaistuminen	a) Vallan lajit b) Titteli c) Vaatteet d) Lisäkkeet	a) Tilanteen epäselvyys voimistaa vaikutusta b) Samankaltaisten valinnat voimistavat vaikutusta	a) Vastareaktio (harvinainen = haluttava) b) Viimeinen jäljellä c) Näyte/kokeilu d) Kova kysyntä		Luku kertoo montaako vaikuttamismenetelmää käytetään. Sulkeissa on luku, jossa on huomioitu käytämättömän mahdollisuus tai aiemmin käytettyjen menetelmien vaikutus.
Egon ja ylöpyeden tunteen vähentäminen	Emotional Pride and Ego- Down	Vastustuksen voittaminen aktivoimalla sotavangin itsensä puolustelu itsetunnon ja ylöpyeden tallistamisen kautta (sotavangin osaamisen, aseman tai olemuksen kimmppuun käymällä).	Vastustus voitetaan ja aktivoidaan yhteistyö hyökkäämällä sotavangin itsetuntoa ja ylöpyyttä vastaan.			a) Puolustusreaktion aktivoiminen luokkaa puheella. b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin.		a) Asiantuntijavallta.			Tunnistettava henkilön alttius reaktioita hyökkäykseen halutulla tavalla.	2
		Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen ja vastustuksesta luopuminen saamalla sotavanki vakuuttamaan vastustuksen tai muun sotilaallisen toiminnan jatkamisen turhuudesta	Vastustus voitetaan ja suostutellaan yhteistyöhön tilanteen toivottomuuden ja avuttomuuden tunteen kautta.	a) Kärsimyksen tai sodankäynnin turhuus, niiden lopettaminen nopeammin. c) Vastustuksen merkityksellisyys myyden osoittaminen. d) Yhteistyön paheksuttavuuden esittäminen uudessa valossa.	a) Sotavanki saa lievitystä tuskansa kuulustelijan välityksellä, kun hän ryhtyy yhteistyöhön.	a) Logiikkaan ja järkeen vetäminen. b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen. d) Turhan tappamisen välttämisen yhteistyön kautta.	a) Paikittamisen valta, vaikutusvalta tapahtumien kulkuun.	b) "Voidaan viestittää että taisteluterveit ovat tehneet samoja.			5 (6)
		Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen ja vastustuksesta luopuminen osoittamalla hienovaraisesti sotavangille, että hänen antamat vastaukset tiedetään jo entuudestaan (esimerkiksi täydentämällä ja korjaamalla vastausta tai vastaamalla sotavangin puolesta).	Suostutellaan yhteistyöhön ja voitetaan vastustus osoittamalla ylivoimaisia tietoja sotavangista ja tilanteesta.	d) Vähäisten tietojen pannaaminen on merkityksellistä kokonaisuuden kannalta.		a) Vastustamisen järjenvastaiseksi osoittaminen. b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.	a) Asiantuntijavallta, tiedon valta.			Edellyttää huolellista valmistelua, lähes aukottomia taustatietoja ja pienimuotoisen näytelmän järjestämistä.	3 (4)
		Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen ja vastustuksesta luopuminen osoittamalla paksulla arkistokansioilla tai muilla tietovarannoilla selkeästi, että kuulustelijalla on jo kaikki tiedot hallussaan. (Muunnella Tiedämme kaiken-tyylistä.)	Suostutellaan yhteistyöhön ja voitetaan vastustus osoittamalla ylivoimaisia tietoja sotavangista ja tilanteesta.	d) Vähäisten tietojen pannaaminen on merkityksellistä kokonaisuuden kannalta.		a) Vastustamisen järjenvastaiseksi osoittaminen. b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.	a) Asiantuntijavallta, tiedon valta.			Edellyttää huolellista valmistelua, lähes aukottomia taustatietoja ja pienimuotoisen näytelmän järjestämistä.	3 (4)

Taulukko 4. Vastustuksen voittamiseen tähtäävät kuulustelutyyli ja vaikuttamismenetelmät.

KUULUSTELUTYYLI				VAIKUTTAMISENETELMÄT Ciakiri 2007.								
Tyylin nimitys	Nimitys FM 2-22.3:ssa	Työlin käytön tavoite (Johdettu FM 2-22.3:n kuvausten perusteella)	Toiminta-ajatus	Yleisiä periaatteita	Vastavuoroisuus	Johdonmukaisuus ja sitoutuminen	Miellyttävyyt	Auktoriteetti	Joukon esimerkki	Harvinaisuus	Huomioitavaa	Kuulustelutyylin kokonaisvaltaisuus
				a) Syy toiminnalle b) Odotusarvo c) Vertailuharha d) Mittakaavaharha	a) Palvelus- vastapalvelus b) Vastavuoroinen myönnitys	a) Johdonmukainen toiminta b) Teoista aatteisiin c) Julkilausuma/kirjot us d) Vaivannäkö e) Oma valinta	a) Fyysinen viejättävyys b) Samankaltaisuus c) Kohtelaisuudet d) Yhteistoiminta e) Samaistuminen	a) Vallan lajit b) Titteli c) Vaatteet d) Lisäkkeet	a) Tilanteen epäselvyys voimistaa vaikutusta b) Samankaltaisten valinnat voimistavat vaikutusta	a) Vastareaktio (harvinainen = haluttava) b) Viimeinen jäljellä c) Näyte/kokeilu d) Kova kysyntä		Luku kertoo montaako vaikuttamismenetelmää käytetään. Sulkeissa on luku, jossa on huomioitu käytännön mahdollisuus tai aiemmin käytettyjen menetelmien vaikutus.
Todista kuka todella olet	Establish Your Identity	Vastustuksesta luopuminen (eri tavat) aktivoimalla sotavanki todistelemaan kuka hän todella on. (Viestitään sotavangille, että hän on tunnistettu "pahamaineiseksi ja etsityksi mieheksi", jota odotaa vakavat rangaistukset.)	Vastustus voitetaan aktivoimalla sotavanki puhumaan ja todistamaan kuka hän todella on vääntämällä, että hänet on tunnistettu rikolliseksi tai muksi etsityksi henkilöksi.			a) Aktivoidaan sotavangin itsepuolustus ja väänteen vääräksi todistaminen. b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin.	Aiempaan vuorovaikutuksen perustuen.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.			Edellyttää intressien tunnistamista.	1 (3)
Toistaminen	Repetition	Vastustuksesta luopuminen (aktiivisesti haastava tai aggressiivinen) uuvuttamalla tai tylsistytymällä sotavanki toistamalla kysymyksiä ja vastauksia, kunnes vastustustukseen n vaadittavat henkiset voimavarat loppuvat.	Vastustus voitetaan kuluttamalla sotavangin vastustukseen varatut henkiset voimat loppuun tylsän toiston kautta.			b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin.					Edellyttää oikeata arviota sotavangin vastustus- ja reagoitavastaa.	1
Sarjatuli	Rapid Fire	Vastustuksesta luopuminen (valehteleva) haltaamalla sotavangin keskittymistä nopealla kyselytähdillä, jotta hänellä ei ole aikaa miettiä ja hän puhuu itsensä pussiin.	Vastustus voitetaan häirtsemällä sotavangin keskittymistä ja osoittamalla sepitetyn tarinan epäuskottavuus tai epäjohdonmukaisuus.			a) Aktivoidaan sotavanki todistamaan lausuntojensa johdonmukaisuuden puolesta. b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin.	Aiempaan vuorovaikutuksen perustuen.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.			Edellyttää oikeata arviota sotavangin vastustus- ja reagoitavastaa.	1 (3)
Hiljaisuus	Silent	Vastustuksesta luopuminen (puhumaton tai passiivinen) aktivoimalla sotavanki aloittamaan keskustelu. Sotavanki pyritään saamaan hermostumaan tai tylsistymään tuoittamalla tätä hiljaa.	Vastustus voitetaan aktivoimalla sotavanki puhumaan tai reagoimaan edes jollakin tavalla kiusalliseen hiljaisuuteen.			b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin. Aktivoidaan sotavanki aloittamaan puhuminen.					Edellyttää oikeata arviota sotavangin vastustus- ja reagoitavastaa.	1

Taulukko 5. Vastustuksen voittamiseen tähtäävät kuulustelutyyli ja vaikuttamismenetelmät.

KUULUSTELUTYYLIT				VAIKUTTAMISMENETELMÄT Ciakini 2007.								
Tyylin nimitys	Nimitys FM 2-22.3:ssa	Tyylin käytön tavoite (Johdettu FM 2-22.3:n kuvauksen perusteella)	Toiminta-ajatus	Yleisiä periaatteita	Vastavuorisuus	Johdonmukaisuus ja sitoutuminen	Miellyttävyyt	Auktoriteetti	Joukon esimerkki	Harvinaisuus	Huomioitavaa	Kuulustelutyylin kokonaisvaltaisuus
				a) Syy toiminnalle b) Odotusarvo c) Vertailuharha d) Mittakaavaharha	a) Palvelus-vastapalvelus b) Vastavuoroinen myönnytys	a) Johdonmukainen toiminta b) Teoista aatteisiin c) Julkilausuma/kirjoitus d) Vaivannäkö e) Oma valinta	a) Fyysinen viehättävyys b) Samankaltaisuus c) Kohteliaisuudet d) Yhteistoiminta e) Samaistuminen	a) Vallan lajit b) Titteli c) Vaatteet d) Lisäkkeet	a) Tilanteen epäselvyys voimistaa vaikutusta b) Samankaltaisten valinnat voimistavat vaikutusta	a) Vastareaktio (harvinainen = haluttava) b) Viimeinen jäljellä c) Näyte/kokeilu d) Kova kysyntä		Luku kertoo montaako vaikuttamismenete- lmiä käytetään. Sulkeissa on luku, jossa on huomioitu käyttämätön mahdollisuus tai aiemmin käytettyjen menetelmien vaikutus.
Ympäristön vaihdos	Change of Scenery	Vastustuksesta luopuminen (eritavat) horjuttamalla sotavangin suunnitelmanmu- kaista tai toimivaksi osoittautunutta vastustustyyliä siirtymällä täysin poikkeavaan ympäristöön. Pyritään luomaan harhakäsitys kuulustelun päättymisestä tai vaihdetaan muodollinen ilmapiiri miellyttäväksi.	Vastustus voitetaan hämmentämällä sotavankia kuulusteluasetelman muutoksen kautta.	b) Muodollinen kuulustelun päätytty, toiminta muuttuu.	a, b) Siirtyminen miellyttävämpään ilmapiiriin/ympäristöön. Palvelus ja vastapalvelus. Kuulustelija luopuu hieman ankaruudesta ja sotavanki luopuu hieman vastustuksesta.	b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen.				3 (5)
Ystävällinen ja vihamielinen kuulustelija	Mutt and Jeff	Vastustuksen voittaminen (eritavat) ohjaamalla sotavanki valitsemaan kahdesta kuulustelijasta itselleen mieluisamman yhteistyökumppanin, eli ystävällisen kuulustelijan.	Vastustus voitetaan aktiivisella ja sitouttamalla sotavanki yhteistyöhön hänelle mieluisamman kuulustelijan valinnan kautta.	c) Vaihtoehtojen esittäminen oikeassa valossa.	a) Ystävällinen kuulustelija tarjoaa helpotuksen tilanteeseen. b) Vihamielinen kuulustelija päättää luopua räyhäamisestä ja sotavanki päättää luopua vastustuksesta.	b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin. c) Sotavanki valitsee ystävällisen kuulustelijan.	a, b, c, e) Ystävällisen kuulustelijan huolellinen valinta. d) Varsinaisena tavoitteena on saada yhteistoiminta käyntiin.	Aiempaan vuorovaikutukseen perustuen, jos sitä on tapahtunut. a, b, c, d) Ystävällisen kuulustelijan valinnassa ja puuvustuksessa a) huomioitava.	a) Epäselvän tilanteen luominen ja sen hyödyntäminen. b) Ystävällisen kuulustelijan samankaltaiseksi kokeminen voimistaa hänen esimerkkiään.	a) ***Voidaan viestittää, että järjestely on poikkeava.	Edellyttää satunnaisen metelöinnin, uhkailun ja sekavan tilanteen sijasta huolellista roolin ja toiminnan suunnittelua sekä harjaantumista. Ciakinin kuvaus tapahtumankulusta on huomattavasti seikkaperäisempi FM 2-22.3:een verrattuna	6 (7)
Toinen organisaatio	False Flag	Vastustuksesta luopuminen (eritavat) uskottelemalla sotavangille hänen joutuneen kolmannen osapuolen haltuun (erit organisaatio tai kokonaan erivaltio).	Vastustus voitetaan aktiivisella ja sitouttamalla sotavanki yhteistyöhön hänelle mieluisamman kuulusteluorganisaati- on tai vangitsijavaltion valinnan kautta.	b) Odotusarvo kolmannen osapuolen toimien tai menetelmien epämielisuudesta. c) Alkuperäisen vaihtoehdon houkuttelevuuden kasvu.	a) Sotavanki luopuu vastustuksesta, jos hänet vapautetaan kolmannen osapuolen hallusta.	b) Yhteistyön käynnistäminen edes vähäisessä määrin. e) Valitsee itse mieluisamman.		a, b, c, d) Korostetaan kolmannen osapuolen epämieluisuutta.		c) Väilytetään mieluisampaa vaihtoehtoa, joka muutetaan epämieluisaksi.	Edellyttää intressien tunnistamista. Kolmannen osapuolen vaarallisuuteen ei välttämättä tarvitse suoraan viitata. Uhka syntyy sotavangin mielikuvituksen kautta.	5 (7)
Eristäminen	Separation	Vastustuksesta luopuminen (eritavat) pakottamalla kuulusteltava kommunikoidaan kuulustelijan kanssa täydellisen sosiaalisen eristämisen kautta.	Vastustus voitetaan eristämällä kuulusteltavaa kaikista muista sosiaalisista kontakteista paitsi kuulustelijasta.	FM 2-22.3, s. M-1: ERISTYKSEN KÄYTTÄMINEN N GENEVEN SOPIMUKSEN ALAISIIIN SOTAVANKEIHIN ON KIELLETTY.	FM 2-22.3, s. M-1: ERISTYKSEN KÄYTTÄMINEN N GENEVEN SOPIMUKSEN ALAISIIIN SOTAVANKEIHIN ON KIELLETTY.	FM 2-22.3, s. M-1: ERISTYKSEN KÄYTTÄMINEN N GENEVEN SOPIMUKSEN ALAISIIIN SOTAVANKEIHIN ON KIELLETTY.	FM 2-22.3, s. M-1: ERISTYKSEN KÄYTTÄMINEN N GENEVEN SOPIMUKSEN ALAISIIIN SOTAVANKEIHIN ON KIELLETTY.	FM 2-22.3, s. M-1: ERISTYKSEN KÄYTTÄMINEN N GENEVEN SOPIMUKSEN ALAISIIIN SOTAVANKEIHIN ON KIELLETTY.	FM 2-22.3, s. M-1: ERISTYKSEN KÄYTTÄMINEN N GENEVEN SOPIMUKSEN ALAISIIIN SOTAVANKEIHIN ON KIELLETTY.	FM 2-22.3, s. M-1: ERISTYKSEN KÄYTTÄMINEN N GENEVEN SOPIMUKSEN ALAISIIIN SOTAVANKEIHIN ON KIELLETTY.	FM 2-22.3, s. M-1: ERISTYKSEN KÄYTTÄMINEN N GENEVEN SOPIMUKSEN ALAISIIIN SOTAVANKEIHIN ON KIELLETTY.	

Taulukko 6. Vastustuksen voittamiseen tähtäävät kuulustelutyyli ja vaikuttamismenetelmät.

Näissä taulukoissa (Taulukot 3-6) on selvitetty, millaisia vaikuttamismenetelmiä FM 2-22.3:n mukaisissa kuulustelutyyliissä on käytetty. Vasempaan sarakkeeseen on lueteltu FM 2-22.3:n määrittämät kuulustelutyyli. Ohjesäännön sanallisen kuvailun perusteella on muodostettu kuulustelutyylin käytön tavoite ja kuulustelutyylin toiminta-ajatus. Ohjesäännössä asioita ei ole suoraan määritetty näin, vaan sisällöt on johdettu analysoimalla ohjesäännössä esitettyjen kuvauksien sisältöä. Kuhunkin kuulustelutyyliin liittyvään, taulukon vaaka-akselilla olevaan,

soluun on kirjattu havainnot FM 2-22.3:ssa kuvatussa kuulustelutyylissä sovelletusta vaikutusmenetelmästä. Taulukon värit ilmaisevat kuulustelutyylin tavoitetta ja päämäärää.

Vihreällä pohjalla olevien tyylien tavoitteena on sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen suostuttelun kautta. Keltaisella pohjalla olevien tyylien tavoitteena on saada suostuteltua kevyesti tai vähäisesti vastustava sotavanki luopumaan vastustuksesta ja ryhtymään yhteistyöhön.

Oranssilla pohjalla olevien tyylien tavoitteena on saada sotavanki luopumaan vastustuksesta ja ryhtymään yhteistyöhön. Värit on määritelty analysoimalla kuulustelutyylien kuvauksia sekä vertaamalla kuulustelutyyliä esiintyviä vaikutusmenetelmiä Intelligence Science Boardin vuonna 2009 julkaisemassa tutkimuksessa esitettyihin vastustuksen voittamisen keinoihin.

Mikäli kuulustelutyyli pitää sisällään vastustuksen voittamiseen tähtääviä keinoja, on sen tavoitteena vastustuksen voittaminen eikä pelkästään yhteistyöhön suostuttelu.

Suoraa asiaan menoa ja eristämistä ei ole laskettu tyyliin mukaan.	VUOROVAIKUTUKSEN ESIINTYMINEN ERI KUULUSTELUTYYLIESSÄ							Suostuttelussa kattava kaikkien vaikutusmenetelmien edustus.
	Yleisiä periaatteita	Vastavuoroisuus	Johdonmukaisuus ja sitoutuminen	Miellyttävyyys	Auktoriteetti	Joukon esimerkki	Harvinaisuus	
	Käytetty 11/17 tyyliä	Käytetty 10/17 tyyliä	Käytetty 17/17 tyyliä	Käytetty 4/17 tyyliä	Käytetty 12/17 tyyliä	Käytetty 1/17 tyyliä	Käytetty 1/17 tyyliä	
Suostuttelutyyliä 6 kpl	5/6	6/6	6/6	2/6	6/6	0/6 (*4/6)	0/6 (**4/6)	
Vastustuksen voittaminen kevyen suostuttelun kautta 3 kpl	3/3	1/3	3/3	1/3	3/3	0/3 (*1/3)	0/3	
Vastustuksen voittamisen tyyliä 8 kpl	3/8	3/8	8/8	1/8	3/8	1/8	1/8 (**2/8)	
	Keskimmääisesti edustettu	Keskimmääisesti edustettu	Johdonmukaisuus edustetu	Keskimmääistä vähemmän edustettu	Keskimmääisesti edustettu	Joukon esimerkki aliedustetu	Keskimmääistä vähemmän edustettu	

* Joukon esimerkkiä sen varsinaisessa merkityksessään ei ole mainittu missään kuulustelutyylissä. Tähdellä merkityissä tyyliä se olisi mahdollista.

** Harvinaisuuden käyttö mainitaan yhdessä kuulustelutyylissä. Kahdella tähdellä merkityissä tyyliä se olisi mahdollista.

Taulukko 7. Analyysia vuorovaikutuksen esiintymisestä eri kuulustelutyyliä.

Tähän taulukkoon on siirretty yllä olevista taulukoista (Taulukot 3-6) eri kuulustelutyyliä esiintyneet vaikutusmenetelmät numeerisina arvoina.

Esimerkki: "Yleisiä periaatteita" on hyödynnetty yhteensä 11 kuulustelutyylissä 17:ta ja ne jakautuvat 5/6 (suostuttelevat tyyli), 3/3 (vähäisesti vastustavan suostuttelu) ja 3/8 (vastustuksen voittaminen).

Jotta on saatu selvitettyä ja havainnollistettua kunkin vaikutusmenetelmän kattavuutta eri kuulustelutyyliä yhteensä, on taulukon alimmalla rivillä käytetty sanallista arvioita vaikutusmenetelmän kattavuudesta. Tarkemmat tiedot löytyvät tutkimalla taulukoita 3-6 kuulustelutyyli kerrallaan ja toteamalla tyyliä käytettyjen vaikutusmenetelmien kapea- tai laaja-alaisuus.

Esimerkki: "Ystävällinen ja vihamielinen kuulustelija" -tyyli käyttää laaja-alaisesti elementtejä kaikista vaikutusmenetelmistä ja toisaalta "Hiljaisuus" -tyyli käyttää vain yksittäistä tekijää yhdestä menetelmästä.

KUULUSTELUTYYLIT JA VASTUSTUKSEN VOITTAMISEN KEINOT

KUULUSTELUTYYLIT				VASTUSTUKSEN VOITTAMISEN KEINOT Intelligence Science Board: Study on Educing Information 2009, s. 77-79.					
Tyylin nimitys	Nimitys FM 2-22.3:ssa	Tyylin käytön tavoite (Johdettu FM 2-22.3:n kuvauksen perusteella)	Toiminta-ajatus	Yhteistoiminta	Suora vastustukseen puuttuminen	Roolin muuttaminen	Vastustuksen häirintä	Vastustuksen väsyttäminen	Vastustavan voiman hyödyntäminen /Uteliaisuuden herättäminen
Suora asiaan meno	Direct	Aloitettun yhteistyön jatkaminen menemällä suoraan asiaan (kyselyvaiheeseen).	Kyselyn aloittaminen aiempien vaiheiden suostuteluun pohjautuen						
Palkkiolla kannustaminen	Incentive	Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen tarjoamalla aineellisia tai aineellisia palkkioita tai etuja.	Suostutellaan vaihtamalla pieniä palkkioita yhteistyöhön.						
Rakkauten tunne	Emotional Love	Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen rakkauten tai kiintymyksen tunteen toteuttamisen kautta (esim. rakkaus tai kiintymys tärkeitä ihmisiä tai isänmaata kohtaan).	Suostutellaan vaihtamalla sotavangin motiivien mukaisen toiminnan toteuttamismahdollisuus yhteistyöhön.						
Vihan tunne	Emotional Hate	Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen vihan tunteen tai koston toteuttamisen kautta (esim. vihan väärintekijöitä tai häntä sortaneita kohtaan).	Suostutellaan vaihtamalla sotavangin motiivien mukaisen toiminnan toteuttamismahdollisuus yhteistyöhön.						
Pelon tunteen voimistaminen	Emotional Fear- Up	Sotavangin yhteistyöhön ryhtyminen voimistetun pelontunteen lievittämismahdoli- suuden kautta.	Suostutellaan vaihtamalla voimistetun pelontunteen vähentämisen mahdollisuus yhteistyöhön.						
Pelon tunteen vähentäminen	Emotional Fear- Down	Sotavanki ryhtyy yhteistyöhön, kun hänen voimakasta pelontunnetta lievitetään tai tarjotaan mahdollisuus siihen.	Suostutellaan rauhoittamalla sotavankia ja voittamalla tämän luottamus tai vaihtamalla pelontunteen vähentämisen mahdollisuus yhteistyöhön.						

Taulukko 8. Analyysia vastustuksen voittamisen keinoista eri kuulustelutyylyissä.

KUULUSTELUTYYLIT				VASTUSTUKSEN VOITTAMISEN KEINOT Intelligence Science Board: Study on Educing Information 2009, s. 77-79.					
Tyylin nimitys	Nimitys FM 2-22.3:ssa	Tyylin käytön tavoite (Johdettu FM 2-22.3:n kuvauksen perusteella)	Toiminta-ajatus	Yhteistoiminta	Suora vastustukseen puuttuminen	Roolin muuttaminen	Vastustuksen häirintä	Vastustuksen väsyttäminen	Vastustavan voiman hyödyntäminen /Utelaisuuden herättäminen
Egon ja ylpeyden tunteen voimistaminen	Emotional Pride and Ego-Up	Tyyliin käytön tavoite (Johdettu FM 2-22.3:n kuvauksen perusteella) Solavangin yhteistyöhön ryhtyminen hänen itsetunnon ja ylpeyden pönkittämisen kautta.	Suostutellaan yhteistyöhön pönkittämällä solavangin itsetuntoa ja ylpeyttä.			x) Voimakkaalla egolla ja hyvällä itsetunnolla varustetun solavangin tilanteessa pyritään muuttamaan asetelmaa. Solavanki pyritään asettamaan asiantuntijan rooliin, jolloin hän pääsee osoittamaan osaamistaan esimerkiksi opettamalla kuulustelijaa.			
Egon ja ylpeyden tunteen vähentäminen	Emotional Pride and Ego-Down	Vastustuksen voittaminen aktivoimalla solavangin itsensä puolustelu itsetunnon ja ylpeyden laistamisen kautta (solavangin osaamisen, aseman tai olemuksen kimppuun käymällä).	Vastustus voitetaan ja aktivoidaan yhteistyö hyökkäämällä solavangin itsetuntoa ja ylpeyttä vastaan.				x) Henkinen tönäisy loukkaavalla puheella.		x) Saadaan aktivoitua kuulusteltava edes jonkinasteiseen toimintaan tai reagoointiin, jonka seurauksena aktiiviteettiä pyritään ylläpitämään ja ohjaamaan se tavoiteltavaan suuntaan.
Turhuus	Emotional Futility	Solavangin yhteistyöhön ryhtyminen ja vastustuksesta luopuminen saamalla solavanki vakuutumaan vastustuksen tai muun sotilaallisen toiminnan jatkamisen turhuudesta	Vastustus voitetaan ja suostutellaan yhteistyöhön tilanteen toivottomuuden ja avuttomuuden tunteen kautta.	x) Yhdessä edistetään sodan loppumista.		x) Vastustajan roolista avustajan rooliin.			
Tiedämme kaiken	We Know All	Solavangin yhteistyöhön ryhtyminen ja vastustuksesta luopuminen osoittamalla hienovaraisesti solavangille, että hänen antamat vastaukset tedeään jo entuudestaan (esimerkiksi täydentämällä ja korjaamalla vastauksia tai vastaamalla ylivoimaisia tietoja solavangista ja tilanteesta).	Suostutellaan yhteistyöhön ja voitetaan vastustus osoittamalla ylivoimaisia tietoja solavangista ja tilanteesta.				x) Itseluottamuksen laistaminen.	x) Solavanki ei jaksa jatkaa pitkään toimimattomaksi osoittautuvaa vastustustapaa.	
Tietopankki	File and Dossier	Solavangin yhteistyöhön ryhtyminen ja vastustuksesta luopuminen osoittamalla paksuilla arkistokansioilla tai muilla tietovarannoilla selkeästi, että kuulustelijalla on jo kaikki tiedot hallussaan. (Muunneltua Tiedämme kaiken tyylissä.)	Suostutellaan yhteistyöhön ja voitetaan vastustus osoittamalla ylivoimaisia tietoja solavangista ja tilanteesta.				x) Itseluottamuksen laistaminen.	x) Solavanki ei jaksa jatkaa pitkään toimimattomaksi osoittautuvaa vastustustapaa.	

Taulukko 9. Analyysia vastustuksen voittamisen keinoista eri kuulustelutyylyissä.

KUULUSTELUTYYLIT				VASTUSTUKSEN VOITTAMISEN KEINOT					
				Intelligence Science Board: Study on Educing Information 2009, s. 77-79.					
Tyylin nimitys	Nimitys FM 2-22.3:ssa	Tyylin käytön tavoite (Johdettu FM 2-22.3:n kuvauksen perusteella)	Toiminta-ajatus	Yhteistoiminta	Suora vastustukseen puuttuminen	Roolin muuttaminen	Vastustuksen häirintä	Vastustuksen väsyttäminen	Vastustavan voiman hyödyntäminen /Utelaisuuden herättäminen
Todista kuka todella olet	Establish Your Identity	Vastustuksesta luopuminen (eri tavat) aktiivimalla solavanki todistelemaan kuka hän todella on. (Viestitään solavangille, että hänet on tunnistettu "pahamaineiseksi ja etsiyksi mieheksi", jota odotaa vakavat rangaistukset.)	Vastustus voitetaan aktiivimalla solavanki puhumaan ja todistamaan kuka hän todella on välttämällä, että hänet on tunnistettu rikolliseksi tai muuksi etsiyksi henkilöksi.	x) Voidaan viestittää, että "Autta meitä ratkaisemaan tämä epäselvä tilanne".			x) Henkilön asettaminen odottamattoman epäsuotuisaan valoon, jonka tulevaisuudennäkyvät ovat tavanomaista heikkommat.		x) Aktivoidaan kuulusteltava toimimaan ja reagoimaan edes jollakin tavalla.
Toistaminen	Repetition	Vastustuksesta luopuminen (aktiivisesti haastava tai aggressiivinen) uuvuttamalla tai tylystyttämällä solavanki toistamalla kysymyksiä ja vastauksia, kunnes vastustukseen vaadittavat henkiset voimavarat loppuvat.	Vastustus voitetaan kuluttamalla solavangin vastustukseen varatut henkiset voimat loppuun tylysten toiston kautta.					x) Solavangin antamat vastaukset toistetaan monotonisesti sanasta sanaan, kunnes solavangin henkiset voimavarat vastustukseen ehtyvät.	x) Aktivoidaan kuulusteltava toimimaan ja reagoimaan edes jollakin tavalla.
Sarjatuli	Rapid Fire	Vastustuksesta luopuminen (vähentelevä) haittaamalla solavangin keskittymistä nopealla kyselytiedolla, jotta hänellä ei ole aikaa miettiä ja hän puhuu itsensä pussiin.	Vastustus voitetaan häiritsemällä solavangin keskittymistä ja osoittamalla sepitetyt tarinat epäuskottavuus tai epäjohtamukaisuus.		x) Voidaan viestittää suoraan, että "Vähentele!" tai "Eihän tässä sinun valheessa ole mitään järkeä".		x) Sepiteseen ja valheiden keksimiseen keskittymisen häiritseminen.		
Hiljaisuus	Silent	Vastustuksesta luopuminen (puhumaton tai passiivinen) aktiivimalla solavanki aloittamaan keskustelu. Solavanki pyritään saamaan hermostumaan tai tylystyttämään tuijottamalla tätä hiljaa.	Vastustus voitetaan aktiivimalla solavanki puhumaan tai reagoimaan edes jollakin tavalla kiusalliseen hiljaisuuteen.					x) Hiljaisuutta ja tuijotusta jatketaan, kunnes solavanki ei enää jaksa vastata tuijotukseen tai malla istua paikoillaan puhumattomana.	

Taulukko 10. Analyysia vastustuksen voittamisen keinoista eri kuulustelutyyliissä.

KUULUSTELUTYYLIT				VASTUSTUKSEN VOITTAMISEN KEINOT Intelligence Science Board: Study on Educing Information 2009, s. 77-79.					
Tyylin nimitys	Nimitys FM 2-22.3:ssa	Tyylin käytön tavoite (Johdettu FM 2-22.3:n kuvauksen perusteella)	Toiminta-ajatus	Yhteistoiminta	Suora vastustukseen puuttuminen	Roolin muuttaminen	Vastustuksen häirintä	Vastustuksen väsyttäminen	Vastustavan voiman hyödyntäminen /Utelaisuuden herättäminen
Ympäristön vaihdos	Change of Scenery	Vastustuksesta luopuminen (eri tavat) horjuttamalla sotavangin suunnitelmanmuk aista tai toimivaksi osoittautunutta vastustustyyliä siirtymällä täysin poikkeavaan ympäristöön. Pyritään luomaan harhakäsitys kuulustelun päättymisestä tai vaihetaan muodollinen ilmapiiri miellyttäväksi.	Vastustus voitetaan hämmentämällä sotavankia kuulusteluasetelman muutoksen kautta.	x) Ilmapiiriin muuttaminen vastakkainasetel lusta yhteistyöksi.		x) Sotavangin roolin muuttaminen.	x) Odottamattoman ja epäselvän tilanteen luominen.		
Ystävällinen ja vihamielinen kuulustelija	Mutt and Jeff	Vastustuksen voittaminen (eri tavat) ohjaamalla sotavanki valitsemaan kahdesta kuulustelijasta itselleen mieluisamman yhteistyökumppani n, eli ystävällisen kuulustelijan.	Vastustus voitetaan aktiivimalla ja situttamalla sotavanki yhteistyöhön hänelle mieluisamman kuulustelijan valinnan kautta.	x) Yhteistoiminta ystävällisen ja ehkä jopa aggressiivisen kanssa.	x) Voidaan viitata suoraan kuulustelun vastustamiseen yhtenä synä epämuukavan tilanteen syntyemisessä.		x) Sekavan tilanteen ja hetkellisesti uhkaavan tilanteen luominen.		x) Aktivoidaan kuulusteltava toimimaan ja reagoimaan edes jollakin tavalla.
Toinen organisaatio	False Flag	Vastustuksesta luopuminen (eri tavat) uskottelemalla sotavangille hänen joutuneen kolmannen osapuolen haltuun (eri organisaatio tai kokonaan eri valtio).	Vastustus voitetaan aktiivimalla ja situttamalla sotavanki yhteistyöhön hänelle mieluisamman kuulusteluorganisaation tai vangitsijavaltion valinnan kautta.	x) Yhteistoiminta alkuperäisen kuulustelijan tai organisaation kanssa on haluttavampi vaihtoehto.		x) Sotavangin tulevaisuuden kannalta epäedullisempaan roolin siirtäminen.	x) Intressien ja vastustusmotivaation testaaminen epäsuoran uhan kasvatamisen kautta.		x) Aktivoidaan kuulusteltava toimimaan ja reagoimaan edes jollakin tavalla.
Eristäminen	Separation	Vastustuksesta luopuminen (eri tavat) pakottamalla kuulusteltava kommunikoidaan kuulustelijan kanssa täydellisen sosiaalisen eristämisen kautta.	Vastustus voitetaan eristämällä kuulusteltava kaikista muista sosiaalisista kontakteista paitsi kuulustelijasta.					x) Ihmisen sosiaalisen tarvitsevuuden hyväksikäyttö äärimmilleen vietyä.	

Taulukko 11. Analyysia vastustuksen voittamisen keinoista eri kuulustelutyyliissä.

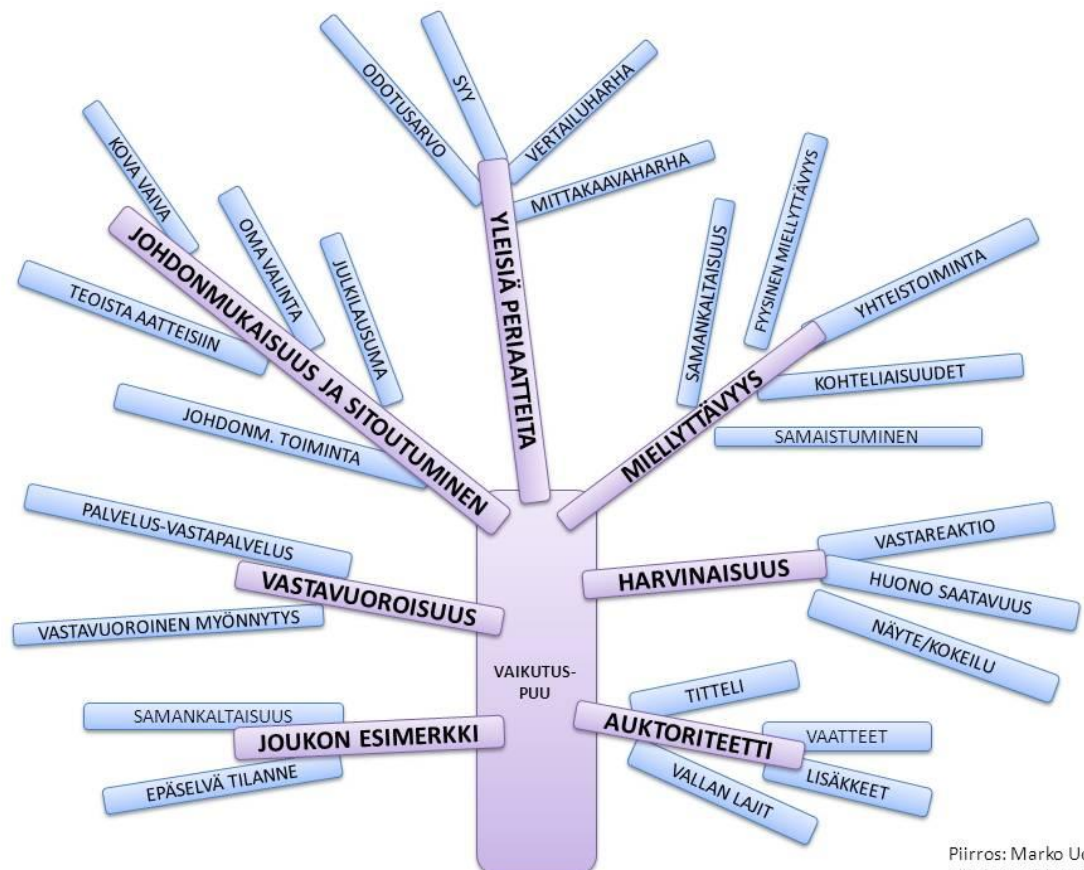
VASTUSTUKSEN VOITTAMISTEKNIIKOIDEN ESIINTYMINEN ERI KUULUSTELUTYYLEISSÄ						
	Yhteistoiminta	Suora vastustukseen puuttuminen	Roolin muuttaminen	Vastustuksen häirintä	Vastustuksen väsyttäminen	Vastustavan voiman hyödyntäminen
<i>Suoraa asiaan menoa ja eristämistä ei ole laskettu tyyleihin mukaan.</i>	Käytetty 4/17 tyylissä	Käytetty 2/17 tyylissä	Käytetty 4/17 tyylissä	Käytetty 8/17 tyylissä	Käytetty 4/17 tyylissä	Käytetty 5/17 tyylissä
Suostuteltutyyliä 6 kpl	0/6	0/6	1/6	0/6	0/6	0/6
Vastustuksen voittaminen kevyen suostuttelun kautta 3 kpl	1/3	0/3	1/3	2/3	2/3	1/3
Vastustuksen voittamisen tyylejä 8 kpl	4/8	2/8	2/8	6/8	2/8	4/8
	Keskimääräise sti edustettu	Aliedustetuin	Keskimääräisesti edustettu	Edustetuin	Keskimääräisesti edustettu	Keskimääräisesti edustettu

Taulukko 12. Analyysia vastustuksen voittamisen keinojen esiintymisestä eri kuulustelutyyliissä.

VAIKUTUSPUU

Cialdinin kirjassa määritellyt suostuttelun ja vaikuttamisen keinot on koottu yhdeksi kuvaksi. Menetelmien visualisointi puun muotoon kuvaa hyvin tiivistetyssä muodossa vaikuttamisen menetelmät sekä elementit, joista ne muodostuvat.

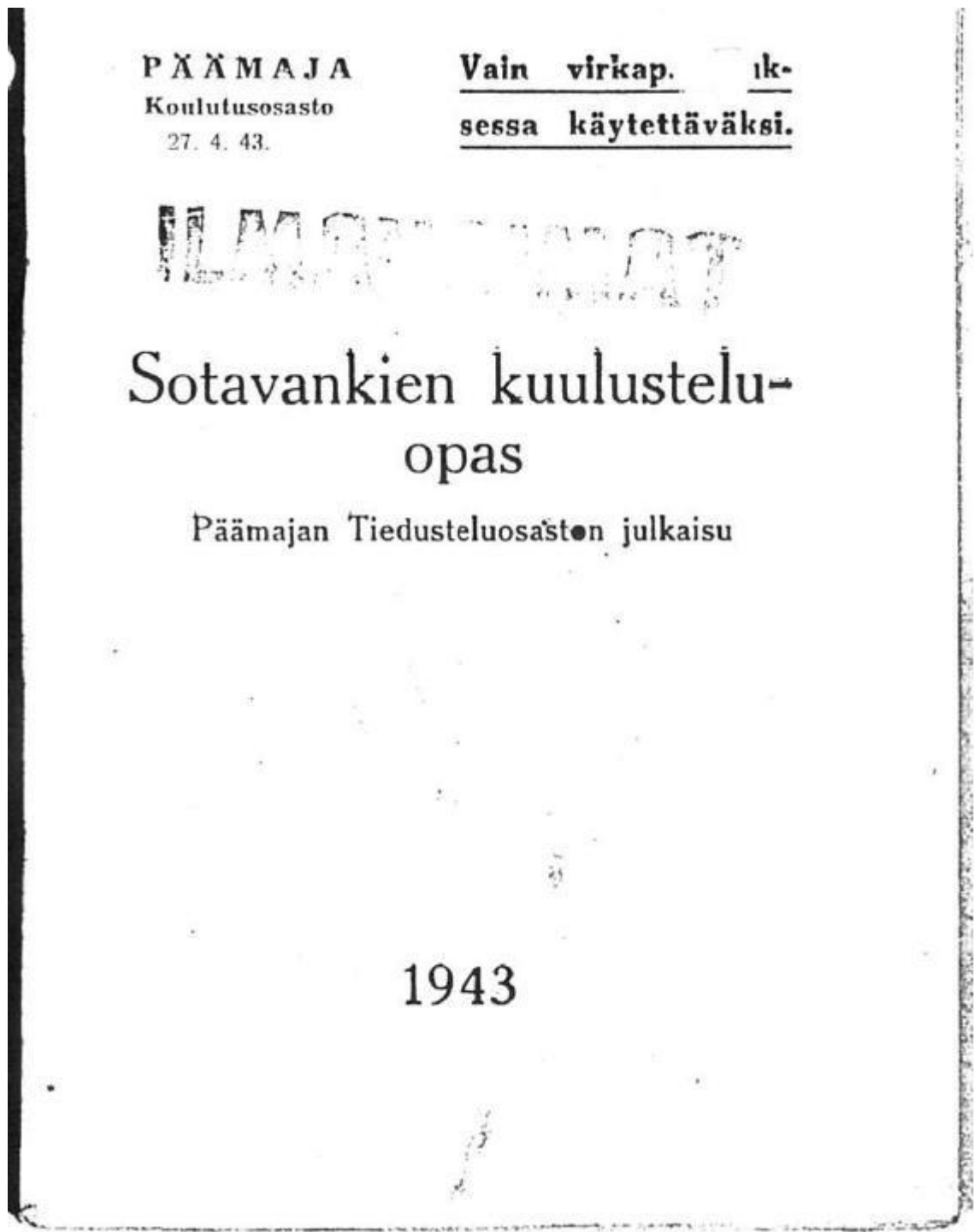
Jos analysoidaan havainnoitua tai suunniteltua vuorovaikutusta, on mahdollista tehdä nopea arvio vuorovaikutuksen laaja-alaisuudesta tai yksipuolisuudesta vaikutuspuuta apuna käyttäen. Vuorovaikutus on kokonaisvaltaista ja vaikutusmenetelmät ovat laajasti hyödynnettyjä, jos puusta muodostuu runsasoksainen ja tuuhea. Yhteen oksaan nojaava puu kertoo vuorovaikutuksen yksipuolisuudesta. Tarkastelua voidaan tehdä koko vuorovaikutuksen ajalta sekä yksittäisen kuulustelutyylin osalta.

Piirros: Marko Uotinen
Lähde: Cialdini 2007.

Kuva 4. Vaikutuspuu.

SOTAVANKIEN TIEDUSTELUOPAS 1943, KANSILEHTI

Kuva 5. Kansilehti.